

KATOLIČKI DNEVNIK »HRVATSKA STRAŽA« 1929–1941.*

Josip BUTURAC, Lovrečina Grad

Od sredine 1929. do početka 1941. tiskan je i izdavan u Zagrebu katolički dnevnik pod imenom »Hrvatska straža«, dakle u svemu 11 godina i 7 mjeseci, uz velike osobne žrtve izdavača i urednikâ.

Zadaća je HS-e bila informirati čitatelje o javnom životu u domovini i svijetu, o političkim, društvenim i gospodarskim prilikama, a napose o djelovanju Katoličke Crkve u hrvatskim krajevima i raznim stranama svijeta. HS je nastojala da njezine informacije budu ne samo točne i poučne nego i odgojne, podržavajući kod čitatelja katoličku vjersku i hrvatsku narodnu svijest. HS je direktno i indirektno jačala vjerski i narodni ponos prema načelu: »tuđe poštuj, a svojim se diči«, pobijala je vjersku ravnodušnost i bezboštvo, zatim politički unitarizam, centralizam i šovinizam koji je djelovao na štetu i hrvatstva i katoličanstva.

Tako je HS danas postala povijesni izvor za razdoblje od 1929–1941. Ona se čuva u Sveučilišnoj knjižnici i u Nadbiskupskom arhivu u Zagrebu. Međutim, u Nadb. arhivu nalaze se i svi oni brojevi HS-e koje je državna cenzura plijenila, a takvih brojeva ima mnogo, jer je cenzura bila u službi oštre unitarističke politike. Cenzura je zabranila od 1930–1935. svako spominjanje hrvatskog imena, a osim toga i sve domaće i strane vijesti koje su mogle i najmanje škoditi ugledu nosilaca državne vlasti. Štoviše, u HS-i plijenjene su mnoge vijesti koje su objavljivane u drugim domaćim novinama, vladinim i protuvladinim.

U ovom našem prikazu želimo pokazati vrlo težak položaj katoličkog dnevnika HS-e koja je uza sve zapljene postala vjerni odraz katoličkih vjerskih i hrvatskih narodnih odn. političkih prilika u razdoblju od 1929–1941, u vrijeme najprije stroge, a kasnije umjerene diktature u kraljevini Jugoslaviji. Čitanje novina, broj po broj, list po list, zadaje svakom povijesnom istraživaču mnogo napornog i dugotrajnog rada. Da olakšamo povjesničaru posao, mi smo u ovom našem prikazu probrali

---

* »Hrvatska straža« kao jedine dnevne novine katoličke orijentacije na našem tlu svojevrstan su kroničar događaja i nepristran pokazatelj idejnih kretanja te kulturno-religioznih i društveno-političkih zbivanja u razdoblju između dva svjetska rata (1929–1941). Ova zanimljiva bibliografska sinteza iz pera našeg uglednog povjesničara i znanstvenog radnika dr. Buturca, u dva nastavka omogućit će čitateljima CCP da jasnije uoče konotacije i paralelizam između predratnih zbivanja i suvremenih događaja.

ono važnije kako za katoličku crkvenu tako i za hrvatsku narodnu povijest. Objavljujemo dulje i kraće izvratke iz raznih zanimljivih novinskih članaka i vijesti.

U uvodnom dijelu ovoga prikaza spominju se najprije važniji državno-politički događaji u Jugoslaviji u razdoblju od 1929–1941, zatim se ističu razlozi zbog kojih je došlo do pokretanja katoličkoga dnevnika HS-c, onda se nabrajaju glavni urednici i suradnici dnevnika i konačno se daje uvid u financiranje HS-e.

Da bi povijesni istraživači lakše pronašli u HS-i ono što ih u radu posebno zanima, trebalo je novinske podatke o događajima i ličnostima podijeliti u više poglavlja. Tako se najprije prikazuje djelovanje Katoličke Crkve u Hrvatskoj općenito, a zatim posebno u Bačkoj te Bosni i Hercegovini jer su ta područja bila više na udaru unitarističke politike i zbog toga doživljavala vjersko-nacionalne progone. Zajedno s katolicima bili su proganjani i muslimani više iz nacionalno-političkih razloga jer su se poput katolika Hrvata protivili unitarističkoj politici Vlade u Beogradu. Pravoslavna Crkva bila je povlaštena, ali je imala svojih unutrašnjih teškoća o kojima je HS pisala, prema izjavama predstavnikâ pravoslavlja, bez svoga komentara. Poželjan je bio složan rad svih vjerskih zajednica na suzbijanju bezboštva i nemorala, ali do takvih zajedničkih nastupa nije dolazilo.

U drugom dijelu dolaze napose razne političke izjave kojima se zahtijeva i brani unitarizam i centralizam protiv federalnog uređenja Jugoslavije. Najprije se govori o jugoslavenskom unitarizmu, a zapravo se provodi velikosrpski unitarizam i centralizam. Kasnije se otvoreno ističe velikosrpski unitarizam, pa se niječe postojanje Hrvata Bunjevaca, djelomično Hrvata muslimana, Makedonaca i Crnogoraca kao posebnih naroda. HS izjave unitarista jednostavno prenosi jer ih ne smije ni pobijati ni komentirati sve do uspostave Banovine Hrvatske. Od rujna 1939. i HS i sve hrvatsko novinstvo javno pobija unitarizam kao neprihvatljiv za Hrvate, ali unitaristi za to ne mare nego sve do travnja 1941. propovijedaju i provode unitarizam. Tek nova Jugoslavija zaključuje i provodi federativno državno uređenje, slobodan i ravnopravan razvitak svih jugoslavenskih naroda i narodnosti.

Na kraju našega prikaza spominju se ukratko povijesni događaji i ličnosti te razne vjerske, kulturne i političke zanimljivosti koje osvjetljaju povijesne i suvremene crkvene i druge prilike u kojima je živio i djelovao hrvatski narod.

VAŽNIJI POLITIČKI DOGAĐAJI

Za lakše razumijevanje prilika i neprilika u kojima je djelovala Hrvatska straža kao katolički dnevnik treba spomenuti važnije političke događaje u Jugoslaviji u razdoblju od 1928–1941.

1928, 20. VI, izvršen je atentat u Narodnoj skupštini u Beogradu. Puniša Račić, poslanik Radikalne stranke, ubio je dva hrvatska narodna zastupnika, Pavla Radića i Đuru Basaričeka, a ranio Stjepana Radića koji je od zadobivene rane umro u Zagrebu 8. VIII. 1928. Lakše su ranjeni narodni zastupnici Hrvatske seljačke stranke Ivan Pernar i Ivan Granda.

1928, 27. VII, Anton Korošec, vođa Slovenske ljudske stranke, postaje predsjednik Vlade 4-tvorne koalicije koja je i prije ubistva u Skupštini bila na vlasti (radikali, demokrati, muslimani i SLS).

1928, 1. VIII, Seljačko-demokratska koalicija (Maček, Svet. Pribičević) donosi rezoluciju kojom najavljuje borbu za novo državno uređenje i ravnopravnost narodnih individualiteta, a protiv hegemonije bivše kraljevine Srbije. Ova rezolucija ne nailazi na razumijevanje ni kod kuće u državi ni u inozemstvu.

1929, 3–5. I. Korošec daje ostavku svoje Vlade. Maček predlaže kralju Aleksandru federativno uređenje države (Slovenija, Hrvatska, Srbija, Bosna i Hercegovina, Vojvodina, Crna Gora, Makedonija), čemu se srbijanske stranke protive.

1929, 6. I. Kralj Aleksandar izdaje manifest kojim ukida Vidovdanski ustav, raspušta političke stranke, obustavlja rad Narodne skupštine, uvodi cenzuru tiska; uzima u svoje ruke svu političku vlast (kraljevska diktatura) i imenuje Vladu. Tako je general Petar Živković postao predsjednik Vlade i ministar unutrašnjih poslova, V. Marinković ministar vanjskih poslova, A. Korošec ministar saobraćaja. U Vladu su ušla i tri ministra Hrvata izvan stranaka: Mate Drinković, Oton Frangeš, S. Švrljuga. O ovoj Vladi i diktaturi rekao je Vladimir Maček: Srbi u novoj Vladi žele pomoću diktature učvrstiti srbijansku diktaturu.

1929, 3. X. Država dobiva zakonom novo ime – Jugoslavija koja je podijeljena u 9 banovina, nazvanih ponajviše po imenima rijeka (Savska, Dravska, Dunavska, Drinska itd).

1929, 6. XII. Proglašen je zakon o osnivanju viteškog društva »Soko kraljevine Jugoslavije« pod pokroviteljstvom Nasljednika prijestolja. Tim se zakonom ukidaju kulturno-tjelovježbena društva: Hrvatski Orao, Slovenski Orao, Hrvatski Sokol, Srpski Sokol, Jugoslavenski Sokol. Pojedina raspuštena društva mogu, ali ne moraju stupiti u »Soko kraljevine Jugoslavije«.

1929, 17. XII. Načelnik grada Zagreba S. Srkulj i zagrebački župnik S. Rittig odveli su iz Zagreba u Beograd poklonstvenu deputaciju hrvatskih gradova, korporacija, kulturnih i privrednih društava da zahvale kralju Aleksandru za provedene političke promjene. Deklaracija, koju je Rittig sastavio u duhu hrvatskih federalista, nije objavljena. Međutim, Rittig je bio izvrgnut oštrim napadajima, jer su deputaciju organizirale policijske vlasti.

1929, 31. XII. Josip Predavec osuđen je na mjesec dana zatvora zbog pisanja nekih članaka u političkom tjedniku »Dom«.

1930, 6–20. VI, V. Maček je pritvoren u Beogradu, optužen po Zakonu za zaštitu države, osumnjičen zbog pomaganja terorističke akcije protiv države. Kralj mu u zatvoru preko Rittiga nudi sporazum koji on odbija. Iz zatvora je pušten jer mu krivnja nije dokazana. Tom prilikom osuđeno je 13 Hrvata (J. Jelašić, V. Begić, I. Bernardić itd), a oslobođeno 10.

1930. U jesen Maček legalnom putnicom putuje u inozemstvo zbog liječenja i političkih razgovora s emigrantima: Karlove Vary, Beč, Salzburg.

1930, 30. IX. Korošec je napustio ministarstvo šuma i rudnika, primio kraljevsko odlikovanje i otišao u Dubrovnik radi »oporavka«.

1930, 10. X. Zagrebačka gradska općina kupila Pongračev dvorac u Zagrebu za 9,200.000 Din. i poklonila Kralju za odsjedanje.

ković, ministar vanjskih poslova, ostali ministri su Demetrović, Preca, Drag. Kraljević, Maksimović, Kramer, Pucelj.

1932, 19. I. Prijestolna besjeda kralja Aleksandra: postoji samo jedan jugoslavenski narod.

1932, 4. IV. Novu vladu sastavio V. Marinković s namjerom da se diktatura ublaži. P. Živković je vraćen u vojsku. Opozicija počinje jače djelovati.

1932, 10. VI. Šahinović i Katanić napali su dra. Budaka i zato osuđeni na 3. g. zatovora. Budak odlazi u emigraciju.

1932, 4. VII. Prva vlada dra. M. Srškića s namjerom da pojača diktaturu. Ministar unutr. poslova Ž. Lazić, a vanjskih B. Jeftić.

1932, 5. XI. Druga vlada dra. M. Srškića. Ministri su: župnik Pavao Matica, S. Srkulj, L. Hanžek itd.

1932, 7. XI. »Zagrebačke punktacije« osuđuju srbijansku hegemoniju i žale se na kulturno i gospodarsko zaostajanje tzv. prečanskih krajeva. Vlada, srbijanska opozicija i samostalni demokrata S. Budisavljević osuđuju punktacije.

1933, 18. I. A. Korošec osuđen na internaciju zbog svojih »Ljubljanskih punktacija«.

1933, 24. IV. Proces protiv dra. Mačeka zbog izjava kojima u stranom tisku osuđuje srbijansku hegemoniju i traži slobodu za Hrvatsku. 30. IV. osuđen je na 3 g. zatvora.

1933, 14. VII. Seljak Tomo Koščec ubio iz lovačke puške Josipa Predavca, jednoga od političkih vođa HSS.

1933, 24. VIII. Mladić Josip Krobot ubio je kod Zlatara Mirka Neudorfera, narodnog zastupnika i ministra.

1933, 10. X. Obavljeni su općinski izbori. Glasala je polovica birača. Vladina je stranka nastupila pod imenom Jugoslavenska nacionalna stranka.

1934, 27. I. Vlada Nikole Uzumovića: ministri Jeftić, Lazić, Šumenković, Maksimović, Anđelinović, Hanžek, Demetrović, Pucelj itd.

1934, 9. X. Kralj Aleksandar poginuo u atentatu u Marseilleu. Naslijedio ga je malodobni kralj Petar II. Mjesto njega vlada knez Pavle s još dva namjesnika.

1934, 18. XI. Prvaci opozicije traže amnestiju za političke krivce radi sređivanja političkih prilika u Državi.

1934, 11. XII. Društvo naroda u Ženevi osudilo Madžarsku zbog pomaganja hrvatskih političkih emigranata; postignut je kompromis između Jugoslavije i Madžarske.

1934, 21. XII. Bogoljub Jeftić sastavio Vladu. Ministri su: V. Popović unutr. poslovi, Živković, Stojadinović, Auer itd. Korošec i Spaho i drugi opozicioni političari nisu htjeli ući u Vladu.

1934, 27. XII. V. Maček pomilovan i pušten iz zatvora.

1934, 30. XII. Dr. Marko Kostrenčić imenovan banom Savske banovine.

1935, 5. V. Provedeni su izbori za Narodnu skupštinu. Prema novinskom izvještaju Vlada (Jeftić) je dobila 62% glasova i 221 zastupnika, a opozicija 35% glasova i 147 zastupnika zbog nepravednog izbornog zakona. U knjizi Dr. K. Ploetz, Auszug aus der Geschichte, Berlin und Leipzig 1938, piše da je Vlada dobila 303, a opozicija 67 zastupnika (str. 800).

1935, 25. V. Banska uprava u Zagrebu javlja o neredima i poginulima.

1935, 13. VI. Ivanko Vlašićak, župnik u Požeškom Brestovcu, ubijen od nepoznatog zločinca, a prije toga bio zatvoren zbog politike.

1935, 25. VI. Vlada Milana Stojadinovića: Korošec unutr. poslovi, Mehmed Spaho, Živković vojska, Šefkija Behmen, Auer, Precca itd. Postoji nada da će javna i tajna nasilja žandara i četnika prestati.

1935, 10. VIII. Ubijen župnik Janko Vedrina u Bučici. Dugogodišnja istraga nije mogla pronaći zločinca.

1936, 5. I. Jugoslavenska nacionalna stranka postaje opozicija prema Stojadinovićevoj Vladi, osobito tzv. Pohorci, disidenti te stranke (Anđelinović, Auer, Došen, Kovač, Demetrović).

1936, 7. III. Atentator Arnautović pucao u Narodnoj skupštini na Stojadinovića, predsjednika Vlade, pa je osuđen na 15. g. robije, a drugi učesnici na manje kazne.

1936, 18. IV. Seljaci ubili 7 četnika u Kerestincu kod Samobora.

1936, 12. V. Počinje u Zagrebu izlaziti »Hrvatski dnevnik« kao glasilo dra. Mačeka i hrvatskog narodnog pokreta.

1936, 15. V. Vrhovni sud u Sarajevu oslobodio tužbe veći broj Hrvata.

1936, 3. VI. Stojadinović najavljuje rješavanje hrvatskog pitanja.

1936, 8. XI. Susret Mačeka i kneza namjesnika Pavla na Brdu kod Kranja. Maček je tražio ukidanje ustava, što Knez nije prihvatio, a osudio je osnivanje Vladine Jugoslavenske radikalne zajednice (JRZ) koju Knez nije branio.

1937, 16. I. Razgovor Maček-Stojadinović u lovačkom dvoru u Brežicama na hrvatsko-slovenskoj granici bio je bez koristi, jer Stojadinović nije htio izaći u susret Hrvatima i mijenjati svoj politički kurs.

1937, 25. III. U Nar. skupštini rasprava o hrvatskom pitanju.

1937, 13. V. Žandari su u Senju ubili nekoliko mladića Hrvata.

1937, 27. V. Razgovori o preuređenju države u 5 banovina (Slovenija, Hrvatska, Bosna i Hercegovina, Vojvodina, Srbija) ili 4 banovine (Slovenija, Hrvatska, Bosna i Hercegovina, Srbija).

1937, 11. X. Sporazum Udružene opozicije (HSS, SDS, radikali, demokrati, zemljoradnici) o borbi za političke slobode.

1937, 24. X. Sastanak Udružene opozicije u Farkašiću kod župnika Irgolića da ne bude teškoća s policijom (Maček, Košutić, Davidović, Wilder, Grol, Lazica Marković).

1938, 11. XII. Obavljeni su izbori za Narodnu skupštinu. Vlada (Stojadinović) je dobila 54,09% glasova i 306 mandata, opozicija (Maček) 44,90% glasova i 67 mandata, Ljotić 1,01% glasova. Od svih glasača glasalo je 74,48% glasača. Poređenjem sa izborima od g. 1935. Vlada je dio glasača izgubila, a opozicija dobila. Vlada se tužila na politički teror opozicije u Hrvatskoj: Maček je u Savskoj banovini dobio 82,34%, u Primorskoj 77,92% glasova. Značajno je da je Vlada u nekim izbornim kotarima dobila tek desetak glasova: Velika Gorica 5, Pisarovina 2, Samobor 6, Donja Stubica 12, Zlatar 14, Novi Marof 5, Pregrada 9, Sv. Ivan Zelina 22. Zbog nepravednog izbornog zakona nekim je kandidatima bilo dosta desetak glasova da budu proglašeni narodnim zastupnicima, dok u isto vrijeme protukandidat nije to mogao postići ni sa 10.000 glasova. Ovakve izbore opozicija nije priznavala valja-

nim nego je tražila novi izborni zakon i raspisivanje novih izbora koji bi doveli u Skupštinu prave narodne zastupnike.

1939, 5. II. Ostavka Stojadinovićeve vlade jer je 5 ministara istupilo iz Vlade osuđujući Stojadinovićevu unutrašnju, nepomirljivu politiku prema Hrvatima, zatim vanjsku politiku zbog koje je on želio biti »vođa« po uzoru na tadašnje političke prilike u Njemačkoj i Italiji. Novu je vladu sastavio Dragiša Cvetković, a u nju su ušli ministri: Spaho, Kulenović, Krek, Snoj, general Nedić, Cincar Marković, Maštrović i dr.

1939, 2. IV. Prvi sastanak Mačeka s Cvetkovićem koji razgovara kao mandator Krune, izaslanik princa Pavla.

1939, 15. IV. Cvetković predlaže Mačeku osnivanje hrvatske federativne jedinice spajanjem Savske i Primorske banovine, dok Maček traži šire područje.

1939, 27. IV. Sporazum Cvetković-Maček: Osniva se banovina Hrvatska spajanjem Savske i Primorske banovine, a njima se priključuje grad i kotar Dubrovnik. Narodnim plebiscitom imaju se priključiti još neki dijelovi Bosne, Hercegovine, Dalmacije, Srijema i Vojvodine. Protiv ovoga sporazuma izjasnili su se Namjesništvo, Spaho, Stojadinovićeve grupa i više srpskih političara.

1939, 21. VI. Isključeni su iz kluba JRZ Zvonimir Čeliković, Hanžek, Dobrovoljac, Stopar, Stojadinović jer su se protivili rješavanju hrvatskog pitanja.

1939, 26. VIII. Sporazumom Cvetković-Maček i odobrenjem princa Pavla objavljena je Uredba o Banovini Hrvatskoj koja ima određeni teritorij, i na koju se imaju prenijeti stanovite kompetencije centralne vlade u Beogradu. Protiv ovoga sporazuma javno su istupali srpski građanski političari, centralisti unitaristi. Bosansko-hercegovački muslimani tražili su da Bosna i Hercegovina bude zasebna federativna jedinica, što je HSS bila pripravna prihvatiti, ali su se i tome protivili srpski političari, centralisti unitaristi. HSS je predlagala da se Vojvodina uredi kao posebna jedinica ili podijeli između Hrvatske i Srbije.

Na temelju Sporazuma ušli su u Vladu ministri predstavnici stranaka: 5 HSS, 1 SDS, JRZ, radikali, zemljoradnici. Maček je postao potpredsjednik Vlade.

1940, 11. VI. Zwerger, ubojica Šufflaya, osuđen na doživotnu tamnicu, a njegov pomagač Belošević na 5 god.

1940, 28. VI. Zabranjene novine »Srpski glas«, glasilo Srpskog kulturnog kluba, a doskora su obustavljeni »Nova riječ« (Wilder) i »Vidici«.

1940, 2. VII. Korošec postaje ministar prosvjete. Umro 15. XII.

1941, 25. III. Jugoslavija u Beču »odobrava« Trojni pakt tj. savez Njemačke, Italije i Japana.

1941, 27. III. Vojska je u Beogradu zbog raznih političkih pritisaka izvršila državni udar kojim je poništen »protokol« o Trojnom paktu. Udar su pripremili unitaristi, protivnici sporazumu Hrvatâ i Srbâ. U novu vladu ulaze i predstavnici HSS, manje-više prisiljeni.

1941, 6. IV. Njemačka i Italija počele rat protiv Jugoslavije koji je za tri tjedna svršio njezinim slomom.

POKRETANJE KATOLIČKOG DNEVNIKA »HRVATSKA STRAŽA«

Na početku XX. stolj. bilo je u Hrvatskoj više pokušaja za pokretanje hrvatskoga katoličkog dnevnika. Što se Hrvatski katolički pokret više razvijao, to se i potreba takvoga dnevnika više osjećala. Ondašnji postojeći političko-stranački i neutralni dnevni tisak bio je zadojen protukatoličkim i uopće protuvjerskim idejama, pa je zato bilo potrebno braniti katoličku vjersku nauku i uzgajati katoličke vjernike. Tako su pokretani dnevници: Hrvatstvo 1904–1910, Jutro 1908–1909, Riječke novine 1912–1914, Novine 1915–1918, Narodna politika 1919–1929. Spomenuti dnevници nisu bili prihvaćani od svih Hrvata katolika, pa ni od svih katoličkih svećenika, zato su imali malu tiražu i borili se s materijalnim teškoćama.

U ljeto 1929, kad je počela kraljevska diktatura u Jugoslaviji i bio zabranjen svaki stranački politički rad, činilo se da je došao prikladan čas za okupljanje sviju Hrvata katolika oko jednog sveopćeg hrvatskog katoličkog dnevnika. Dana 21. lipnja 1929. sastali su se u Zagrebu neki hrvatski katolički javni radnici, koji su odlučili pokrenuti novi hrvatski katolički dnevnik pod imenom »Hrvatska straža«. Izabrali su redakcijski odbor sa ovim članovima: D. Premuš, biskup, predsjednik, V. Deželić st., V. Kerdić, župnik, V. Deželić ml., S. Bakšić, sveuč. profesor, P. Grgec, M. Matulić, M. Strahinšćak, kanonik, S. Markulin, J. Lončarić, J. Šimrak, tajnik, Lj. Maraković, J. Andrić, M. Ujević, J. Šćetinac. Redakcijski odbor sastavio je i potpisao izjavu koja je tiskana u 1. broju Hrvatske straže 2. srpnja 1929. Izjava glasi:

»Potpisani hrvatski katolički javni radnici, ispitavši prilike u hrvatskim katoličkim redovima kao i položaj hrvatskih katolika u javnom životu, čvrsto su uvjereni da je imperativ sadašnjeg doba, da provedu neke promjene u svom radu, nastojanju i nastupanju. Na to ih sile nove prilike u državi kao i iskustvo, što su ga stekli u svom radu u katoličkom pokretu osobito posljednjih deset godina.

Početakom siječnja ove godine uvedeno je u našoj državi novo stanje. Ukinute su postojeće političke stranke i zabranjena svaka stranačko-politička djelatnost. Diferencije, koje su dijelile hrvatske katolike s obzirom na stranačko-politička gledišta, više ne postoje. Kao ljudi, koji smo daleko od svake ilegalne borbe, moramo sve svoje snage baciti na ona područja javnoga rada, u kojima postoji suglasnost svih hrvatskih katolika.

Uvođenjem i provođenjem Katoličke akcije nemaju više stvarnog osnova ni različiti sporovi u pogledima na katoličko organiziranje. Katolička akcija je baza na kojoj se danas mogu i moraju naći svi Hrvati katolici bez obzira na prijašnje stranačko-političke i organizatorno-odgojne diferencije.

U hrvatskom javnom životu množe se znakovi moralne dekadencije i degeneracije. Podgrizaju se temelji na kojima počiva jakost hrvatskog naroda. Nedavni događaji u Zagrebu osvjetlili su bengalskom vatrom moralno poimanje staleža koji hoće da daju ton hrvatskom kulturnom životu. Pornografska štampa poplavila je široke slojeve. Plodovi su vidljivi: rastave brakova, samoubojstva i sve veći kriminalitet. Konačno treba konstatirati još tu činjenicu da se narodni kapital dobrim dijelom nalazi u inovjerskim rukama.

Moramo postaviti pitanje tko priječi da se sila, koja leži u katolicima, ne očituje u doličnoj mjeri u hrvatskom javnom životu. Tko ruši u hrvatskom narodu upliv katolicizma? Moramo konstatirati da je štampa, koja je danas najveći faktor u odgajanju naroda, u rukama bezimenih moćnih štamparskih koncerna kojima opet dirigiraju tuđinski bankokrate. Ta štampa ne samo da truje hrvatski narod nego i sasvim krivo prikazuje njegovo pravo raspoloženje, tako da danas možemo kazati da hrvatski narod gotovo i nema svojih nezavisnih listova.

Davni je bio san i ideal hrvatske katoličke javnosti da dođe do svoga katoličkoga dnevnika, koji će biti organ pravog narodnog raspoloženja i koji će pobijati u prvom redu pozitivnim sadržajem protukatoličke i protuhrvatske tendencije i odgajati narod po zdravim katoličkim načelima.

Potpisani odlučili smo da 1. srpnja (jula) ove godine pokrenemo novi informativni nestranački katolički dnevnik pod imenom »Hrvatska straža«.

HRVATSKA STRAŽA bit će uređivana u duhu katoličkih načela. Ona će širiti i braniti katolička načela na svim poljima javne djelatnosti. Podupirat će sve katoličke, vjerske, prosvjetno-odgojne, socijalne i gospodarske organizacije te institucije, propagirat će među njima osjećaj solidarnosti i duh pomirljivosti i ljubavi. Napose će ići u susret svima onima koji će prosvjećivati hrvatski narod, jer će hrvatski narod ponajviše svojom kulturnom snagom doći na mjesto prema kojem pripada evropskim narodima. Sve što je dobro, lijepo i istinito, sve će to »Hrvatska straža« popularizirati.

Novom listu bit će u pisanju i prosuđivanju javnih prilika mjerodavni jedino pravedno shvaćeni interesi Crkve i hrvatskog naroda. List neće biti stranački organ nijedne političke stranke ni stranačke skupine, već će biti glasilo čitavog hrvatskog katoličkog naroda, pa će njegovi stupci biti otvoreni svakom dobrom Hrvatu katoliku.

Hoćemo da »Hrvatska straža« bude revija svih hrvatskih katoličkih snaga, da u njoj javnost vidi i osjeti katoličku stvaralačku snagu i da tako katoličkim pojedincima, institucijama i organizacijama dade u hrvatskom javnom životu onaj položaj koji mu pripada po značenju, broju i kakvoći.

»Hrvatska straža« će nastojati da svojim tonom uvijek bude dostojanstvena. »Fortiter in re, suaviter in modo« borit će se ona protiv neprijatelja katolicizma i hrvatstva, pobijati će laži, neistine, zablude i predrasude koje se o njima šire, a napose će žigosati one koji ruše i truju hrvatsku moralnu otpornost. No glavni njezin sadržaj neće biti polemički, nego pozitivno-konstruktivan.

Garancija pak da će »Hrvatska straža« uspješno i ustrajno vršiti onu zadaću koju smo joj namijenili jesu potpisnici koji su se oko lista okupili.

Ali uspjeh lista ne ovisi samo o nama izdavačima i urednicima, nego i o pretplatnicima, potpomagateljima i širiteljima, ovisi o ljubavi kojom će primiti list, i o volji kojom će ga uzdržavati. »Hrvatsku stražu« pokrenuli smo vlastitim snagama. Rijetki znadu koliko moralnih i materijalnih žrtava stoji katolički dnevnik. Nijesmo ih žalili, jer smo uvjereni da je nezavisan hrvatski katolički dnevnik u ovim teškim vremenima prijeka potreba hrvatskoga katolicizma.

»Hrvatska straža« – Katolički Dnevnik izlazi svaki dan osim nedjelje i praznika i stoji mjesečno 40 dinara. Pretplata se plaća unaprijed. Nedjeljni broj »Hrvatske straže« – Katoličkog Dnevnika bit će tako uređivan, da će se moći naručiti kao tjednik i stajat će godišnje 120 dinara, a polugodišnje 60 dinara. Kod narudžbi treba točno navesti, da li se želi Dnevnik ili Tjednik. Uprava i uredništvo Dnevnika i Tjednika »Hrvatska straža« nalazi se na Kaptolu 27, telefon 63–81, kamo se šalju sva pisma i članci. Dnevna redakcija lista nalazi se u Trenkovoju ul. 1, I. kat, tel. 42–63.«

To je eto »Izjava« uredničkog odbora HS i ujedno program njezina djelovanja. Naša će zadaća biti da ustanovimo koliko je HS ostvarila taj svoj program; koje su i kakve bile zapreke i kako ih je ona svladavala za vrijeme svoga izlaženja od 1. srpnja 1929. do 26. siječnja 1941. Zbog neprestane borbe s mnogim i raznim teškoćama mnogo je toga ovisilo o sposobnosti, marljivosti i hrabrosti njezinih glavnih urednika, pa ćemo posebno govoriti o njima. To su dr. Janko Šimrak, dr. Đuro Ljubić, dr. Marijo Matulić.

GLAVNI UREDNICI HRVATSKE STRAŽE

Dr. Janko Šimrak

Rodio se 29. V. 1883. u selu Šimraki u Žumberku. Studirao je teologiju u Innsbrucku. Zaređen je za svećenika 1908. Bio je grkokatolički kateheta u Zagrebu, profesor Bogoslovskog fakulteta, narodni zastupnik Hrvatske pučke stranke, glavni urednik HS, kanonik i biskup u Križevcima gdje je brzo poslije rata umro.

O Janku Šimraku prigodom njegove 50-godišnjice života piše Katolički list 1. lipnja 1933. br. 22. ovo: »Otkako je naš jubilarac stupio, nakon svršenih svojih studija, na poprište javnog djelovanja kao svećenik, srednjoškolski kateheta i profesor, kao uzgojitelj mladeži grkokatoličkog sjemeništa, kao istaknuti narodni borac na kulturnom, političkom i znanstvenom području, svagdje je pokazao svoju neutrudivu energiju, svoju nepristodobivu samozataju, prijedor i herojsku požrtvovnost za istinu i pravdu. Naročitu požrtvovnost pokazao je u nastojanju oko održanja katoličkog dnevnika »Hrvatske straže« za koju je žrtvovao sve svoje prihode i uzidao tako reći svoje kosti u temelje zgrade naše Katoličke akcije. Posljednjih pak godina neizrecivo je zadužio Katoličku Crkvu u nas svojim mnogobrojnim apologetskim člancima u našem listu, gdje je svojom stručnom naučnom rutinom neustrašivo ustajao protiv svakoga koji bi se usudio napadati ugled Katoličke Crkve i njezine hijerarhije. Naročito je nenatkriljivom vještinom znao javno raskrinkati najveće suvremene neprijatelje Katoličke Crkve u nas, framazonsku ložu i pogubnost njezine ideologije ne samo prema Crkvi nego i prema našem javnom kulturnom i narodnom životu... »Katolički list« ubraja dra. J. Šimraka među najmarljivije i najodličnije svoje suradnike. Najzanimljivije, najinstruktivnije stranice »Katoličkog lista«, pune snage, apologije i života iz njegova su pera. Zato ga Gospodin neka nadari i dugim životom i milošću svojom«.

Sa pisanjem »Katoličkog lista« slagali su se mnogobrojni Šimrakovi prijatelji, štovatelji, čitatelji HS, bivši njegovi studenti koji su imali sreću slušati njegova zanimljiva

predavanja na Fakultetu. Što su o njemu govorili i pisali razni njegovi protivnici, kazat ćemo kasnije. Za sada spominjemo samo pisanje sarajevskoga dnevnika »Narod« koji je izlazio samo mjesec dana i bio policijski zabranjen. Urednik dr. D. Kamber svečaru dru. Šimraku otvoreno predbacuje da je politička ličnost iz bivše Pučke stranke, zatim da je djelovao u »Senioratu« i u organizaciji »Domagoj«. HS od 4. VI. 1933. str. 4. prenosi tekst dra. Kambera uz napomenu »Si tacuisses«, što je cenzura začudo zaplijenila.

Sam dr. Šimrak bio je skroman i javno je priznavao svoje nedostatke. HS 9. IV. 1933. str. 6. donosi članak dra. Šimraka »Dva dana u Varaždinu« u kojem piše i ovo: »Mi smo posve zapustili provinciju. Zabili smo se u svoje stanove i radne sobe i od tuđa ni makac. Tu nekako postajemo dosadni sebi i svima drugima. Tu kao da nemamo zraka i jačih pogleda, nego sve prosuđujemo po nekim urođenim pojmovima, koje smo dobili u uskom prostoru svoga stana i svoje kancelarije. Mi ne poznamo ljude, a to je najvažnije. Mi ne vidimo ljude, a to je najpotrebnije u jednom ozbiljnom radu. Samo u dodiru s ljudima izbijaju na površinu novi vidici, opažaju se teške pogreške koje činimo u svojim zatvorenim sobama i svojim kancelarijama, nestaje onoga teškog i pridušenog zraka koji od dana u dan udišemo, pa se otvara pred nama zemlja, suncem obasjana, novi ljudi i nove misli. Mi se kao iz mrtvila budimo i ponovno rađamo«.

U posljednjem broju HS 26. siječnja 1941. Uredništvo piše o dru. Šimraku ovo: »On je već pred nekoliko mjeseci napustio »Hrvatsku stražu«, pa možemo zato reći bez indiskrecije da je on svojim upravo neshvatljivo velikim radom oko hrvatskog katoličkog dnevnika učinio vrlo mnogo dobra Crkvi i hrvatskom narodu. Svi katolici nisu, doduše, pratili »Hrvatsku stražu« s jednakim simpatijama. Neki su joj bili štoviše sa stanovitog stanovištva i protivni, no svi su morali odati dru. Šimraku ovo veliko priznanje: da je on osnovao i podržavao kroz tolike godine i uz tolike žrtve katolički dnevnik, a toga nije mogao učiniti nitko od onih koji su ga često puta vrlo žestoko kritizirali.«

Dr. Janko Šimrak morao je napustiti uredništvo HS jer je tako netko htio i naredio. Tko i zašto? Bolje da na to pitanje za sada ne odgovaramo. Dogodilo se kao ono nekada u redovničkoj družbi u kojoj su redovnička subraća isključila iz svoje zajednice osnivača svoga reda. Još davno prije govorio je sv. Pavao da postoje i domesticini inimici, lažna braća.

Dr. Đuro Ljubić

HS 14. VI. 1933. piše o njemu: Rodio se u Jelsi na otoku Hvaru 4. XI. 1903. Gimnaziju je polazio u Zadru i Zagrebu gdje je maturirao 1921. Završio je pravni fakultet i doktorirao s najboljim uspjehom. Službovao je u Zagrebu kod Sudbenog stola i Državnog tužništva, zatim, nakon pauze kod Upravnog suda. Bio je marljiv, ekspeditivan, savjestan, susretljiv i neobično sposoban službenik.

Svjestan svoje neizlječive bolesti bio je povučen. Po čitav dan čitao je knjige. Postao je živa enciklopedija. Poznao je skoro sve slavenske, romanske i germanske jezike. Govorio je i pisao talijanski, francuski, njemački i engleski. Ni u kakvoj organizaciji nije uzgajan. Radio je u redakciji »Narodne politike« i »Hrvatske straže« te

mnogobrojnim novinskim člancima dokazao svoj veliki talenat i pronicavost obzirom na politička, gospodarska i kulturna zbivanja u domovini i svijetu. Napisao je u Radu Jugoslavenske akademije sv. 240. raspravu »Lige i poosobe u starom hrvatskom pravu s osobitim obzirom na poljički statut« a to mu je bila preporuka za sveučilišnu katedru; nije je postigao zbog svog katoličkog nazora na svijet.

Najradije se bavio počecima hrvatske povijesti kao što to pokazuju njegovi eseji u almanahu »Selo i grad«. Ustanovio je da mađarski historici poslije prvog svjetskog rata objektivnije sude o postanku »Pacta conventa«. Sabirao je građu o postanku bankskog dostojanstva držeći da ono potječe od Avara ili turanskih naroda, kao npr. veliki vezir kod Turaka. U bezbrojnim novinskim člancima Ljubić ističe vjekovnu čistoću i ispravnost kulturne orijentacije Hrvata koji se nisu dali zavesti ni od istočne ni od sjeverne shizme nego su ostali vjerni papinskom Rimu. Pobijao je suvremenu bogumilomaniju. Namjeravao je napisati veliku hrvatsku kulturnu povijest u koju bi unio nove poglede i nova naziranja.

Ljubić je majstorski osvjetlio Kvaternikovo povijesno razdoblje. Ispitivao je masonske legende i pobio sve »dokaze« da je biskup Vrhovac bio mason. Uspješno se narugao raznim udžbenicima o jugoslavenskom slobodnom zidarstvu. Dokazao je anacionalan rad slobodnih zidara u službi tuđinske protunarodne politike što je hrvatska javnost prihvatila sa zadovoljstvom.

U doba kraljevske diktature i političkih progona Ljubić je bio uman pravni savjetnik ponajprije Janku Šimraku u pisanju polemičkih članaka i rasprava, a zatim svećenicima koji su se trebali braniti kod suda.

Dr. Đuro Ljubić umro je 13. VI. 1933. Smrt je njegova bolno potresla sve njegove prijatelje i znance. HS 15. VI. 1933. donosi govor Janka Šimraka nad odrom »... Protiv svih onih koji nikada neće ništa žrtvovati za svetu ideju, koji se znadu samo uljuljavati u svojem grubom i svetogrdom egoizmu, ostao si vjeran žrtvi; protiv svih onih koji ljube neistinu i nepravdu, ostao si vjeran istini i pravdi i branio ih do posljednjeg daha svoga života sa svom genijalnošću i svim žarom duha svoga. Dakle, kao pećina karakteran, neslomiv, sav principijelan, idealista, pravi Bič Božji za sve slabiće. Katolički narod nikada neće zaboraviti ove Tvoje kreposti, a mi Tvoji drugovi nastojat ćemo poći Tvojim stopama sa svim svojim nemoćima...«

Opijelo kod kuće žalosti obavio je kanonik dr. Ferdo Rožić uz asistenciju V. Wagnera i K. Pećnjaka. Velika povorka pokojnikovih prijatelja otpratila je mrtvo tijelo do kolodvora odakle je prevezeno u rodnu Jelsu. O pokojnom Ljubiću pisale su i druge zagrebačke novine, posebno dr. Ivo Esih u »Obzoru«.

Dr. Marije Matulić

Rodio se 1. III. 1896. u Bolu na Braču. Gimnaziju je polazio u Splitu. Povijest je studirao na Filoz. fakultetu u Zagrebu, a 2 g. školu za političke nauke u Parizu. Doktorirao je pravo u Zagrebu. Tako je stekao najviše kvalifikacije za novinarsko zvanje. Rogulja dovodi Matulića u redakciju »Novine«. Kasnije on prelazi u redakciju »Narodne politike« i »Hrvatske straže«. Ovdje ostaje do svoje smrti 17. rujna 1937. kao glavni urednik.

HS od 19. IX. 1937. na str. 2. piše o dru. Matuliću: Cijeli život posvetio je radu za Boga. Vršio je s najvećom pobožnošću sve svoje kršćanske dužnosti. Zato ga gotovo nikada nisi mogao naći namrgođena. Nikada zlovoljna. Bio je ozbiljan, ali se ni najteže situacije nije bojao. Prezirao je svaku ljudsku slavu i svako isticanje. Nikada svojih članaka nije potpisivao. Radi toga mu nije bilo ništa mrskije, nego kad bi vidio da je netko ambiciozan, ponosan, ohol i nadut. To nije mogao podnijeti. Takvi su oćutjeli na sebi udarce njegove kritike, oštre, zaslužene.

Osam godina bio je na čelu novoga Katoličkog dnevnika, kome je dao sasvim nove smjernice. To je bilo doba prave renesanse njegova rada i nastojanja. List se morao boriti s najvećim poteškoćama. Boravak u redakciji bio je svaki dan polazak u streljačke jarke. Tu se tijelo i duh lomio. Tu je savjest bila sa svih strana pritisnuta i opkoljena. Da se u to doba list uopće mogao održati, da ga protivnici nisu uništili, ima se zahvaliti samo snazi Katoličke Crkve i ugledu hrvatskog metropolita preuz. g. dra. Antuna Bauera koji je uzeo list pod svoju osobnu zaštitu, a osobito u vrijeme atentata na pokojnog Predavca. »Hrvatska straža« je u to doba bila ipak jedan jedini slobodni glas koji je na osnovu jačine Katoličke Crkve mogao barem nešto kazati. Već samo njezino postojanje bilo je znak slobode i nade. Ona je svojom ustrajnošću i nepokolebljivošću učinila upravo velike usluge hrvatskoj i katoličkoj stvari. Ona je dokazivala, pobijala protivnike i mekušce i oportuniste, izdizala ideale, davala nove pobude i hrabrosti, čuvala nade, upućivala na uzdržljivost. Sve je to ona radila pod vodstvom dra. Marija Matulića. Tu je on pokazao svu veličinu svoga duha i svu jakost i otpornost svoje volje..... Povijest mu je bila najveći pomagač u žurnalistici. Poznavao je dobro domaću najnoviju političku povijest koju je studirao ne samo na osnovu izdatih djela nego i izvorno.

HS prigodom svake obljetnice smrti dra. Matulića objavljuje o njemu podulji članak sjećajući ga se s poštovanjem i zahvalnošću. Matulićevom zaslugom HS je uzgajala mlađi hrvatski naraštaj u ljubavi prema Bogu, Crkvi i domovini što su slijedeća desetljeća dobro potvrdila i dokazala.

Kao što je prerana smrt Eckerta i Rogulje teško pogodila hrvatsko katoličko novinstvo, tako je preranom smrću Ljubića i Matulića nastala u nas praznina koja se nikada kasnije nije mogla valjano popuniti.

STALNI VANJSKI SURADNICI HRVATSKE STRAŽE

Za dobar uspjeh katoličkog dnevnika HS, za osvajanje što većeg broja pretplatnika i čitatelja bila je posebno važna suradnja stalnih vanjskih suradnika. Najplodniji vanjski suradnik bio je svakako prof. Petar Grgec, zatim dolaze dr. Ljubomir Maraković, dr. Mate Ujević, dr. Josip Dujmušić, Ante Šimčik.

Prof. Petar Grgec

Rodio se 15. II. 1890. u Kalinovcu (Podravina), a umro 22. VIII. 1962. u Zagrebu. Gimnaziju je polazio u Travniku, a Filozofski fakultet (grupa: filozofija i klasična filologija) u Zagrebu. Isticao se kao hrvatski književnik i katolički javni radnik.

Napisao je velik broj knjiga i mnoštvo rasprava i članaka u raznim časopisima i novinama. Popis njegovog književnog rada objavilo je Hrvatsko književno društvo sv. Ćirila i Metoda 1972. u knjizi: Petar Grgec, *Bijeg u djetinjstvo* (zbirka pjesama).

U HS Petar Grgec piše prikaze raznih znamenitih povijesnih ličnosti i događaja, recenzije i kritike starijih i novijih književnika. Spomenimo barem neke: Andrija Palmović, Ivo Lendić, August Šenoa, Milan Pavelić, isusovac, Izidor Poljak, Dragutin Domjanić, Gabrijel Cvitan, Ivo Kozarčanin, dr. Franjo Fancev, dr. Đuro Arnold, Lovre Katić, Marijan Terzić, Branko Klarić, dr. Ljubomir Maraković, dr. Marije Matulić, Ante Jakšić, Jeronim Korner, Jagoda Truhelka, Pavao Štoos, Milan Begović, Silvije Kranjčević, Ljubo Babić Đalski, Ivan Meštrović, Jovan Hranilović, Petar Preradović, Štefa Jurkić, Ferdo Galović, fra Gašpar Bujas, Sida Košutić, Mijo Lamot, dr. Rudolf Eckert, Ivan Vlašić, ban Ivan Karlović, ban Nikola Zrinski, ban Toma Bakač, fra Luka Ibrišimović, Krste Stošić, Juraj Križanić, Mihovio Pavlinović, Mustajbeg Hasanović Lički, Kralj Matijaš, fra Julijan Jelenić, Matija Reljković, Martin Borković, biskup, Ante Radić, V. Solovjev, dr. Antun Bauer, dr. Milan Ivšić, dr. Stjepan Zimmermann, Stjepan Sakač, isusovac.

U prikazivanju pojedinih ličnosti i događaja Grgec daje vlastito mišljenje i ocjenu. On dokazuje samoniklost hrvatske narodne pjesme i hrvatskog narodnog preporoda ispravljajući tako stara kriva mišljenja. Ističe kako su Hrvati bili »žrtve austrijske vojne krajine«. Piše o vjernosti Hrvata Sv. Stolici i velikim zaslugama Crkve i redovnika za hrvatsku kulturu.

Dr. Ljubomir Maraković

Rodio se u Topuskom 17. VI. 1887, a umro u Zagrebu 22. II. 1959. Školovao se u Travniku i Beču (germanistika i slavistika), a službovao kao profesor u Banjaluci i Zagrebu. Jedan je od osnivača Hrvatskog katoličkog pokreta. Napisao je knjigu »Novi život« i »Novi pripovjedači«; ovu drugu knjigu nagradila je Jugoslavenska akademija 1932. Uređivao je časopis »Hrvatska prosvjeta« te okupljao i uzgajao mlađe katoličke književnike. Njegova suradnja u HS odnosila se na dramsku kroniku u kojoj je objektivno i znalački ocjenjivao i pisca i glumce. Prikazivao je u HS i kino-predstave pa je jedne preporučivao, a druge kudilo za ravanje katoličkim roditeljima i djeci. Rjeđe je u HS pisao o novijim piscima i knjigama; tako o Vilo-
vićevu protukatoličkom romanu »Majstor duša« (HS 11. III. 1932).

Opernu i koncertnu kroniku prikazivao je u HS Božidar Širola, doktor muzikologije, rođen u Žakanju kod Karlovca 20. XII. 1889.

Iako je Maraković bio osobito sposoban i objektivan književni kritičar, malo tko mu je to priznavao izvan uskoga katoličkog kulturnog kruga. Svakako je značajno što o Marakoviću piše B. Novaković u beogradskom časopisu »Misao«, a što mi prenosimo iz HS od 5. IV. 1930: »Maraković u »Hrvatskoj prosvjeti« kao njezin urednik budno i pažljivo prati kretanja našeg književnog života. Po svojoj širokoj književnoj kulturi i po iskrenoj radoznalosti kojom pristupa svim pojavama; po stavu jednog ozbiljnog, nepristranog i inteligentnog kritičara; po osobinama pisca sa prijemljivim, gibljivim i nekonvencionalnim duhom; najzad, po temperamentu koji nije isključiv kao u nekih naših kritičara, po odmjerenosti i taktu; g. Maraković

bi mogao biti jedan od naših prvih književnih kritičara. On to, za našu sredinu, i jeste. No da se njegova stvaralačka kritičarska ličnost obilježi na jednoj liniji višeg, zamašnijeg dometa... g. Marakoviću smeta naročito jedna osobina. On je tendenciozan. Ne usko, ne partikularističko idejno, ali ...

G. Maraković, naravno, više voli ili radije prikazuje djela, gdje je religiozna, gdje je vjerska, najčešće katolička podloga markantnije i jače istaknuta. Otuda ćemo se u njegovoj knjizi češće sretati sa imenima g. dra. Velimira Deželića, oca i sina, Mate Ujevića, Ilije Jakovljevića, gđe. Štefe Jurkić ... i dr., dok, s druge strane, rijetko ćemo naići na imena naših najsnažnijih pripovjedača Krleže, Vasića i nekih drugih...

Inače g. Maraković posjeduje osobine koje ga predodređuju za dobra kritičara. Njegova kultura je obimna, svestrana i izrađena; on ima simpatičnu naklonost, onu imaginaciju o kojoj Taine govori da se prenosi u pisca i djelo. Bez većih predrasuda g. Maraković pristupa s podjednakom pažnjom i ljubavlju ne samo djelima već afirmiranih, izrađenih pisaca, nego i prvenčadi nepoznatih autora...

Ukus g. Marakovića je tanan, pronicav, fin. On ima oštih zapažanja, sretnih nalaženja, točnih sudova. Svoje sudove g. Maraković kazuje otvoreno, ali bez žučnosti i sarkastičnosti, s jednom otmjenom i uzdržanom notom kazivanja koja djeluje svojom promišljenošću i svojim taktom. G. Maraković piše jednim odmjerenim, ravnomjernim stilom, prijatnim i toplim; kod njega nema mjesta jače inspiriranih, lirski ponesenih, snažnije i sugestivnije komponovanih na kojima bi se pogled i pažnja zaustavili ... (kao Jovan Skerlić, Izidora Sekulić) ...Njegove su odlike u mirnoći, u promišljenosti, u točnosti ...«

Maraković »čika Ljuba« bio je cijelim svojim životom i radom izgrađena katolička kulturna ličnost, uvjeren da je Hrvatskom katoličkom pokretu potrebna i katolička književnost. Neki toga nisu mogli shvatiti, nego su ga čak omalovažavali kao »nepotrebnu dangubu«.

Dr. Mate Ujević

Rodio se 13. VII. 1901. u Krivom Dolu kod Imotskog, a umro u Zagrebu 1967. Školovao se u Sinju, Splitu, Zagrebu i Ljubljani. Već kao đak surađivao je u nekim listovima i novinskim redakcijama, a kao profesor Nadbiskupske gimnazije u Zagrebu bio je vanjski suradnik HS. Veći dio života proveo je u uredništvu Hrvatskog izdavačkog bibliografskog zavoda i Jugoslavenskog leksikografskog zavoda.

Kao suradnik HS Ujević je pisao recenzije o raznim književnim djelima. Kritički je prikazao pisanje Mahnićeve »Hrvatske straže«. Polemizirao je s drom. Blažem Jurišićem. Posebno je značajan njegov članak u HS 2, 4. VIII. 1930. »Tragedija realizma, moderne i dr.« u hrvatskoj književnosti i javnom životu koji je dobro poznavao.

Dr. Josip Dujmušić

Rodio se u Polju kod Travnika 21. VIII. 1874, a umro u Zagrebu 14. X. 1942. Gimnaziju je polazio u Travniku i Sarajevu, a sveučilište u Innsbrucku i Beču (sla-

vistika i klasična filologija). Službovao je kao profesor u Sarajevu, Derventi, Tuzli, Čakovcu, Kotoru i Zagrebu, gdje je umirovljen 1932. Suradivao je u raznim časopisima i novinama člancima i polemikama.

U HS je tijekom g. 1933. i 1934. dr. Dujmušić objavio svoj »Antibarbarus hrvatskog jezika«. Obradeno je u svemu 1067 riječi. Dujmušić spominje razne njemačke, češke, ruske i druge strane riječi koje su se uvukle u hrvatski književni jezik zbog nepažnje i neznanja nekih pisaca i novinara. No ima i dobrih hrvatskih riječi koje su pojedini filolozi proglasili tuđicama, iako one to nisu (imaju npr. ikavski oblik). Kako se ovaj Dujmušićev rad tiskao u doba kraljevske diktature, cenzura državne vlasti brisala je mnoge piščeve zamjerke i napomene bez svakog pravog razloga.

HS je inače pazila na čistoću hrvatskog književnog jezika. Štoviše, u dogovoru s ostalim hrvatskim novinarima, književnicima i publicistima nije prihvaćala službeni školski odnosno Belićev pravopis, nego onaj pravopis koji je prije diktature bio upotrebljavan u Hrvatskoj.

Antun Šimčik

Književnik Šimčik svojom marljivošću i pronicavošću stekao je veliko i korisno filološko znanje. Na temelju toga znanja napisao je mnoštvo zanimljivih članaka u raznim publikacijama, pa tako i u HS. On objašnjava značenje raznih mjesnih imena, npr. Bekteže, Bertlovci, Sara Babin-vir kod Požege. Posebno mu je zadovoljstvo tumačenje raznih riječi turskog jezičnog podrijetla. Osim toga, on piše recenzije izdanja Jugoslavenske akademije i Srpske akademije pa i drugih znanstvenih knjiga povijesne i filološke struke. Svoje zamjerke otvoreno kazuje, katkada i s malo ironije. Njegove nepovoljne napomene uglavnom su točne, pa su zato uvažavane uza svu piščevu osobnu skromnost.

TEHNIKA UREĐIVANJA HRVATSKE STRAŽE

HS je imala veličinu 30x46 cm, dakle novinski format srednje veličine. Papir je bio novinski srednje fin, pa su slike na njemu bile dosta dobre. Zbog male naklade i financijskih teškoća novine su donosile razmjerno malo slika, više stranih nego domaćih. Portreti raznih ličnosti često su se puta u novinama ponavljali u uvjerenju da novine i onako imaju časovitu, dnevnu vrijednost. Raznolikost slova bila je skromna, 3–4 vrste, pa je zato HS zaostajala za drugim zagrebačkim novinama. Ona se tiskala u tiskari »Narodna prosvjeta«, Trenkova ul. 1 u Zagrebu, a 27. VIII. 1940. preselila se u »Narodnu tiskaru«, Kaptol 27 (predstavnik Rudolf Vedo). Ova je tiskara nastala spajanjem triju tiskara: dviju spomenutih i Nadbiskupske tiskare, ali je HS i dalje, sve do kraja svoga izlaženja 26. I. 1941, tiskana istim slovima i uređivana jednakom tehnikom

Redoviti brojevi HS tiskani su na 8 strana, nedjeljni na 12, a svečani o Božiću, Uskrsu i drugim svečanim zgodama na 16 strana. Cijena pojedinog broja bila je Dinara 1,50, kao i druge novine u domovini. Međutim, novine s većom tiražom i

s mnogo oglasa mogle su se za istu cijenu tiskati na 20 i više strana, što neupućeni kritikanti nisu mogli shvatiti.

HS je imala svoj stalan raspored (»špiگل«) članaka. Na 1. strani dolazili su najvažniji članci, obično iz vanjske politike. Na 2. strani bio je »Uvodnik« na prvom stupcu, a na ostalima vijesti iz vanjske politike. Na 3. strani nalazila se rubrika »Političke bilješke« s raznim domaćim političkim vijestima. Na 4. strani bila je rubrika »Kulturni pregled« (književnost, umjetnost itd). 5. strana sadržavala je članke i vijesti iz gospodarstva. Na 6. strani u rubrici »Lijepa naša domovina« tiskane su razne novosti iz hrvatskih krajeva. Na 7. strani tiskana je novela i roman u nastavcima. 8. strana u rubrici »Zagreb« donosila je vijesti iz gospodarskog i kulturnog života grada Zagreba.

Nedjeljni brojevi s 12 strana tiskani su od 1933–1937. tako da su četiri strane odavle uklapane u »Hrvatsku stražu – Katolički tjednik« koji je bio namijenjen širem broju čitatelja, u prvom redu seljaka. Te su strane bile ispunjene člancima iz crkvenog i kulturnog života.

HS je imala malo oglasa, tek desetak trgovačkih i obrtničkih radnji. Ti su se oglasi često ponavljali, ali su donijeli novinama malo koristi za razliku od drugih zagrebačkih »trgovačkih« novina koje su zapravo »živjele« od oglasa.

FINANCIRANJE HRVATSKE STRAŽE

HS se financirala pretplatom, dobrovoljnim darovima i ponešto oglasima kako smo već rekli.

Koliko je HS imala pretplatnika i prema tome tiražu, nemoguće je ustanoviti jer je njezin arhiv uništen, a upravitelji pomrli. Doduše, HS je objavljivala uplate svojih pretplatnika i neke veće svoje dužnike, ali se iz svega toga ne može ništa sigurno zaključiti glede broja pretplatnika. Sjećajući se raznih neprovjerenih izjava mogli bismo zaključiti da je broj pretplatnika iznosio oko 2000, a isto toliko i tiraža.

Zašto nije više kad se zna da je oko 1937. bilo u hrvatskim krajevima više od 2000 katoličkih svjetovnih svećenika i oko 450 samostana? Osim toga, moglo je biti tada i oko 1000 školovanih katoličkih svjetovnjaka. Odgovor je jednostavan: jedna trećina svećenika i katoličkih svjetovnjaka nije imala prave katoličke svijesti o važnosti Katoličkog dnevnika pa je kupovala i čitala liberalne protuvjerske novine. Nekima je HS bila premalo hrvatska, a drugima previše hrvatska i premalo katolička. O takvim prigovorima govorit ćemo više kasnije. Mnogo štete činili su HS-i dužnici, pa kako su njihova imena objavljena, lako je ustanoviti da razlog dugovanju nije bilo siromaštvo nego nemar. Međutim, u to doba opće gospodarske krize treba iskreno priznati da se mnogi dobri katolički svjetovnjaci nisu mogli pretplatiti na HS zbog siromaštva.

1932. osnovan je Konzorcij za izdavanje Katoličkog dnevnika, pa je 50 njegovih članova plaćalo godišnje (osim pretplate) 3000 D, pedeset 2000 D, sto 1000 D, sto 500 D.

1936. dobročinitelji su podijeljeni u 6 grupa: po Din. 3000, 2000, 1000, 500, 300, 100.

Članovi uredničkog i upravnog odbora (1931) imali su zadaću pozivati svećenike i katoličke svjetovnjake da pretplatom i darovima pomognu izdavanje Katoličkog dnevnika: O. Harapin, V. Deželić otac, O. Burić, dr. Markulin, dr. Bakšić, K. Pećnjak, dr. Đuro Kuntarić, O. Budrović, dr. Mijo Maričić, P. Grgec, M. Matulić, Pavao Grubišić, M. Ujević, O. Petar Grabić, Josip Lončarić, Vladimir Kerdić.

Neki su župnici i kapelani revno širili HS Tjednik: Vrbovec, Sv. Ivan Žabno, Sv. Petar Orehovec, Požega, Selnica, Sopje, Bjelovar, Križevci, Marija Bistrica, Nove Čiče, Stare Čiče, Varaždin, Sisak, Krapina, Kalinovec, Pitomača, Kutina, Kotoriba.

HRVATSKA STRAŽA KAO POVIJESNI IZVOR

Svakako je važno pitanje može li HS svojim vijestima i člancima poslužiti kao pouzdan povijesni izvor, koliko može a koliko ne može. U ovom svom prikazu smatramo posebno važnim odgovoriti upravo na to pitanje.

Povijesna metodologija smatra da su novine pouzdane samo u datiranju i faktografiji, a nisu u shvaćanju i tumačenju stanja i činjenica, osobito ako su stranački orijentirane. HS je uvijek isticala da je izvanstranački katolički dnevnik koji zastupa i brani katolička vjersko-moralna načela i prava hrvatskoga naroda na slobodan politički i kulturni razvitak.

Zbog ovakve svoje orijentacije HS je nužno dolazila u sukob s kraljevskom diktaturom koja je propovijedala i provodila u ime bratstva i jedinstva kruti centralizam i unitarizam. Državna je cenzura 1933. oduzela HS-i pravo na preventivnu cenzuru, pa je ona zato često plijenjena s namjerom da se uništi (vidi HS 17. VII. 1936).

Dakle, HS nije smjela slobodno pisati o vjerskim i političkim prilikama u Hrvatskoj i Jugoslaviji; morala je šutjeti. No uza sav politički pritisak nije pisala u korist diktature kako su to činile druge novine iz koristoljublja ili slabog značaja.

U Nadbiskupskom arhivu u Zagrebu čuvaju se zaplijenjeni primjerci HS-e iz kojih se vidi da je cenzura plijenila spominjanje hrvatskog imena, zrinsko-frankopanske proslave, izvještaje o poljoprivrednoj šteti od suše ili poplave. Iako su druge novine pisale kako je netko suđen ili oslobođen optužbe ili policijski kažnjen, HS to nije smjela objaviti. Cenzura je plijenila čak njezine vijesti iz Španjolske, Indije, Mađarske itd. valjda samo zato da materijalno uništi list koji ima hrabrost da se ne pokori diktaturi.

Budući da je cenzura tijekom vremena ublažena, mogla je HS pisati o raznim crkvenim i narodnim proslavama: proslavi Papina dana, euharistijskim kongresima, djelovanju Katoličke akcije, stogodišnjici hrvatske himne »Lijepa naša domovina«. Vijesti o raznim političkim akcijama objavljivane su prema pisanju drugih novina s točnom naznakom odakle su te vijesti preuzete.

Prema tome, HS može biti vjerodostojan povijesni izvor. Pa ipak, njezino pisanje treba provjeravati pomoću ostaloga katoličkog tiska te crkvenih i drugih arhiva da bi se dobila jasna i cjelovita slika povijesnog razdoblja od 1929–1941.

ŽIVOT I RAD KATOLIČKE CRKVE

Biskupske konferencije

To su sastanci biskupa nekoga državnoga područja. Na tim se sastancima raspravljalo o raznim vjersko-moralnim problemima koji podjednako tište sve biskupe i biskupije toga područja. Donose se zaključci koji ne obavezuju pojedine biskupe, pa ih oni prema svojoj uvidavnosti provode ili ne provode. To može biti povod mišljenju da su biskupi nesložni u svom djelovanju na štetu Crkve uopće, napose vjernika. Oni upravo očekuju od složnog i hrabrog nastupa biskupa svoju zaštitu i obranu u slobodnom vršenju vjerskih dužnosti.

U razdoblju od 1929–1941. jugoslavenski katolički episkopat ima svake godine sastanak u Nadbiskupskom dvoru u Zagrebu pod predsjedanjem zagrebačkog nadbiskupa metropolita. Zbog postojeće kraljevske diktature pogoršao se odnos između Crkve i države, pa su poslije završene Biskupske konferencije biskupi izaslanici odlazili u Beograd te se žalili Kralju i pojedinim ministrima na postupak raznih predstavnika vlasti. Žalbe su se odnosile na vjersku obuku u školama, na imenovanje vjeroučitelja, na školske udžbenike koji vrijeđaju vjerske osjećaje, na sudjelovanje učenika u Katoličkoj akciji, na slobodan rad katoličkih vjerskih škola, na širenje bezboštva kod mladeži, na prikraćivanje Katoličke Crkve u državnom budžetu itd. Na čelu biskupskog izaslanstva nalazio se često nadbiskup Bauer, iako je prešao 70. godinu života, radi nade u sigurniji uspjeh žalbe.

HS malo poznaje rad Biskupskih konferencija i sadržaja njihovih žalbi. Čini se da ni biskupi ni državna cenzura nisu željeli da javnost sazna ono o čem se raspravljalo na sastancima biskupa. Od vremena do vremena biskupi su s ovih svojih sastanaka upućivali vjernicima svoja zajednička pastirska pisma s namjerom da ih odvrate od raznih vjerskih pogibli i moralnih zala te potaknu na ustrajnost u vjernosti prema Bogu i Crkvi. Ta su pastirska pisma redovito bila objavljivana u katoličkom tisku, pa tako i u HS.

1929, 23. XI. (HS br. 123, 124) izaslanici Katoličkog episkopata, nadbiskup Bauer, biskupi Jeglič i Bonefačić posjetili su u Beogradu ministra prosvjete, ministra Franješa i razgovarali s tri episkopa, predstavnika Sv. Sinoda.

1930, 31. I. izaslanici Katoličkog episkopata (Bauer, Bonefačić, Akšamović) razgovaraju u Beogradu s Papinim nuncijem i više ministara. HS 1. II. ništa ne kaže o sadržaju toga razgovora.

1930, 1. III. Zajednička biskupska korizmena poslanica o pravu Crkve na kršćanski uzgoj mladeži u vezi s Papinom enciklikom istoga sadržaja.

1930, 13. VIII. Biskupska konferencija u Zagrebu, 15. euharistijski kongres u Zagrebu kao veličanstvena vjerska manifestacija, 30. biskupska poslanica o Euharistiji.

1931, 21. II. biskupi u zajedničkoj korizmenoj poslanici govore o napadajima na vjeru i pozivaju vjernike na ustrajnost u vjeri.

1931, 1. XI. Biskupska konferencija i zajednička poslanica protiv bezboštva i naturalizma piše i o turizmu na moru i planinama kao i o kršćanskom socijalizmu.

1932, 16. XI. Na Biskupskoj konferenciji u Zagrebu sastavljeno je i potpisano Pastirsko pismo protiv Tyršova sistema u Sokolu kraljevine Jugoslavije. U Arhivu banske uprave Odjela za državnu zaštitu nalazilo se zaplijenjeno pismo biskupa Srebrnića koji tvrdi da je nadbiskup Bauer naknadno dodao Pastirskom pismu neke neprovjerene podatke, zbog čega je jedan od biskupa opozvao svoj potpis pred kraljem Aleksandrom. To pismo nije objavljeno u novinama HS, nego je kao povjerljivo pročitano u nedjelju 8. I. 1933, Protiv njega digli su silnu hajku članovi Sokola i drugi, o čemu govorimo niže, pa ga je Katolički list naknadno objavio 26. I. 1933.

1937, 15. I. Biskupska konferencija raspravlja o školskim knjigama u kojima se napada vjera i ćudoređe, a iskrivljuje povijest. Vijest o tome u HS zaplijenila je državna cenzura.

1938, 3. V. Biskupska konferencija raspravlja o aktualnim crkvenim pitanjima. Članak HS »Važnost biskupske konferencije« zaplijenjen je (a nema HS od 7. V. gdje je članak objavljen). Biskupska poslanica protiv psovke.

1939, 28. I. Biskupska konferencija raspravlja o školskim knjigama i nastavnicima (nekatolici obučavaju katoličku djecu). Vijest je u HS zaplijenjena. Poslanica o kršćanskoj ženidbi. Poziv na proslavu 1300-godišnjice prvih veza Hrvatâ sa Sv. Stolicom.

1939, 14. XI. Poslanica o kultu bl. Nikole Tavelića i molbi Sv. Ocu da se taj blaženik proglasi svetim.

PASTIRSKO PISMO BISKUPA PROTIV SOKOLA

1929, 7. XII. osnovan je Soko kraljevine Jugoslavije sa zadaćom da zajedno s državnom vlasti propovijeda i promiče državni i narodni unitarizam i centralizam. 13. XII. ukinut je Hrvatski Sokol zbog »plemenskog«, a Hrvatski Orao zbog vjerskog obilježja, dok je Jugo-Sokol kao režimska »državotvorna« organizacija odmah pristupio novoosnovanom društvu. Zbog pritiska diktature ono se širilo preko škola i općina. Narod je prema novom Sokolu bio pasivan. Kritizirati ga bilo je opasno.

Međutim, katolički su biskupi 1932, 17. I. izdali Pastirsko pismo kojim se osuđuje Soko kraljevine Jugoslavije zbog prihvatanja Tyršove protucrkvene ideologije. Kao što smo rekli, Pismo je pročitano u katoličkim crkvama 8. I. 1933.

Od 15-19. I. 1933, ogorčeno su prosvjedovali protiv biskupâ kako članovi Sokola tako vladajuća stranka JRSD. Predbacivali su biskupima atak protiv države i vele-izdaju te tražili rastavu između Crkve i države.

8-9. II. 1933. Ministarski savjet odbija zahtjev odvajanja Crkve od države.

18-22, 26. II. 1933. dr. Gavrančić, zastupnik i advokat iz Zagreba, predlaže izgon isusovaca na zatočenje na otoku Visu. Od 16-21, 28-31. III. proračunska debata u Narodnoj skupštini raspravlja o protusokolskoj poslanici i protjerivanju isusovaca do čega ipak nije došlo. Katolički su svećenici u Skupštini branili Sokol, dok su se o biskupima različito izjašnjavali.

Zbog čitanja protusokolske poslanice i kritike Sokola osuđeni su dr. S. Bakšić 2. II. 1933, župnik Sv. Ilije J. Godrijan 16. V, istog dana biskup Budanović u Subotici,

22. III. 1934. Josip Lončarić, župnik Sv. Petra u Zagrebu, 18. VIII. 1935. krčki biskup Srebrnić itd.

Već 27. I. 1933. nadbiskup Bauer svojom hrabrom izjavom odbija razne zlobne optužbe i podvale protiv katoličkog episkopata.

1933, 15. V, dr. Gavrančić povlači tužbu Sokola protiv katoličkog episkopata. 11. VII. Sokol u Subotici moli sud da se tamošnjem biskupu oprostí kazna izrečena u vezi sa Sokolom. 1934, 21. III. Okružni sud u Zagrebu (A. Antunović, dr. Mihelčić) odbija tužbu Sokola protiv biskupa Jugoslavije i dr. Lončarića. Biskup Srebrnić oslobođen je tužbe Sokola 1935. i 1937.

Već 3. IX. 1933. nadbiskup Bauer dopušta crkveni blagoslov sokolskim zastavama uz neke uvjete. Poslije toga bilo je blagoslovljeno više sokolskih zastava.

Padom diktature jenjava djelovanje Sokola Jugoslavije.

BORBA OKO KONKORDATA

1929, 27. VIII. vode se pregovori između Jugoslavije i Svete Stolice o konkordatu. Više puta su prekidani.

1935, 25. VII. Čuje se da se konkordat ima doskora sklopiti.

1937, 1. I. Nadb. Bauer tvrdi da se Pravoslavna Crkva protivi sklapanju konkordata. Cenzura je zaplijenila ovu vijest.

1. II. Zaplijenjena vijest »Samouprave« o konkordatu.

4. III. pravoslavni svećenici u Kragujevcu agitiraju protiv konkordata.

7. V. pravoslavna litija u Drvaru protiv konkordata.

10, 20-29. VII. Narodna skupština u Beogradu raspravlja o konkordatu: 166 zastupnika glasa za konkordat, 129 protiv. Protivnici su konkordata: zastupnici unitaristi, želeći tako rušiti Vladu i doći na vlast; patrijarh Varnava i Pravoslavna Crkva predložili su crkvenu kaznu protiv zastupnika koji su glasali za konkordat. Zato je Vlada skinula konkordat s dnevnog reda i nije ga predložila Senatu na raspravu.

1, 11. VIII. »Samouprava« osuđuje pamflete protiv konkordata.

4. VIII. »Obzor« tvrdi da su protiv konkordata Pravoslavna Crkva i unitaristi, protivnici ravnopravnosti hrvatskog naroda.

13. VIII. »Hrvatski dnevnik« tvrdi: Protivnici konkordata žele oslabiti i hrvatstvo i katoličanstvo.

15. VIII. VI. Mačeka ne zanima konkordat jer je sklapan bez sudjelovanja zakonitih predstavnika Hrvata.

4, 11, 12, 18. VIII, 2. IX. Zapljena pisanja o konkordatu.

3. X. »Vrbaske novine« pišu: Protivnici konkordata su Pravosl. Crkva i integralisti; Hrvati su rezervirani.

1938, 10-12. II. Vlada se ispričava pred Arhijerejskim saborom poslije skidanja konkordata s dnevnog reda, pa Pravosl. Crkva ukida kaznu s narodnih poslanika koji su glasali za konkordat.

15. II. Nadb. Stepinac tvrdi da je odbacivanjem konkordata učinjena teška nepravda Katol. Crkvi i hrvatskom narodu. »Katolički list« 20. II. veli da Pravosl. Crkva hoće biti državna, a ne ravnopravna.

23, 24. II. O konkordatu govore novi patrijarh Gavriilo Dožić i dr. Anton Korošec koji se u tadašnjim napetim političkim prilikama nije ni mogao ni htio zauzimati za prihvaćanje konkordata u Senatu.

Tako je Katolička Crkva jedina vjerska zajednica koja je u Jugoslaviji ostala bez zakonski uređenog položaja u državi. Njezin se položaj ravnao, kako prije tako i kasnije, po općim zakonskim normama. Na razne izazove litijama i lecima mislilo se da treba odgovoriti općim narodnim prosvjedima, ali su to biskupi zabranili.

Dr. Antun Bauer, nadbiskup

Rodio se 11. II. 1856. u Brezovici kod Bisaga. Zaređen je za svećenika 1879. Teologiju je završio u Budimpešti, a doktorirao u Beču 1882, pa je prema tome dobro znao njemački i mađarski. 1887–1910. profesor je Bogoslovskog fakulteta, 1896. član je Jugosl. akademije, 1911. nadbiskup-koadjutor, 1914. zagrebački nadbiskup ordinarij, 1915. pokrovitelj Jugosl. akademije i njezin mecena. Bio je narodni zastupnik u Hrvatskom saboru najprije kao starčevićanac, a kasnije kao član Hrvatsko-srpske koalicije. To mu je olakšalo položaj u Jugoslaviji kad je ustajao na obranu prava Katoličke Crkve i hrvatskog naroda. Prigodom raznih njegovih proslava izrečeno je mnogo pohvalnih govora i napisano novinskih članaka, bez pretjerivanja, jer je on svojim radom, poštenjem i hrabrošću zaslužio svako priznanje i pohvalu. Kad je Zagreb poslije 1918. izgubio sve povlastice glavnog grada jednoga naroda, ostao mu je jedino nadbiskup i hrvatski metropolita A. Bauer kao duhovni vođa grada i cijeloga hrvatskog katoličkog naroda.

Počasni građanin Zagreba

10. srpnja 1929. na sjednici zastupstva grada Zagreba predložio je gradski načelnik dr. Stjepan Srkulj slijedeće:

28. srpnja slavi zagrebački nadbiskup dr. Antun Bauer zlatni jubilej – pedesetgodšnjicu svoga svećeništva – najveću slavu koju može slaviti crkveni čovjek.

Nadbiskup dr. Bauer je danas najizrazitija ličnost u javnom životu hrvatskog naroda i kao najveći crkveni dostojanstvenik i kao pokrovitelj Jugoslavenske akademije i kao mecena tolikih naših narodnih prosvjetnih i socijalnih institucija i društava.

Uzvišeni jubilar potječe još iz one starije naše generacije koja se zanosila idealima velikoga biskupa Strossmayera i u svom životnom radu prinosila najveće lične žrtve za naše narodne zadatke i ciljeve. Naš jubilar stupa rano u prve političke redove i s našim narodnim prvacima u Zagrebu i Pešti stoji na braniku naših hrvatskih pravica. Ide i dalje, pa u teškim ekonomskim prilikama hrvatskoga seljaštva prije trideset godina postaje požrtvovni i nesebični promicatelj i apostol zadrugarske misli u hrvatskom narodu. Hrvatska poljodjelska banka sa Savezom hrvatskih seljačkih zadruga njegovo je djelo.

Kad je 1911. postao dobrom srećom a najvećom zaslugom bana dra. Tomašića i odjelnog predstojnika dra. Amruša zagrebačkim nadbiskupom, primljena je ova vijest u svim narodnim redovima s najvećim oduševljenjem i simpatijama kao rijetko koje imenovanje.

Naš Zagreb, kojem je on duhovni i crkveni vrhovnik, osjeća blagodati njegova srca i duha, njegova pastirovanja.

Svakoj našoj potrebi, svakoj našoj želji izlazi najspremnije u susret. Pomaže naše naučne institucije, daruje zemljište za Medicinski fakultet, u novim prilikama veseli se da Maksimir prelazi u vlasništvo Poljoprivrednog fakulteta i grada Zagreba, ne zaboravlja naše hrvatske umjetnike, pa ni zagrebački sport: mecenatski daruje gradilišta za nebrojene potrebne institucije grada Zagreba. Gradi velike kuće u Vlaškoj ul. zbog rješavanja stambene krize, a Dječjačko sjemenište na Voćarskoj cesti zajedno s gimnazijom radi centraliziranja uzgoja svećeničkoga podmlatka. Zato se predlaže izbor nadbiskupa Bauera za počasnoga građanina grada Zagreba.

Prijedlog se prihvaća. (HS 11. VII. 1929, br. 9/1929.)

Proslava zlatomisničkog jubileja

28. srpnja 1929. gradski načelnik dr. Srkulj izdao je poseban manifest kojim poziva Zagrepčane da okite svoje kuće prigodom proslave zlatomisničkog jubileja nadbiskupa Bauera. Uoči proslave u subotu 27. srpnja održana je u gradu svečana bakljada u kojoj je sudjelovalo 45 zagrebačkih društava i korporacija. U nedjelju 28. održao je nadbiskup svečanu misu u katedrali u 9 sati uz veliku asistenciju. Propovijedao je kanonik Međimurec. U 11 sati nadbiskup je u svom dvoru obavio primanje predstavnika vlasti, uzvanika i klera. Svećenici su imali ručak u sjemeništu gdje je svečara zamijenio pomoćni biskup dr. D. Premuš. Nadbiskupu Baueru stigle su mnoge čestitke iz svih hrvatskih krajeva, pismeno je čestitao i sam papa Pio XI, a kralj Aleksandar odlikovao je jubilarca ordenom bijelog orla prvog stepena s lentom. Spomen-knjigu za ovu priliku uredili su kanonik Janko Barlé i župnik dr. Svetozar Rittig s velikim brojem priloga o životu i radu nadbiskupa Bauera. Nešto o tim prilozima pisala je HS u više brojeva.

U spomenutoj publikaciji prof. dr. Ruspini piše kako je nadbiskup Bauer živo nastojao da se osnuje centralno dječjačko sjemenište u Zagrebu. G. 1911. pošao je u Đakovo da za to predobije biskupa i svećenike, ali su se dekani Đakovačke biskupije izjasnili protiv zajedničkoga sjemeništa. Kad se ipak osnovalo takvo sjemenište, kaže Ruspini: Nadbiskup je namjeravao upravu zavoda povjeriti redu čija vjekovima prokušana i općenito priznata sprema daje najbolje jamstvo za odgoj svećeničkog podmlatka u pravom crkvenom duhu. Protiv svakog očekivanja izazvane su s izvjesne strane poteškoće, pa je nadbiskup morao, ako je htio da očuva i red i zavod od silne štete, odustati od svog nauma i zavod g. 1927. povjeriti svjetovnom svećenstvu. I tu se opet s iste strane na sve načine nastojalo omesti poglavarstvo, što ga je nadbiskup odabrao. Valja jedino zahvaliti odlučnom nadbiskupovom držanju da su se izjalovila sva ta nastojanja koja su ugrožavala najsvetije i najživotnije pravo crkvene vlasti obzirom na odgajanje svećeničkog podmlatka.

(HS 27. VII–1. VIII. 1929, br. 23–27/1929.)

Obrana Crkve i Pape

Papa Pio XI. izdao je encikliku o uzgoju kršćanske mladeži, a milanske novine »Corriere della Sera« izmislile su da se ta enciklika odnosi u prvome redu na prilike u Jugoslaviji. Zagrebačke »Novosti« spremno su prihvatile tu ishitrenu tezu milan-

skih novina pa su oštro napale Katoličku Crkvu i Sv. Oca Papu Pia XI. Povodom toga napadaja nadb. Bauer daje za HS (29. I. 1930) izjavu kojom prosvjeduje protiv pisanja »Novosti«:

S najdubljom indignacijom pročitao sam u nedjeljnom broju »Novosti« članak o stvaranju tobožnjeg katoličkog fronta, jer je teško ikada kroz ovih pedeset godina što pratim naš javni život izašao u našoj javnosti teži napadaj na glavu Katoličke Crkve, kojoj pripada hrvatski narod i gotovo polovina pučanstva Jugoslavije, kao i na katoličku Crkvu uopće. Kao ordinarij mjesta u kojem je izašao taj članak, i kao hrvatski metropolita držim da sam obvezan dignuti svoj glas, te da sam tumač jednodušnih osjećaja ne samo čitavog katoličkog episkopata te klera Jugoslavije, nego i čitavog katoličkog naroda, kad odbijam u tom članku iznesene ishitrene insinacije protiv posvećene osobe sv. Oca i Katoličke Crkve uopće.

1931, 27. II, 26. III, 29 V. Nadb. Bauer traži vjersku i nacionalnu slobodu za Hrvate i Slovence u Istri.

1935, 12. I. Nadb. Bauer osuđuje sudjelovanje katoličke djece u svetosavskim proslavama jer se time narušava vjerska sloboda.

9. VI. Nadb. Bauer zabranio čitanje 17 adventističkih knjiga.

U svakom novogodišnjem govoru nadb. Bauer govori o stanju Crkve u Zagrebačkoj nadbiskupiji, o njezinim uspjesima i teškoćama.

1937, 7. XII. umro je nadbiskup dr. Antun Bauer.

Biskupi, župe, samostani

HS s mnogo pažnje i dobre volje piše o svim javnim manifestacijama katoličkog crkvenog života među Hrvatima.

Svako imenovanje novoga biskupa popraćeno je čestitkama i dobrim željama. Biskupske korizmene poslanice objavljene su u cijelosti ili u važnijim dijelovima. Kanonski pohodi biskupa s dijeljenjem sv. Potvrde potanko su opisani kao manifestacija žive vjere i privrženosti vjernika Crkvi i svojim biskupima kao duhovnim pastirima.

HS je pisala i o svakoj važnijoj proslavi u župama: o gradnji i posveti crkve, o ustoličenju novoga župnika, o mladomisničkom slavlju, o smrti i pogrebu župnika, kao i o djelovanju katoličkih društava. Jedni su takve izvještaje hvalili kao dobar primjer, a drugi su im prigovarali zbog pretjeranog hvalisanja.

HS je donosila vijesti o proslavama i promjenama u pojedinim redovničkim provincijama i samostanima, u bogoslovskim i dječaćkim sjemeništima, o uspjehu u crkvenim školama.

Dopisnici HS često su puta izvješćivali i o svjetovnim proslavama kao što je 100-godišnjica hrvatske himne, obljetnica mučeničke smrti P. Zrinskog i K. Frankopana, o stanju ljetine, o vremenskim nepogodama i o političkim kretanjima. Tako je HS postala dragocjen povijesni izvor za lokalnu ili mjesnu povijest Požege, Bjelovara, Križevaca, Vrbovca, Čakovca, Varaždina itd. Posebno je zanimljiva sudska kronika u kojoj se zrcali kretanje kriminaliteta u raznim našim krajevima (ubistva, provale, krađe).

Katolička akcija

Kraljevskim manifestom od 6. I. 1929. imala su biti ukinuta i sva hrvatska katolička društva. Posljednje javne proslave hrvatskih katoličkih orlovskih društava održavane su u ljetu 1929, a onda su zabranjene. Biskupi su kod vlasti postigli jedino to da se društva Katoličke akcije mogu sastajati u crkvi, župnim stanovima i samostanima, a đaci mogu izvan škole pripadati društvima u župi Katoličke akcije.

U vezi s tim događajima 2. II. 1930. uhićen je dr. Ivo Protulipac, predsjednik bivših Orlova, ali je brzo pušten iz zatvora (zaplijenjena vijest HS), 13. VII. 1930. zastava bivšeg H. K. Orla predana je na čuvanje Muzeju Braće Hrvatskog Zmaja u Ozlju (Zapljena).

1929, 14. IX. sastao se u Zagrebu središnji Katolički narodni savez da bi raspravio mogućnost djelovanja hrvatskih katoličkih društava u novim političkim prilikama. Nazočni su: predsjednik dr. Stjepan Markulin, duhovnik kanonik dr. Mijo Međimurec, tajnik dr. V. Deželić sin, blagajnik Zlatan Petrović; delegati: dr. Ščetinec i prof. P. Grgec za domagojski Seniorat, Emil Palua i Luka Perinić za J. Katol. đачku ligu, dr. Marija Ljubić za ženski Seniorat, dr. Avelin Čepulić i prof. Oršanić za H. O. S. (orlovi), prof. Vunić, Jagatić, Marica Stanković, Marušić, Bošnjak (HS 17. IX. 1929, br. 66).

U to vrijeme nastaje Katolička akcija kao društvo katoličkih svjetovnjaka pod vodstvom biskupa, a dijeli se u više grana: domagojci (bivši katolički đачki pokret), križari (bivši Orlovi i Orlice) i takozvana neutralna Katolička akcija (katolički muževi, žene, mladići i djevojke u selu, radnici i radnice).

1930, 23. V. Zaplijenjen je članak HS »Naša koncentracija« o složnom katoličkom djelovanju za duhovnu obnovu naroda.

1930, 26. V. Dr. Ć. Brajša piše o svom katoličkom radu (Zapljena).

1930, 4. VI. Josip Martinko piše protiv križarskog društva, pozivajući se na Zagorkin roman »Plameni križari« (Zapljena).

1930, 28. VI. Kršćanski socijali kod nas (Zapljena).

1930, 9. VII. Djelovanje Hrvatske katoličke ženske sveze.

1930, 8. VIII. Sastanak seniora društva »Domagoj«.

1930, 22. VIII. Strukovna organizacija kršćanskih radnika.

1930, 17. X. Rad »Hrvatske katoličke žene«.

1931, 6. XI. Biskupska poslanica o apostolatu svjetovnjaka.

1932, 14, 17, 22. IV, 1. V. Dr. D. Kniewald protiv političkog klerikalizma; život i rad dra. I. Merza.

1932, 7. 8. XII. Socijalni tjedan u Zagrebu; problem obitelji.

1932, 11. XII. Križarska društva.

1932, 13. XII. Karitativna akcija.

1932, 16. XII. Katolička akcija u Zagrebu.

1932, 23. XII. Katolička akcija i Katolički pokret – razlika.

1933, 19. IX. »Domagoj« hrvat. katol. akademsko društvo u Zagrebu.

1933, 12. XII. Domagojska proslava u Zagrebu 8. XII.

1934, 4. I. Razlaz Križarskog društva u Novoj Gradiški (Zapljena).

1934, 18. III. Nadb. Bauer o slozi u katoličkim društvima.

- 1934, 8. IX. Jedinstvo u Katoličkoj akciji.
 1934, 12. IX. Križarska organizacija.
 1935, 9–13, 30. I, 20. III. Katol. akcija u Zagreb. nadbiskupiji.
 18. II. Govor nadb. Stepinca i dra. I. Protulipca dijelom plijenjen.
 19. II. Proslava Papina dana: govore dr. Bakšić i prof. P. Grgec.
 20. III. Nadb. Stepinac govori o Katoličkoj akciji.
 14. IV. Pavao Jesih, prebendar o Katol. akciji (neutralni tip).
 1936, 21. I. Na skupštini Velikog križarskog bratstva nadb. Stepinac. Izabrano novo vodstvo i referenti za seljake, radnike i đake.
 31. I. Dr. Maček pohvalno govori o križarima kojih ima 20.000.
 4, 6. II. Umro liječnik Avelin Čepulić, suradnik križara.
 5. II. Katolička akcija i katolički tisak.
 8. II. Dijecezantsko vijeće Katol. akcije (Jesih, Protulipac i dr.).
 7. VI. Nadb. Stepinac o Katol. akciji.
 8. VII. Katol. akcija i hrvatsvo (»Hrvatska obrana« Đakovo).
 1937, 1. I. Nadbiskupi Bauer i Stepinac o Katoličkoj akciji.
 3, 8. I. Dr. Cicak tvrdi da postoji »Infantilni katolicizam«, što izaziva reakciju klera i vjernika.
 23. III. Jovan Banjanin govori protiv Katoličke akcije.
 22. V. Katol. akcija i Soko Kraljevine Jugoslavije (Stenjevac).
 28. VII. 3, 5. VIII. Polemika između HS i »Nedjelje«.
 7. IX. Nema spora između Katol. akcije i hrvatskog političkog vodstva.
 26, 28. XI, 8. XII. Dr. Cicak crkveno kažnjen.
 7. XII. Zakletva križara dru. Protulipcu bez odobrenja vodstva.
 19. XII. Stanje Katol. akcije u hrvat. biskupijama zadovoljava.
 1938, 1. I. Nadb. Stepinac preporučuje širenje Katol. akcije.
 9. I, 6. II. »Katolički tjednik« (Sarajevo, Kralik) brani dra. Cicaka od zagrebačkog nadbiskupa.
 17. IV. Stanje Katol. akcije u Zagrebačkoj nadbiskupiji povoljno.
 24. III. »Nova riječ« napada katolički seniorat podacima dobivenim od buntovnih katol. vjernika.
 6. V. Isto čini »Jugoslavenska pošta« (Sarajevo) protiv koje se ograđuju izazvani katolički javni radnici.
 11. V. Biskupi zabranjuju javnu polemiku o Katol. akciji.
 11. VIII. »Katol. tjednik« o ulozi katolika u politici (Zapljena).
 13. VIII. Križari na Hvaru (Zapljena).
 6, 8. IX. Biskupi o Katoličkoj akciji.
- Zadaća je Katoličke akcije sve obnoviti u Kristu, opći duhovni preporod pojedinca i zajednice. Njezini članovi ljube svoj narod i domovinu i njezine kulturne tradicije. Prihvaćaju kršćanski socijalni program. Zato Katoličku akciju mrze i progone bezbožnici, unitaristi i centralisti, protivnici hrvatske narodne samobitnosti.

PRIJATELJI I PROTIVNICI

HS je imala svoje otvorene i prijatelje i protivnike. Dvije trećine katoličkih svećenika i katoličkih javnih radnika pristajali su uz pisanje HS, odobravali su njezina načela i borbu za ta načela, zato su materijalno i moralno pomagali HS. Dio svećenika i katoličkih javnih radnika otvoreno su se izjašnjavali protiv pisanja HS. Biskupi su doduše zabranjivali iznositi u javnost sporove oko Katoličke akcije, no to je malo koristilo. Svi su ti sporovi bili zapravo beznačajni, ali su podržavali trajno strančarstvo i povremene polemike.

Zato zagrebački nadbiskup dr. A. Bauer prigodom proslave 5-godišnjice izlaženja HS 3. VII. 1934. izjavljuje: »Zaklinjem sve katolike da budu složni i jedinstveni i da već prestane ona zagriženost. Tu zadaću o uspostavljanju sloge i jedinstva posebno sam povjerio svome mladom nadbiskupu-koadjutoru da on to provede. Tko neće da bude jedinstven, neka se ukloni, neka ne smeta ovom svetom djelu, jer bez jedinstva ne može biti konačnog uspjeha. Širite međusobno tu ljubav i odvrćajte se od onih koji bi htjeli da to oslabe i ometu. Prijatelji »Hrvatske straže« neka budu i prijatelji sloge u katoličkim redovima«. (HS 4. VII. 1934.)

Malo kasnije izdao je nadbiskup-koadjutor Stepinac okružnicu kojom hvali i preporučuje HS. Između ostalog on kaže da osobno svojim autoritetom jamči da će HS i odsada biti posve izvanstranački i katolički dnevnik koji svim silama radi i bori se za stvar Kristovu, za stvar Božju, bez ikakvog obzira na pripadnost bilo kakvoj katoličkoj organizaciji. (HS 19. VIII. 1934.)

Sarajevski »Katolički tjednik« više se puta ogriješio o slozi u katoličkim redovima te je polemizirao i s HS. Međutim, u br. 47/1937. on osuđuje one koji bi direktno i javno kritizirali biskupe. Zagrebački »Katolički list« upozorava sarajevskog kolegu da katolici ne smiju ni direktno ni indirektno kritizirati javno ni svoga ni tuđega biskupa. To zabranjuje Crkveni zakonik CIC can. 2314. Suradnik »Katoličkog tjednika« »SNS« 1936, poslije prosvjeda klera Zagrebačke nadbiskupije, ponavlja uvredljivo pisanje o odredbama biskupa koga se usuđuje sistematski uzeti na nišan. (HS 27. XI. 1937.)

Budući da se s raznih strana Katoličkoj Crkvi a posebno HS predbacivao klerikalizam, nadbiskup Stepinac je izjavio: »U Hrvatskoj nema klerikalizma! Crkva neće da dirigira ni kontrolira javne institucije naroda. Svećenicima je zabranjeno kandidirati se za narodne zastupnike. Svećenik mora biti svima sve, zato se ne može zalagati za stranačku politiku. To više što je polje duhovnog rada golemo i prevažno.« (HS 21. XII. 1937.)

Sarajevski »Katolički tjednik« uvredljivo napada HS i dra. Šimraka, urednika. Opravdani prigovor HS na pisanje KT on zove »običnim insinucijama, uvredljivim izrazima, neobjektivnim tvrdnjama, farizejskom obranom, tragikomičnim i žučljivim pisanjem, nemoćnim utjecajem, izrazima bijesne muke u manjku dokaza i istine«... Šimrak ima »manire stare usidjelice, kojoj je čitav svijet kriv što joj uza sve mnoge i teške napore nije uspjelo da se uda«. (HS 19. III. 1938.) Svakako je značajno da su taj napad oduševljeno pretiskale zagrebačke framazonske »Novosti«,

ljubljsko jeftičevsko »Jutro« i njima slično splitsko »Novo doba« (urednik otpali svećenik), ali nije pretiskao nijedan hrvatski list. (HS 6. IV. 1938.)

HS 10. IV. 1938. još se osvrće na gornji napadaj: svima je dobro poznato, da HS zbog njezina radikalnog katolicizma mrzi sve ono što je protuhrvatsko i protukatoličko. To se najbolje pokaže, kad se o HS napiše nešto nepovoljno kao npr. sarajevski »Katolički tjednik«. Tada se svi ti listovi požure da to pretiskaju. Sad se njima pridružila i »Slobodna riječ« koja prenosi pisanje »Katoličkog tjednika« i tome nadodaje da se slaže s »Katoličkim tjednikom«. HS pita: Kome to koristi?

HS 22. IV. 1938. piše kako napad »Katoličkog tjednika« na HS odobravaju i ove novine: Wilderova »Nova riječ«, novosadski »Dan« (glasilo JNS), beogradska »Samouprava«, a framazonski »Krug« kaže ovako: »Kao što se vidi, jedan izraziti i vrlo autoritativan katolički list, na još teži način kvalifikuje pisanje HS-e, nego što ga je ikada kvalifikovao ijedan liberalni list, pa ni mi, prema kojima se HS iz dana u dan služi i još gorim, »balijskim izrazima«. Pa kad je riječ o tome, da se u današnjim vremenima ne podrže vjerske i kulturne borbe, nije li baš iz te kvalifikacije »Kat. tjednika« više nego li jasno da bi trećina tih borbi prestala istog časa, čim bi se izmijenio ton pisanja HS-e, koji – kao što se vidi – izaziva reakciju, ne samo liberalnih, demokratskih i jugoslavenskih nacionalnih krugova, nego i najortodoksnijih katolika? Jer, na koncu konca, zašto da baš onima, koji tako pišu, bude dozvoljeno sve, a da drugi ne budu u stanju ni da prstom upru na takvo širenje mržnje i netrpeljivosti?...« Na ovo nadovezuje HS: »Napominjemo da ni jedan hrvatski list nije prenio napadaj 'Katoličkog tjednika'. Osim toga ni jedan od spomenutih listova nije citirao našuoticu, koja je izazvala napadaj 'Katoličkog tjednika', kojemu evo – sigurno ne u interesu hrvatstva i katolicizma – daju publicitet, odnosno oduševljeno plješču gore spomenuti listovi. Zbog toga mislimo da nije 'izbjegavanje diskusije' naš upit: Kome koristi pisanje 'Katoličkog tjednika' protiv hrvatskog katoličkog dnevnika?«

HS polemizira s onim pobornicima Katoličke akcije koji prigovaraju biskupima zbog premalene slobode u djelovanju KA. Budući da je bilo zabranjeno polemizirati o KA u katoličkom tisku, nezadovoljnici su se poslužili sarajevskim jeftičevskim dnevnikom »Jugoslavenska pošta«. Tu oni napadaju KA u Zagrebačkoj nadbiskupiji, HS i hrvatsku katoličku inteligenciju (»Tajna seniorska masonerija«). O »Križarima« se pohvalno govori: ima ih oko 40.000, stoje pod vodstvom zagrebačkog advokata dra. Ive Protulipca, djeluju u svim biskupijama osim Mostarske i Kotorke. Zlobna je podvala spomenutog sarajevskog dnevnika kako tobože neki isusovci rade na raspuštanju domagojskih i križarskih društava KA-e da bi svu KA uredili i vodili po belgijskom uzoru. HS poziva »Križare« da se ograde od pisanja sarajevskog dnevnika, jer mudra šutnja nije više dovoljna. To bi bio minimalni zahtjev kršćanske ljubavi prema istini i prema dobrom glasu napadnutih hrvatskih katoličkih organizacija. (HS 1. V. 1938.)

Splitski kanonik dr. A. Pilepić napisao je povjerljivu knjižicu »In aedificationem« uoči zasjedanja Biskupske konferencije. Na ovu knjižicu osvrće se dr. Protulipac u tjedniku »Nedjelja«. Zagrebački »Hrvatski dnevnik«, očito po narudžbi, prenosi članak iz »Nedjelje« i raspravlja o Katoličkoj akciji s namjerom da utječe na Biskup-

sku konferenciju, što mu HS teško zamjera, kao stranačkom glasilu. HS posebno piše o vlasti biskupa u KA, o vjernicima kao suradnicima biskupa, o slozi koja se temelji na poslušnosti prema biskupima, o neprihvatljivosti »vođa« pojedinih skupina. Zahtjevana neomeđena i neobuzdana »sloboda« u KA vodi u anarhiju, ruši autoritet biskupa u pojedinim biskupijama, a ne jamči slogu. Potrebno je više discipline, obzirnosti, samokritike, manje stasti i predrasuda, pa će se samo tako dati podloga složnom katoličkom radu. (HS 5. V. 1938.)

Sarajevski »Katolički tjednik« osuđuje stanje što se »pred vanjskim svijetom, pred vjerničkim masama, u javnosti, pred inovjernicima, u propovijedi, u štampi, ne smije ni spomenuti kakav manjak u crkvenih osoba, staleža i institucija. I sama aluzija na te manjke i pogreške smatra se nedopuštenom, uvredljivom, štetnom po crkvene i katoličke interese«. »Obzor« i »Jutro« zlorado prenose ovo pisanje, a isto tako i splitsko »Novo doba«, dok se đakovačka »Narodna obrana« duhovito ruga: »Očekujemo da će KT uskoro započeti javnom kritikom crkvenih osoba, staleža i institucija. U prozi, pjesmi i slikama«. (HS 6, 10, 11. IX. 1938.)

HS tvrdi da sarajevski »Katolički tjednik« nije prema njoj lojalan, pa zato ne zaslužuje da HS bude prema njemu lojalan. KT tvrdi da HS nije katolički dnevnik, iako sebi uvijek »emfatički pridaje« taj »titul«. HS napominje da nju priznaju katoličkim dnevnikom u Rimu, biskupi u Hrvatskoj i najskromniji katolički radnici. Dvojica ili trojica ljudi u KT – vjerujemo u dobroj nakani – pišu o stvarima koje su u najmanju ruku napromišljene. (HS 2. III. 1939.)

Dr. J. Krnjević, očito loše obaviješten, tvrdio je na političkom zboru u Cerniku da dr. J. Šimrak širi lažne letke i sve čini kako bi naškodio hrvatskoj narodnoj borbi. Policija je obavila premetačinu kod dra. Šimraka i nije ništa pronašla. Nato je dr. Šimrak izjavio u HS da nije ni vidio ni širio letke u vezi s drom. Krnjevićem. Naprotiv, dr. Šimrak je slao 1933. čestitke dru. Mačeku za njegova boravka u zatvoru (zbog tih je čestitaka dr. Fran Binički mučen u zatvoru); 28. II. 1934. montiran je pakleni stroj na stubištu pred uredom dra. Šimraka; 1935. četnici su pucali prema dru. Šimraku kad je na zboru viknuo: živio dr. Maček! (HS 23. XI. 1939)

»Nova riječ« (glasilo Wildera) piše o Šimrakovoj »Straži« da je ona pod plaštem izvanstranačnosti, katolicizma i hrvatstva, a u dogovoru s režimom diktature radila na rušenju Seljačko-demokratske koalicije i na uskrisavanju svoje furtimaške stranke. Biskupska je konferencija osudila Šimrakov rad, zaključila osnutak novog katoličkog dnevnika. (HS 25. XI. 1935.) (Režim diktature oštro je progonio HS-u, nije dakle mogla s njim surađivati, međutim Wilder se kao političar služio prema HS-i raznim neistinama i podvalama. HS često piše o njemu kao progonitelju Hrvatâ i suradniku diktatorskih režima, ali uporni Wilder nije se dao nikada ušutkati imajući podršku raznih političkih ljudi.)

Zloguki proroci već se 11 godina raduju propasti HS. Tome se ne bi trebalo radovati. Stotinjari jamče za opstanak HS. (HS 25. I. 1940) No HS je spremna povući se poslije mnogih borbi.

1940. radi se o pokretanju novoga katoličkog dnevnika koji mora izvještavati o sveukupnom javnom životu, pa i političkom, nutarnjem i vanjskom, ali tako objek-

tivno i neutralno da ne povrijedi ničije političko uvjerenje. Pri prosuđivanju raznih događaja treba se držati katoličkih moralnih načela. (HS 25. XII. 1940.)

HS je vjerno izvršila svoju zadaću. Poslije sporazuma Cvetković-Maček odlikovane su razne novine u Zagrebu i Ljubljani, ali ne i HS. Nju ne priznaje Centralni prezbirro. (HS 26. VIII. 1940.) To HS-i može biti samo na čast.

HRVATI U BAČKOJ

Bačka je područje u kojem dugo vremena žive razne narodne skupine, pa tako i Hrvati koji se lokalnim imenima zovu Bunjevci i Šokci (što odgovara imenima Ličani, Primorci, Zagorci itd). Hrvati su se u ovaj kraj doselili u XVI. i XVII. stolj. kad je on za turskog vladanja bio opustošen, bez stanovnikâ. Poslije oslobođenja od Turaka, u habsburško-madžarskoj državi, ovdašnji su se Hrvati slobodno razvijali u političkom i kulturnom pogledu, uz stanovite teškoće i borbe, čuvajući svoju narodnu svijest i jezik. Njihova je također zasluga da je Subotica, zajedno s ostalom Bačkom, 1918. odvojena od Mađarske i pridružena novoosnovanoj državi Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca.

Iako je bilo više političkih razloga da se bačkim Hrvatima omogući slobodan politički i kulturni razvitak u novoj državi, unitaristi i centralisti u Beogradu i Novom Sadu na razne su načine zapostavljali i progonili te bačke Hrvate. Ponajprije, nisu im priznavali njihovo hrvatsko narodno ime nego su ih smatrali Srbima ili nekim posebnim jugoslavenskim plemenom. Hrvati su otpušteni iz državne službe, pa su u hrvatska naselja dolazili Srbi službenici i nastavnici. Posebno su bili nagrađivani oni pojedinci koji bi se odrekli hrvatskog imena. O svemu tome ima mnogo podataka u HS od kojih je nešto objavljeno, a više toga plijenjeno. HS je svjedok nezdravog političkog stanja koje su u Bačkoj podržavali centralisti i unitaristi od 1929–1931.

Blaško Rajić

Blaško Rajić je narodni vođa bačkih Hrvata u prvoj polovici XX. stoljeća. Njegova je zasluga što je 10. studenoga 1918. izvješena na gradskoj vijećnici u Subotici hrvatska zastava, a Subotica pridružena jugoslavenskoj državi.

1929, 2. srpnja, pred subotičkim Okružnim sudom održan je pretres biskupovu vikaru Blašku Rajiću, subotičkom župniku, za slučaj koji se dogodio još prije sedam godina. Rajić je optužen da se 1922. na akademiji tamošnjeg orlovskog društva protivio vlastima i jednog policijskog komesara odgurnuo i udario. Tvrdi se da je Rajić tada pri početku akademije, kad je u dvoranu ušao policijski kapetan Petar Bačević s više redara i saopćio naređenje velikog župana da se zabranjuje održavanje akademije, ustao i protiv naređenja održao omladini govor, a istovremeno odgurnuo od sebe policijskog komesara Dušana Miloševića i pri tom ga udario. Na današnjem suđenju Rajić je izjavio da je održao govor u pomirljivom tonu i pozvao omladinu da se pokori naređenju vlasti, a komesara Miloševića nije uopće taknuo. Tu je izjavu potvrdio apostolski administrator Lajčo Budanović. Nato je sud izrekao presudu kojom se Rajić oslobađa tužbe i svake kazne. (HS 4. VII. 1929, br. 3.)

Blaško Rajić, bivši narodni zastupnik, na redovnoj godišnjoj skupštini gradskog zastupstva u Subotici, u svom je govoru uvrijedio dra. Stjepana Matijevića, kr. javnog bilježnika, bivšeg gradskog načelnika i velikog župana koji ga je zbog uvrede tužio sudu. Rajić je osuđen zbog uvrede časti na 1000 Din. novčane kazne – uvjetno. (HS 8. VI. 1934, br. 128.)

B. Rajić je tužen Okružnom sudu u Subotici da je svojim člankom »Bliže svom narodu« u »Subotičkim novinama« izazvao »plemensku« mržnju. Sud je pod predsjedanjem Štefanovića oslobodio Rajića optužbe u uvjerenju da njegovim člankom nije širena »plemenska« mržnja. (HS 24. XI. 1935.)

B. Rajić je dobio dva prijeteća pisma. Provalili su i u njegov župnički stan. Sve su to izvršili tajni teroristi zbog njegova hrvatskog rodoljublja. Prema tome, nema političkog smirivanja duhova kako je to najavila nova vlada u Beogradu. (HS 15. IV. 1939.)

Statistika Subotice

1938. Subotica ima: 100.063 stanovnika, od toga 84.431 katolika, 9.907 pravoslavnih. Katol. svećenika ima: 18 Hrvata, 12 Mađžara, 8 Nijemaca. Advokata: 14 Hrvata, 19 Srbina, 8 Mađžara, 36 Židova. Liječnika: 16 Hrvata, 23 Srbina, 14 Mađžara, 42 Židova. Od Hrvata izjavljuju se kao Bunjevci: 7 advokata, 11 liječnika (posljedica nekadašnje mađžarske politike, a sada unitarizma, jer je »bunjevština« bila povlaštena, a hrvatstvo progonjeno). Javni bilježnici: 1 Hrvat, 1 Bunjevac, 3 Srbina. Ljekarnici (apotekari): 5 Srbina, 2 Mađžara, 7 Židova, nijedan Hrvat. Ovlašteni inženjeri geodeti: 1 Hrvat, 1 Srbin, 1 Mađžar, 9 Židova. Veterinari: 2 Hrvata, 1 Bunjevac, 2 Srbina, 2 Rusa, 1 Mađžar, 1 Nijemac, 6 Židova. (HS 25. I. 1938.)

Stanje u subotičkim školama – učenici i nastavnici po vjeri 1938: Državna muška gimnazija: 579 učenika katolika, 692 nekatolika; 5 nastavnika katolika, 48 nekatolika. – Ženska gimnazija: 188 katolikinja, 264 učenica nekatolikinja; 4 nastavnika katolika, 20 nekatolika. – Muška građanska škola: 490 učenika katolika, 150 nekatolika; 6 nastavnika katolika, 6 nastavnika nekatolika. – Ženska građanska škola: 287 učenica katolikinja, 110 nekatolikinja; nastavnika 5 katolika, 5 nekatolika. (Svakako je značajno kad netko u opoziciji galami o ravnopravnosti, a na vlasti provodi najveću neravnopravnost.) (HS 29. I. 1938. Cenzura zaplijenila.)

Broj rođene djece u Subotici 1940: Hrvata 1167–58%, Mađžara 587–32%, Srba 197–10% (Hrvatski glas 14. II. 1941.)

Pravoslavni stanovnici u Subotici 1933: rođeno je 138 djece, od toga 24 od roditelja starosjedilaca i 114 od roditelja doseljenika; umrlo je 28 starosjedilaca Srba i 54 doseljenika. Prema tome, kod starosjedilaca je naravni prirast manji, a kod doseljenika veći.

Degradiranje Subotice: razne kulturne i gospodarske ustanove preselile su se iz Subotice u južnu Bačku, pa je zato stanovništvo ovoga grada u opadanju. (HS 16. V. 1937. Bilješka zaplijenjena.)

Prilike u selu Sonti

Sonta je najveće šokačko selo u Bačkoj. 1936. ovdje živi 5000 Hrvata, 1000 Nijemaca i 500 Mađžara. U crkvi se propovijeda hrvatski, njemački i mađžarski. Sonta je osiromašila jer joj je država oduzela pašnjake i opterećivala je nepravednim porezima. Tu se govori značajnom ikavicom, narodni su običaji dobro sačuvani. Jezik je proučavao prof. S. Ivšić. Narod je pobožan. Ima više vjerskih društava. (HS 8. XI. 1936.)

Katolička akcija broji 620 članova, a to je 10% od ukupnog broja župljana. Od rečenog broja 190 članova otpada na njemačko odjeljenje, a 90 na mađžarsko. Sastanci se drže po odjeljenjima, ali i zajednički; radi se složno. (HS 28. I. 1937.)

U čitaonici Sonte četnici su ranili nožem Marka Miloša, umirovljenog policijskog službenika, a napali druge Hrvate. Miloš je obliven krvlju zatražio liječničku pomoć. Zbog četničkog terora čitaonica je prestala djelovati. (HS 4. II. 1937. Zaplijenjena vijest.)

U školi u Sonti ima 600 učenika katolika, 26 nekatolika, ali samo 2 učitelja katolika, 7 nekatolika. U ovdašnjoj se pošti uređuje isključivo ćirilicom, tako se pišu i brzopjavi, iako većina svijeta ne zna čitati ćirilicu. (HS 11. III. 1938. Vijest djelomično zaplijenjena.)

Prilike u Somboru

Dana 29. IV. 1936. održana je u Somboru glavna skupština »Bunjevačkog kola«. Tom se prigodom prigovaralo staroj upravi društva zbog pasivnosti i predlagala se temeljita reorganizacija. Stara uprava zagovara bunjevačko ime, a odbacuje hrvatsko (Stevan Stolišić, dr. Tomo Rajić: njegova djeca govore samo mađžarski). Opozicija su dr. Grga Vuković, nar. zastupnik, Mons. Ante Skenderović, župnik i dr. Oni namjeravaju osnovati društvo »Hrvatski dom« – ostali su kod glasanja u manjini, rezultat je bio 100:106 (HS 10. V. 1936.)

Na koncu XVII. stolj., poslije odlaska Turaka iz Sombora, ovamo se doseljavaju u većem broju Hrvati. Kad je Sombor u XVIII. stolj. postao kraljevski slobodan grad i kasnije sjedište županije, dolaze ovamo i Mađžari i kao gospodujućí sloj pomadžaruju nešto Hrvata. Sad u Somboru ima 10.000 Hrvata, 14.000 Srba koji od Mađžara preuzimaju gospodujućí položaj. Ovdašnji su se Hrvati nekada zvali Bunjevcima, a sada sve više jača hrvatska nacionalna svijest zbog veće povezanosti ovoga kraja sa Zagrebom. (HS 7. II. 1937.)

U somborskoj bolnici djelovale su đakovačke č.sestre sv. Križa kao bolničarke. Novosadski dnevnik »Dan« traži da se redovničke bolničarke zamijene svjetovnim osobama. Tobože, polovica njihove zarade od 60 milijuna Dinara ide u centralnu crkvenu kasu, na štetu drugih crkava. »Jugoslavenskom narodu ne trebaju preko mjere kaluđeri i duvne, nego više bračnih parova.« (HS 11. II. 1937.) Zbog protesta razumnih ljudi redovnice su se vratile.

U Somboru je održana konferencija unitaristâ na kojoj je zaključena rezolucija da se sazove miting gdje bi se prosvjedovalo protiv dra. Pernara, dra. Ladislava Vlašića i župnika Antuna Skenderovića koji tobože žele kroatizirati somborske Hrvate Bunjevce i tako dokazati hrvatski karakter Sombora. (HS 3. III. 1937. Zaplijenjeno.)

Općina Sombor velikodušno pomaže razna tamošnja srpska kulturna društva, a na molbu Hrvatskog radiše za pripomoć odgovara da nema novaca. Ovo je očito zapostavljanje Hrvata u Somboru. (HS 21. VIII. 1937.)

Prilike u Baču

Veći dio biskupskog posjeda u Baču oduzet je Katoličkoj Crkvi i podijeljen agrarnim interesentima. Prihodima toga posjeda subotički je biskup uzdržavao svoje sjemeništarce, bogoslove i siromašne svećenike. Biskup L. Budanović žalio se zbog toga ministarstvu poljoprivrede koje je naložilo banskoj upravi u Novom Sadu da se oduzeta zemlja vrati Crkvi. (HS 5. VII, 2. i 6. IX. 1933.)

Hrvati su se naselili u Baču oko g. 1699, a došli su ovamo iz kraja oko Tuzle. Kasnije dolaze Mađžari i Nijemci, pa se u crkvi propovijeda na sva tri jezika. Hrvati ovdje imaju svoja vjerska i nacionalna društva. Tu je i malo sjemenište i privatna biskupska gimnazija. (HS 7. VI. 1936.)

Od 7–9. VIII. 1936. svečano je proslavljena 700-godišnjica prvog dolaska franjevacu u Bač i 200-godišnjica gradnje ovdašnjeg franjevačkog samostana. Tom je zgodom govorio i dr. Janko Šimrak, sveuč. profesor i glavni urednik »Hrvatske straže«. U svom je govoru ispred samostana spomenuo dra. Mačeka oko koga su se složno okupili svi Hrvati i Peru Živkovića kao simpatizera slobodnih zidara koji žele uništiti Katoličku Crkvu. Rekao je i to da katolici nisu nikada činili krivo pravoslavcima nego su samo svoje branili. Novosadski dnevnik »Dan« iskrivio je Šimrakov govor, a o njemu je napisao da je »poznat sa svoje političke agresivnosti«, o pjesniku Evetoviću je izjavio da nije bio Hrvat već samo Bunjevac, o kapelanu u Baču naveo je da želi pohrvatiti Šokce. (HS 23. VIII. 1936.)

Statistika Bačke i Baranje

Prema predavanjima Marka Čovića i prema popisu stanovnikâ iz g. 1931. ima u Bačkoj 93.000 Hrvata i 51.000 Srba. Ovakvu državnu statistiku ispravlja privatna statistika prema kojoj ima u Bačkoj 180.000 Hrvata i 45.000 Srba. Granica između hrvatskog i srpskog dijela Bačke ide crtom: Subotica, Bačka Palanka, Ilok. Hrvatska većina živi u kotarima: Batina, Darda, Subotica, Sombor, Apatin i Odžaci. U Bačkoj i Baranji živi 265.000 katolika, 80.000 protestanata i 50.000 pravoslavnih. (HS 25. VI. 1940.)

Povijesna Vojvodina traje od 1849-1860. i ne obuhvaća sva ona područja koja se 1940. zovu Vojvodinom. Prema popisu stanovnika od 1921. ima u Vojvodini: 395.000 Srba, preko 100.000 Hrvata, 379.000 Mađžara, 328.341 Nijemaca itd. Za federativno uređenje Vojvodine odnosno Jugoslavije treba da odlučuju svi stanovnici Vojvodine. (HS 21. II. 1940.)

»Srijemske novine«, glasilo srijemskih Hrvata, tvrde da u bivšoj Srijemskoj županiji živi 231.392 Hrvata s pohrvaćenim Nijemcima i Mađžarima i 218.883 Srba i posrbljenih Rusina, Rumunja, Bugara, Vlaha, Grka i Cigana. (HS 17. XI. 1939.) Tako se kod slobodnih izbora u Srijemu dogodilo da su izabrana 3 narodna zastupnika Hrvata i 2 Srbina.

Bački Hrvati brane svoje hrvatstvo

Hrvatsko pjevačko društvo »Neven« iz Subotice obišlo je 1933. gradove Sarajevo, Mostar, Dubrovnik, Split, Gospić, Karlovac, Zagreb, održalo koncerte i svagdje je oduševljeno primljeno. U Zagrebu nije bilo dočeka na kolodvoru (zbog kraljevske diktature!), subotički su se gosti razišli po zagrebačkim gostoljubivim kućama, nastupili su u Hrvatskom glazbenom zavodu gdje su ih pozdravili predstavnici zagrebačkih kulturnih društava. Gosti su ovom prilikom upoznali znamenitosti grada Zagreba koji im je tako ostao u lijepoj uspomeni. (HS 11, 12, 13. X. 1933.)

Subotički »Neven« održao je 1933. 10 koncerata na turneji po raznim krajevima. Svoje sastanke drži u Hrvatskom prosvjetnom domu u Subotici. Predsjednik ovoga društva je agilni i sposobni I. Malagurski. Društvo je odlučilo poslati vagon kukuruza u Hercegovinu, u Humac i Ljubuški, na ruke franjevca Rude Mikulića. (HS 4. II. 1934.)

Ante Jakšić piše o hrvatskom narodnom blagu tj. o pjesmama poskočicama, napose u Bačkom Bregu. U tim se pjesmama spominje djevojačka ljubav, materina i očeva briga za kćerku. (HS 17. II. 1934, br. 39.)

»Pučka kasina« u Subotici izdaje časopis »Klasje naših ravni«. Pjesnik Aleksa Kokić, student bogoslovije, piše o radu svećenika Paje Kujundžića (1859–1915) koji je uvijek i svuda isticao hrvatstvo Bunjevaca. (HS 4. V. 1935. Djelomično zaplijenjeno.)

Hrvati Bunjevci utemeljili su Suboticu i bili prvi njezini gospodari. 1686. oni su je oslobodili od Turaka, a 9. VII. 1687. zatražili su od kneza Maksimilijana da im se dadu tri grada zajedno s obradivim zemljištem – Subotica, Baja i Segedin. Dokument se čuva u carskom vojnom arhivu u Beču g. 1687, br. 11, 22. (HS 30. IX. 1936.)

Subotički list »Neven«, u službi integralnog jugoslavenstva i centralizma, tvrdi da Bunjevci nisu Hrvati već Srbi katolici odnosno Jugoslaveni. (HS 28. XII. 1936. Pretiskana vijest – je zaplijenjena, iako bez komentara.)

Joso Šokčić, pristalica integralističke politike, govori o »bunjevačkoj narodnosti« i tvrdi da netko može biti ili samo Hrvat ili samo Bunjevac, a ne može biti jedno i drugo. (HS 20. XII. 1936. Zaplijenjena vijest.)

Hrvati Šokci u Bačkoj žive u selima: Bač, Plavna, Vajska, Sonta, Bački Monoštor, Breg, Kolut. Njihova ćud, jezik i običaji jednaki su ostalim Hrvatima Šokcima u raznim krajevima Hrvatske. Kuće su im uredne i čiste. Nije lako donijeti o Šokcu sud i steći mišljenje. Nepovjerljiv je prema nepoznatom, a povjerljiv kad upozna pravog prijatelja. Gospodarski im je položaj slabiji od položaja drugih stanovnika jer su ih mađarske državne vlasti naseljavale uz dunavske močvare. Međutim, siromaštvo ih je sačuvalo od pogubnog utjecala tuđinštine. (HS 24. I. 1937.)

Beogradska radio-stanica priredila je nekoliko predavanja o Bunjevcima 1936. Govorili su beogradski novinari, prota M. Protić, sveuč. prof. Vaso Stojić i učitelj Mijo Mandić. Ovaj je počeo izdavati godišnjak »Prvi bunjevački kalendar« nasuprot kalendaru »Subotička Danica«, ali ga je morao prestati izdavati jer ga bunjevački Hrvati nisu htjeli kupovati. (HS 3. VI. 1936.)

Marin Šemudvarac 1937. piše: Hrvati Bunjevci i Šokci govore ikavicom kao i mnogi drugi Hrvati, katoličke su vjere kao i većina Hrvata, potječu iz hrvatskih krajeva, svećenici su sačuvali u njih hrvatsku narodnu svijest, pa je uzalud svaki pokušaj političkih mešetara da Bunjevce i Šokce odnarode. (HS 11. IX. 1937.)

U Somboru je 1939. posvećena zastava Hrvatskog radiše. Kumovao je ministar pošta Josip Torbar, a nazočni su bili dr. Pernar, dr. Grga Vuković i drugi hrvatski politički prvaci iz Bačke. Na političkom sastanku u Hrvatskom domu čule su se tužbe bačkih Hrvata zbog političkih progona poslije sklopljenog sporazuma Cvetković-Maček i uspostave Banovine Hrvatske. Tako npr. u Somboru od 58 učitelja nema ni jednog Hrvata. (HS 25. X. 1939.)

Bešlić, ministar u vladi sporazuma Cvetković-Maček, izjavljuje 1939. u Somboru da Bunjevci nisu ni Hrvati ni Srbi već nešto treće. On govori o tome kako odgovorne ličnosti na visokim položajima obilaze Vojvodinu s namjerom da se određeni njezin dio pripoji Banovini Hrvatskoj. Te ličnosti lažno prikazuju podrijetlo Bunjevaca i tako unose podvojenost među Bunjevce i remete slogu između Srba i Bunjevaca. (HS 27. X. 1939.)

Isti ministar Bešlić 1939. na putu kroz Baranju tvrdi: u Baranji žive Srbi, Šokci, Madžari i Nijemci. Šokci su samo Šokci. Šokci nisu bili nikada Hrvati. Bešlić je član JRZ-e; svi njegovi stranački drugovi ne misle tako. (HS 9. XI. 1939.)

Dana 9. i 10. III. 1940. imao se u Subotici održati hrvatski politički narodni sabor na kojem bi prisustvovalo 50.000 bačkih i baranjskih Hrvata, a govorili bi prvaci Hrvatske seljačke stranke. Sabor bi tako dokazao da ovdje ima Hrvatâ, i to svima onima koji to niječu. Međutim, političari Srbi uspjeli su nagovoriti dra. Mačeka da se najavljeni sabor odgodi zbog delikatne situacije na sjevernoj državnoj granici. Ovo odgađanje mučno se dojmilo Hrvatâ. Iz Beograda su imali doći u Suboticu ministri dr. Smoljan i Mihaldžić da umire Hrvate i porade na slozi između Hrvatâ i Srba. (HS 10. III. 1940.)

Općinski odbor u Subotici, sastavljen od agenata bivšega nasilnog režima, izabran je pomoću nasilnih izbora, a vladao je u Subotici u ime 6000 Srba, uglavnom doseljenih, i protiv 80.000 Hrvata Bunjevaca i 20.000 Madžara. Iako je taj odbor branio nedjeljivost Vojvodine i pripadnost Subotice Srbiji, podnio je ostavku jer više nije imao podrške iz Beograda. Međutim, ministar Mihaldžić tvrdi da je ostavka preurnjena i da će Subotica dobiti novu upravu na zadovoljstvo sviju. (HS 21. III. 1940.)

Srpske provincijske novine »Narodni pokret« pišu o zabranjenom hrvatskom saboru u Subotici ovo: »I zbor koji je imao biti običan falsifikat volje našeg narodnog življa u Vojvodini, održao bi se nesmetano da nisu skočili na noge Srbi iz toga dijela zemlje. Izazivanja je dotada bilo dosta! Sama činjenica da su tamošnji Srbi ispoljili volju da reagiraju i da se zaštite – bila je dovoljna da vlada zabrani taj zbor jer u njoj sjedi i Hrvatska seljačka stranka. To je korisna opomena hrvatskim ministrima i koristan putokaz nama Srbima. Pribrati se i u danom času samo ispoljiti snagu, riješenu da udari gdje treba – to je najbolji način da se smutljivci dozovu pameti i da se izbjegne inače neminovan sudar. Stara istina: ako ne želiš da te šaraju, budi jak.« (HS 27. III. 1940.)

Senator Josip Đido Vuković govori o vezi bačkih Hrvata sa Zagrebom 1940. ovako: »Idemo u Zagreb na proslavu dana bačko-baranjskih Hrvata. Svi, koji moramo, bit ćemo tamo. Mi smo svoju sudbinu stavili u ruke dra. Mačeka, vođe hrvatskog naroda. Veze su naše sa Zagrebom tako tijesne da ih nitko pokidati neće. Osobito danas, kad naš protivnik uzalud pokušava predstaviti nas u drugom svjetlu, mi Hrvati u Bačkoj i Baranji moramo što češće, jasnije, muževno i otvoreno reći tko smo, što smo i što hoćemo. Ovdje se kod nas protivnik napinje svim silama, ali uzalud ide putem novina, letaka i brošura koje pišu Srbi, a ne Bunjevci, da nas predstavi nečim, što nikad nismo bili. Ljuti i bijesni, što nemaju uza se nikoga, ne biraju sredstva napadajući naše svetinje. Mi smo mirni, ali odlučni. Nikada nismo bili tako čvrsto organizirani kao danas. Naše političke organizacije služe kao uzor svakome.« (HS IV. 1940.)

U mjesecu travnju 1940. bački i baranjski Hrvati pohodili su Zagreb i u njemu pozdravili dra. Mačeka, bana Šubašića i nadbiskupa Stepinca. Sva su trojica na pozdrav odgovorila riječima utjehe i nade u bolju budućnost. Svečana akademija održana je u zagrebačkom Zboru, u nazočnosti velikoga broja Zagrepčana. Govorio je Blaško Rajić o živoj želji bačkih Hrvata da se sjedine s Hrvatima u Banovini Hrvatskoj. Banket je održan u prostorijama Matice hrvatskih obrtnika. (HS 13, 14, 16, 17. IV. 1940.)

P. Pekić 1940. pobija članak V. Aleksijevića u »Narodnoj odbrani« koji tvrdi da su Bunjevci podrijetlom Rumunji, a osjećajem Srbi. Pekić poziva srpske političare da jedanput zauvijek priznaju Bunjevcima hrvatsku narodnost za koju su se oni opredijelili. Oni žele živjeti sa Srbima u slozi, a ne posrbiti se. (HS 17. XI. 1940.)

Pekićev poziv je bio bez koristi. »Narodna odbrana« hvali knjigu Mare Đorđević-Malagurske o Bunjevcima kojom je tobože dokazano da bačko-lički Bunjevci nisu ni Hrvati ni Srbi nego neka posebna jedinka. (Hrvatski glas 23. II. 1941.)

Bačko-baranjski Hrvati prema federativnom uređenju

»Hrvatski dnevnik« 1939, nakon sporazuma Cvetković-Maček i osnivanja Banovine Hrvatske, predviđa da bi kod konačnog uređenja države Vojvodina mogla postati posebna autonomna jedinica. Tamošnji Hrvati imaju pravo tražiti da se tom prilikom poštuju i njihovi zahtjevi. (HS 11. XI. 1939.)

Prigodom preuređenja države na upravno-političke jedinice, vojvodanski su Srbi tražili da cijela Vojvodina bude priključena jedinici Srbiji sa sjedištem u Beogradu, dok su bački i baranjski Hrvati zahtijevali da zapadni kotari Bačke i Baranja, gdje su u većini Hrvati i katolici, uđu u sastav Banovine Hrvatske jer im je jedino ondje zajamčen slobodan kulturni i gospodarski razvitak. Od ovdašnjih narodnosti neki su pristajali uz zahtjev Hrvata, a drugi su se protivili dijeljenju Vojvodine želeći u njoj ostati na okupu. (HS 12. XI. 1939.)

M. Grol, jedan od prvaka demokratske stranke, izjavljuje u Subotici, Senti i Novom Sadu da je Vojvodina srpska i da treba biti usko povezana sa Srbijom kod preuređenja države u federativne jedinice. On ne priznaje da ovdje ima i Hrvatâ koji su Suboticu svojom političkom voljom i snagom odvojili od mađarske države prije

dolaska srpske vojske u grad Suboticu, izvjesivši na gradsku kuću 10. XI. 1918. hrvatsku zastavu. (HS 13. II. 1940. Vijest zaplijenjena.)

Izjava senatora Vukovića o bačkim Hrvatima: »Ja sam za politiku sporazuma, ali sam protiv kojekakvih razgovora čija je svrha mlatiti praznu slamu. Meni trebaju djela. Nas Hrvate u ovim krajevima kao takove mora priznati svatko i dati nam sva ona prava koja nam pripadaju, da budemo svoji na svome, a o svojoj sudbini da odlučujemo sami. Tu sam ja bez kompromisa. Svi koji nas ne priznaju, koji pomoću vlasti kundaka i bajuneta hoće da nas unište, moraju nestati iz ovih krajeva. Tu smo ja i moji birači još beskompromisniji.« – Prof. dr. Mirko Kosić, radikal, govori u Novom Sadu: »Budimo iskreni, Beograd je smatrao da Slovenijom treba da drži u šahu Hrvatsku! Samo zbog toga Slovenija je favorizirana i došla do tako velikog utjecaja u državi. Vojvodina ne može biti posebna jedinica po principu narodnosti, ona može da kao cjelina uđe u jedno mnogo veće narodno područje ili da se dijeli. Sama kao posebna jedinica ne može postojati«. (HS 13. III. 1940.)

Bački Hrvati traže da se 6 zapadnih vojvođanskih kotara pridruži Banovini Hrvatskoj radi slobodnog kulturnog i gospodarskog razvitka. U tim kotarevima živi 90% vojvođanskih Hrvata i 10% vojvođanskih Srba. Nije, doduše, održan hrvatski sabor na koji se spremalo 1000 konjanika i 4 vlaka, ali je duh sabora postignut: Hrvat je postao službeno ime za ovdašnje Bunjevce i Šokce; samo se izdajice služe imenom Bunjevac da ovaj kraj privežu uz Beograd. (HS 17. III. 1940.)

Proslava 250-godišnjice dolaska Hrvata Bunjevaca u Bačku

G. 1686. Bačka je oslobođena zauvijek od Turaka. Tako su postali slobodni i Bunjevci Hrvati koji su se ovdje otprije doselili. Njihova živa veza s Bosnom i Hercegovinom potakla je tada tamošnje Bunjevce da se pod vodstvom franjevaca također presele u Bačku. G. 1936. navršilo se 250 godina od te velike bunjevačke seobe. Jubilara je godina dolično proslavljena. Veličanstvena hrvatska narodna proslava započela je u Subotici 14. VIII. 1936. prije podne kad su stigli Hercegovci i Hercegovke sa svojom glazbom, u narodnoj nošnji, okićeni hrvatskim trobojkama. Uvečer su došli Zagrepčani s narodnim zastupnikom drom. Ivanom Pernarom, kao izaslanikom dra. Mačeka, i sa Milutinom Mayerom. Pozdravio ih je Mons. Blaško Rajić. Na glavni dan proslave 15. VIII. mostarski biskup, franjevac A. Mišić održao je svečanu pontifikalnu misu na sportskom igralištu »Bačka«, gdje se okupilo 60.000 vjernika. Povorka je bila duga 5 km. Na zborovanju je izrečeno više oduševljenih govora. Na banketu je sudjelovalo 400 osoba. U 9 sati uvečer održana je akademija u gradskom kazalištu. Proslava se produljila i treći dan 16. VIII. Otkriven je spomenik hrvatskom bunjevačkom pjesniku Antunu Evetoviću–Miroljubu, djelo Ivana Meštrovića. (HS 18, 19. VIII. 1936.)

Subotička biskupija

Katolička Crkva kao organizacija vjernika raznih narodnosti imala je ovdje u to doba dosta teškoća s kojima se hvatao u koštac hrabri i odvažni biskup Mons. Lajčo Budanović. Već smo spomenuli spor zbog biskupskog posjeda u Baču.

Dr. Bezovski u Novom Sadu osuđen je na dva mjeseca zatvora zbog govora koji je držao na imendan dra. Elemira Korani, župnika župe sv. Roka u Novom Sadu. (HS 11. VII. 1930. Vijest zaplijenjena.)

Subotička gradska općina imala je prema katoličkoj župskoj crkvi patronatske dužnosti i prava, pa je samovoljno odustala od svojih dužnosti i svim vjerskim zajednicama davala stanovitu pripomoć. Tako je Katolička Crkva bila prikraćivana. Biskup L. Budanović žalio se Banskoj upravi u Novom Sadu, ali mu je žalba odbijena. Zato se biskup žalio upravnom sudu koji je donio odluku da je gradska općina dužna davati Katoličkoj Crkvi pomoć razmjerno prema broju vjernika. Ovim su se rješenjem zadovoljili biskup i katolički vjernici. (HS 17. I. 1933.)

O prijelazu grkokatoličkih Rusina na pravoslavlje raspisale su se beogradske novine s mnogo zlobe i zluradosti. Tvrdile su kako su 200 Rusina u Novom Sadu i skoro cijela grkokatolička župa Kucura prešli na pravoslavlje. Istina je da je samo 24 osobe u Novom Sadu i 40 osoba u Kucuri prešlo na pravoslavlje. Prelaznici su uglavnom živjeli »na vjeru« (u priležništvu) pa zato njihov prijelaz nije smatran kao šteta za Katoličku Crkvu. Vođe su prozelitske akcije: Andrija Gubač (osuđen je kod suda što je klevetao grkokatoličkog biskupa), njegov sin Mihajlo, liječnik u Novom Sadu, Inocent Čopik, pravoslavni svećenik u Kucuri. (HS 23, 27. VI. 1934.)

Agitacije za otpad od katoličke vjere, vezane različitim obećanjima, odvele su nekoliko osoba iz Kristova stada. Te agitacije bacaju Rusine u stalna iskušenja. Đavolske sluge u ljudskim spodobama nastoje otrgnuti vjernike od Kristova križa – govorio je križevački vladika D. Njaradi svojim vjernicima prigodom kanonske vizitacije u Novom Sadu. (HS 3. IV. 1935. Zaplijenjena vijest.)

Prema pisanju »Jugoslavenskog dnevnika« u Novom Sadu, Madžari katolici iz sela Krstur (uz sjevernu jugoslavensku granicu) prešli su na pravoslavlje s odobrenjem svoga župnika Oskara Wata. Crkveni obred »prekrštavanja« obavio je pravoslavni svećenik Marko Šugin, istaknuti politički radnik. Madžari su to učinili prosvjedujući tako navodno protiv marsejskog atentata. (HS 24. I. 1935.)

Zanimljiv je spor između subotičkog biskupa i kaločkog nadbiskupa zbog zemlje u Bačkoj. Kaločki je nadbiskup 1915. založio 15.000 katastarskih jutara zemljišta u Bačkoj kod »Kosmos« d.d. u Budimpešti za 1 milijun švicarskih franaka. Isti »Kosmos« namjeravao se uknjižiti na rečeno zemljište svotom od 3 milijuna Dinara. Biskup L. Budanović iz Subotice prosvjedovao je protiv te namjere pozivajući se na to da mu je Sv. Stolica s biskupskom službom povjerala i upravu nad svim biskupijskim posjedima u Bačkoj (ovdje se nalazi jedna petina nekadašnjih posjeda kaločkoga nadbiskupa, a tri petine vjernika). Kasacioni sud u Novom Sadu 17. I. 1935. odlučio je da je subotički biskup L. Budanović vlasnik spornoga zemljišta do konačnog rješenja o Konkordatu između Sv. Stolice i Jugoslavije. (HS 19. I. 1935.)

Prva sinoda Bačke biskupije održana je u Subotici 30. VI. 1936. Biskup Lajčo Budanović otvorio je sinodu latinskim govorom. Generalni vikar B. Rajić predao je tom prigodom u ime svećenikâ biskupu srebrni štap, ukrašen dragim kamenjem. Za konzultore su imenovani: Blaško Rajić, Petar Evetović, Ante Skenderović, Franjo Svraka, Ante Vojnić, Tunić i Pavao Bešlić. 1. VII. obavljeno je primanje u malo i veliko sjemenište. (HS 4. VII. 1936.)

Novi doseljenici u Bačkoj

Agrarna je reforma oduzela veleposjednicima zemlju i podijelila je bezemljašima iz raznih krajeva Jugoslavije. U tom važnom političkom i gospodarskom poslu bilo je i zloupotreba.

Gradsko načelstvo u Subotici odlučilo je oduzeti zemlju od 722 agrarna interesenta jer tu zemlju nisu zaslužili (kao dobrovoljci), ili je nisu sami obrađivali nego su je davali u zakup. (HS 13. V. 1930. Zaplijenjena vijest.)

1937. doselilo se u Bačku nešto Hrvata iz Like i Dalmacije. (HS 5. X. 1937.)

Hrvatska kulturna zajednica u Subotici, centar svih hrvatskih bunjevačkih kulturnih društava, preuzela je na sebe brigu za preseljavanje siromašnih hrvatskih ličkih obitelji u Bačku. (HS 29. I. 1938.)

1938. u Banatu 47.594 kolonista posjeduje 43.593 katastarska jutra zemlje koja im je dodijeljena putem agrarne reforme. (HS 19. VII. 1938.)

U rumunjskom Banatu žive Hrvati kojima je Vojna krajina na koncu XVIII. stolj. oduzela zemlju u Pokuplju i poklonila banatsku zemlju u ondašnjoj Madžarskoj. O. Petar Vlašić, konzultor Beogradske nadbiskupije, opisao je te Hrvate u knjizi »Hrvati u Rumunjskoj«. Zabilježio je neke njihove pjesme i običaje. Dr. Jovan Erdeljanović, sveuč. prof. u Beogradu, tvrdi u beogradskoj »Politici« da to nisu Hrvati nego čisti Srbi i pokušava to dokazati nekim činjenicama. To mu nije uspješlo. O. Vlašić u istoj beogradskoj »Politici« uspješno pobija Erdeljanovićeve nedokazane tvrdnje. Šokci i Krašovljani u Rumunjskoj osjećaju se Hrvatima, služe se ikavicom kod kuće i u crkvi, katolici su, imaju svog svećenika, znaju da su se doselili iz hrvatskih krajeva. (HS 24. VIII. 1929.)

KATOLICI U BOSNI I HERCEGOVINI

Neki statistički podaci

Prema popisu stanovnika g. 1931. ima u Primorskoj banovini

Kotar Mostar	t 47.000rkt.	t 7000 prav.	t 8000 muslimana
Stolac	t 20.000	t 10.000	t 10.000
Ljubuški	t 46.000	t 179	t 2.000
Prozor	t 9.000	t —	t 5.000
Bugojno	t 18.000	t 12.000	t 11.000
Livno	t 21.000	t 5.000	t 1.400
Duvno	t 23.000	t 1.000	t 1.800
Grad Mostar	t 75%	t 11%	t 13%
Livno	t 75%	t 19%	t 5%

Dr. Ivan Šarić, sarajevski nadbiskup

Prof. Blaž Aleksić 1934. tvrdi da je nadbiskup Ivan Šarić kuga i đavo tj. protivnik jugoslavenstva. Nadb. Šarić tužio je Aleksića sreskom sudu u Bjelovaru za uvredu i klevetu. Aleksića je branilo 6 advokata, pa je oslobođen optužbe jer se sud »uvjerio« da je nadb. Šarić doista protivnik jugoslavenstva. (HS 3. VI. 1934.)

Dana 1. IV. 1933. počinje izlaziti u Sarajevu dnevnik »Narod« s pozivom: »Katolici i muslimani, čitajte svoj 'Narod!' Urednik je bio dr. Dragutin Kamber, svećenik. Uvodnik je napisao nadb. Šarić i preporučio dnevnik građanstvu na čitanje. Na koncu mjeseca lipnja, dakle poslije 3 mjeseca izlaženja, ministar unutrašnjih poslova zabranio je daljnje tiskanje dnevnika »Narod«. (HS 1. IV, 2. V, 30. VI. – djelomična zaplijena, 1. VII, 26. VIII. 1933.)

Dr. Ivan Šarić, nadbiskup, prisustvovao je euharistijskom kongresu u Argentini. Tom se prilikom sastao s tamošnjim hrvatskim iseljenicima koji su onamo pošli zbog zaposlenja i prehrane. Novine u Jugoslaviji predbacivale su nadb. Šariću veze s hrvatskom političkom emigracijom u Argentini i tako dale povod za razbijanje prozora na nekim katoličkim crkvenim ustanovama u Sarajevu. Osim toga, upućena su nadb. Šariću prijeteća pisma. (HS 28. XI. 1934. Zaplijenjena vijest. – NB. Istina je, da je papa Pio XI. u prosincu 1934. primio nadb. Šarića u audijenciju, potanko ispitaio okolnosti njegova boravka u Argentini, a onda zatražio od jugoslavenske Vlade policijsku zaštitu za nadb. Šarića koji je posve nedužan. Nadb. Šarić vratio se sretno u Sarajevo i bez svake zaštite prolazio Sarajevom.)

Nadbiskup Šarić, pjesnik, objavio je 1936. pjesmu u čast dru. Vladimiru Mačeku, tadašnjem vođi hrvatskog narodnog pokreta:

Neka te, hraste, moja pjesma slavi,
Kad joj je draga tvoja kruta snaga!
Ni pred kim ti još koljena ne savi,
A sjena tvoja tako nam je blaga.
Ponosit stojiš gori na vrhuncu,
Prkosiš vjetru i ljutoj mu moći,
Ne klanjaš ti se ni mraku ni suncu,
Spokojan vazda, po danu, po noći,
Korijen tvoj se spušta u duboko,
Temelje Bog ti za vjekove sazda.

Politički su se protivnici rugali ovoj pjesmi nazivajući i slavljena i pjesnika bukva-ma. (HS 24. VII. 1936. – NB. Pjesma politički znači da i hrvatski katolički prelati prihvaćaju tada dra. Mačeka kao jedinog vođu hrvatskog naroda i odbijaju od sebe podvalu da žele podržavati osnivanje katoličke »klerikalne« stranke u Hrvatskoj.)

Hrvatska seljačka stranka održala je 1938. u Travniku politički zbor na kojem je govorio i nadb. Šarić. »Samouprava« prema pisanju sarajevskog »Jugoslavenskog lista« piše o tom govoru ovako: »Nadbiskup je pozdravio bosanske muslimane, istaknuvši da im je jedino mjesto zajedno s Hrvatima, i uz one Srbe koji vole Hrvate.« Završio je svoj govor poklikom: Živjela Hrvatska! »Samouprava« napominje da muslimani neće poslušati savjet nadbiskupa Šarića, i da nije njegova stvar da se u to miješa. Govoreći o Srbima koji vole i ne vole Hrvate, – »tu se nadbiskup mnogo prebacio i prešao na jedno polje koje nikako ne odgovara njegovom visokom položaju, o čemu bi uvijek morao voditi računa ... mi imamo mnogo više obzira prema g. nadbiskupu nego on prema – samom sebi. Krajnje je vrijeme da se i kod nas već jednom točno zna djelokrug svakoga među nama, a i svačija odgovornost!« (HS 23. VIII. 1938. – NB. Možda su zlobni novinari nešto od toga izmislili,

jer ima iz toga vremena i takvih slučajeva. Međutim, iz pisanja HS-e nije poznato da bi nadb. Šarić demantirao pisanje »Samouprave«.)

Tuzlanski episkop Nektarije oštro osuđuje nadbiskupa Šarića zbog njegovih riječi: »Mi smo duboko uvjereni da će predsjednik g. dr. Maček učiniti sve da spasi što se spasiti može ... Hrvati neće nikakve hegemonije.« Pravoslavni episkop Nektarije tvrdi da se Hrvati nemaju za što žaliti na postupak Srba prema Hrvatima; da Hrvati žele Bosnu dijeliti s dva aršina, povijesnim i sadašnjim stanjem, kako im kada odgovara. Na ovaj episkopov izazov osvrnule su se hrvatske novine uzimajući u zaštitu nadb. Šarića i prihvaćajući bilo koji aršin, a ne oba. (HS 9. II. 1940.)

Sarajevski »Katolički tjednik«, tumačeći politički stav nadb. Šarića, napisao je članak kojim poziva bosanske Hrvate da ne napuštaju svoj bosanski zavičaj. Splitski »Narodni list« (Anđelinović, Vilović) zlobno iz toga izvodi kako neki neopravdano misle da je Hrvatima u Bosni uz Srbe postao život težak i nepodnosiv, a to su oni koji su sijali ondje mržnju i netrpeljivost. (Hrvatski glas 15. III. 1941.)

Hrvatski tisak u Zagrebu prigodom svake obljetnice i jubileja nadb. Šarića, kao i prigodom euharistijskog kongresa u Sarajevu pisao je s mnogo poštovanja o nadb. Šariću. Uza sve napadaje političkih protivnika on je podržavao prijateljske susrete s vjerskim predstavnicima kako muslimana tako pravoslavnih što su i novine uvijek bilježile.

Progoni katolika

Franjevac dr. Leo Petrović osuđen je u Mostaru na 500 Din. globe zato što je sudjelovao kod dočeka engleskih arheologa, jer taj doček (povorka) nije bio prijavljen vlastima. Ostali sudionici (14) oslobođeni su krivnje i kazne. (HS 26. V. 1930. Zaplijenjena vijest.)

Ante Soldo, maturant, pitomac Napretkova konvikta u Mostaru, optužen je zbog nekoga govora, ali ga je sud oslobodio krivnje. (HS 13. VI. 1930. Zaplijenjena vijest.)

Napad u Banjaluci na dopisnika »Jutarnjeg lista« (Zagreb) Mesuda Kulenovića koji je tobože izvještajem o radu »Napretka« širio nedopuštenu propagandu. (HS 27. IX. 1930.)

Banska uprava u Sarajevu zabranila siliti djecu da prigodom državnih praznika idu u tuđu crkvu. (HS 21. XII. 1930.)

1932. Mladen Barbarić, franjevac iz Mostara, tužen je sudu po zakonu o zaštiti države, ali ga je sud oslobodio optužbe. (HS 25. III. 1932.)

Banjalučki svećenici javno prosvjeduju protiv slovenskoga svećenika Alojzija Pavliča koji je kao poslanik u Narodnoj skupštini u Beogradu bez svakog povoda govorio protiv Svete Stolice. Zbog ovoga i drugih prosvjeda bio je Pavlič prisiljen opozvati svoju izjavu. (HS 1, 9. IV. 1932.)

Poslije kratke zabrane Ministarstvo prosvjete dopušta vanjskim učenicima pohađati redovničke učiteljske škole. (HS 19. VI. 1932.)

1933. beogradska »Politika« izvijestila je čitaoce da je banjalučki biskup Jozo Garić pozdravio kongres »Narodne odbrane« u Banjaluci. Biskup je poslao »Politici« ispravak da on nije pozdravio kongres »Narodne odbrane«, i da nije nikada stajao s

njom u bilo kakvoj vezi. (HS 11. VII. 1933. Zaplijenjena vijest. – Dakle, podvala biskupu, i ne jedina!)

1934. Mato Bekavac, kanonik i župnik u Sarajevu, optužen po zakonu o zaštiti države. Sud ga je oslobodio optužbe. (HS 9, 19. II. 1934.)

Podnesena je tužba protiv žandara koji su u hercegovačkom zatvoru tukli seljake Hrvate. (HS 28. IV. 1934. Zaplijenjena vijest.)

Neopravdan porez na crkvenom posjedu Sv. Filomene kod Gradačca u sjevernoj Bosni. (HS 2. XI. 1934. Zaplijenjena vijest.)

1935. napadaj u Banjaluci na župnika Purka iz Bosanskog Novog. (HS 1. II. 1935. Zaplijenjena vijest.)

U Sarajevu su napala dva Srbina i jedan musliman isusovca o. Bogoljuba Strižića. (HS 23. II. 1935. Zaplijenjena vijest.)

Fra Filip Gašpar, hercegovački franjevac župnik, osuđen i doskora oslobođen optužbe. (HS 17. VI, 16. X. 1935. Zaplijenjena vijest.)

Raspušteno u Sarajevu društvo boraca Jugoslavije »Boj«. (HS 21. VI. 1935. Zaplijenjena vijest.)

Tuženi su u Sarajevu: fra Miron Kozinović, župnik iz Zenice, fra Rafo Brusina, župnik iz Gabele, fra Tugomir Gelić, kapelan iz Zenice i dr. Sud ih je oslobodio optužbe. (HS 26. VII. 1935.)

1936. Vrhovni sud u Sarajevu oslobodio je tužbe velik broj Hrvata. (HS 15. V. 1936.)

1937. u Zenici je zabranjeno nositi četničke uniforme. (HS 21. X. 1937.)

Sud je oslobodio nadbiskupa dra. Ivana Šarića optužbe prote Milana Božića. (HS 23. X. 1937.)

Stjepan Vukojević, po rođenju katolik, član Jugoslavenske nacionalne stranke, demolirao je župnički stan u Doboju (župnik dr. Dragutin Kamber, član Hrvatske seljačke stranke), pa je zato osuđen na 5 mjeseci zatvora. (HS 22. XII. 1937.)

1940. biskup Čekada Smiljan bio je napadnut prigodom putovanja na krizmu. Budući da su ga napali neki zavedeni muslimani, tom napadu nije pridavana nikakva važnost. (HS 23. VII. 1940.)

O životu katolika u BH-i

Nemila pojava u Bosni i Hercegovini: svake godine oko 500 ubijenih ljudi i isto toliko robijaša u tamnici (Zenica). Katolika je doduše razmjerno nešto manje, ali je sigurno da ubojica ima i među njima. Moralni odgoj postizava male uspjehe. (HS 7. II. 1930.)

U Mostaru djeluje Hrvatska katolička štedionica s namjerom da gospodarski pomogne i ojača Hrvate. Slično rade i druge narodnosti u BH-i. Bosanski Srbi, trgovci polučili su u novčarskom gospodarstvu bolje uspjehe od Hrvatâ. (HS 13. III. 1930.)

Siromašni Hercegovci odlaze u daleki svijet da bi se mogli prehraniti. Bolje bi bilo da idu u slavonsku i bačku ravnici gdje Hrvati izumiru zbog toga što žele lagodno živjeti. Hercegovci za sada dolaze tamo kao sezonski radnici, beru kukuruz i tako

sebi osiguravaju zimnicu. Dobro bi bilo da se stalno nasele u Slavoniji i Bačkoj. Tamošnji bi im Hrvati trebali pomoći da se presele i snađu u novom zavičaju.

U Drvaru su katolici sagradili sebi crkvu. (HS 25. VII. 1931.)

U Glamoču su katolici za svoju crkvu nabavili nova zvona. (HS 24. X. 1931.)

1932. Euharistijski kongres u Sarajevu, veličanstvena manifestacija katoličke vjere, uz sudjelovanje državnih vlasti. (HS 3–10. VI. 1932.)

Banjalučka biskupija u prošlosti i sadašnjosti. (HS 31. V. 1936.)

Hrvatsko kulturno društvo »Napredak«

Poslije okupacije Bosne i Hercegovine 1878. dolazili su ovamo stranci da preuzmu obrt i trgovinu u svoje ruke. Domoroci Hrvati nastojali su zadržati obrt i trgovinu u svojim rukama, barem toliko koliko su to imali za turske vladavine. 1902. osnovano je u Sarajevu »Hrvatsko društvo za smještaj djece u zanate i trgovinu«, a u Mostaru »Hrvatsko potporno društvo za đake srednjih i visokih škola iz Bosne i Hercegovine«. Za osnutak ovih društava zaslužni su: prof. dr. Tugomir Alaupović, Dušan Plavšić, fra Radoslav Glavaš, Leo Jamnicki, Martin Čule. 1907. oba su se društva ujedinila u »Hrvatsko kulturno društvo Napredak« u Sarajevu: sarajevsko je društvo pridonijelo kuću i 30.000 Kruna, a mostarsko 20.000 Kruna.

1913. sagrađen je u Sarajevu Hrvatski dom u kojem su smještena razna hrvatska društva, kino, restauracija, kavana i privatni stanovi. 1920. otvoren je u Sarajevu »Napretkov konvikt« za 160 đaka raznih škola u kojem su đake odgajali vrsni profesori i svećenici. Iste godine otvorena su i dva ženska konvikta u Sarajevu i jedan konvikt u Mostaru. »Napredak« se podjednako brinuo za školovanje srednjoškolaca i visokoškolaca kao i za smještaj hrvatske mladeži u zanate, da bi se vremenom stvorio što solidniji obrtnički stalež. Tu je brigu 1922. preuzeo »Hrvatski radiša« u Zagrebu.

U Vitezu kod Travnika i u Alipašinom Mostu »Napredak« je otvorio »Hrvatske domove«, a u selima podupirao analfabetske tečajeve i domaćinske škole. »Napretkova« knjižnica imala je 10.000 knjiga za koje je utrošeno 130.000 Dinara.

Do 1930. »Napredak« je iškolovao 5000 đaka u visokim i stručnim školama. On sada ima Središnju upravu u Sarajevu, dvije glavne podružnice (Mostar, Zagreb), 68 podružnica i 27 povjereništva.

Za uspjeh »Napretka« zaslužni su: nadbiskupi Stadler i Šarić, prof. Mijo Vučak, gimn. direktor Mijo Poljak, Ante Alaupović, Ante Tandarić, Ante Paladžić.

Da je »Napredak« uhvatio korijen u Hrvatskom narodu, zahvaliti se ima njegovu programu i radu koji je daleko od svakodnevnice politike. (HS 24. IV. 1930. Članak potpisao J. Stipančić.)

U doba diktature kralja Aleksandra i Petra Živkovića imovina »Napretka« predana je Katoličkoj Crkvi da je čuva za bolja vremena.

MUSLIMANI BOSNE I HERCEGOVINE

Dajemo kratki prikaz o muslimanima Bosne i Hercegovine u razdoblju od 1929–1940, prema pisanju ondašnjega tiska u Jugoslaviji, kako ga je pratila i zabilježila HS. Politički predstavnici muslimanâ najprije se nalaze u opoziciji, a kasnije, zajedno sa slovenskim katolicima sudjeluju u Vladi s centralistima, zahtijevaju međutim federativno uređenje države i posebno autonomiju Bosne i Hercegovine u njezinim povijesnim granicama. Poslije sporazuma Cvetković-Maček i uspostave Banovine Hrvatske muslimani i dalje traže da Bosna i Hercegovina bude posebna autonomna jedinica.

Vjerske prilike muslimana

1929. o stanju muslimana u Bosni govori reis-ulema Džemaludin Čaušević: Nema veće i potrebne naobrazbe kod vjerskih službenika, jer opada vjerska svijest kod muslimanskoga naroda koji bi morao uzdržavati vjerske škole i službenike. (HS 15. X. 1929, br. 90.)

1930. Narodna skupština u Beogradu donijela je i proglasila Zakon o islamskoj vjerskoj zajednici. Muslimani nisu bili zadovoljni tim Zakonom, osobito njegovom primjenom u životu. (HS 2. II. 1930.)

»Narodna uzdanica« u Sarajevu je društvo u koje se okupljaju muslimani po nacionalnom osjećanju Hrvati, dok se u društvu »Gajret« nalaze muslimani Srbi. (HS 31. VII. 1930.)

Narodni poslanik Husein Kadić traži 1933. od Narodne skupštine u Beogradu da se ukine ustav Islamske vjerske zajednice i da se mjesto njega donese privremena Uredba, a kasnije i novi Ustav Islamske vjerske zajednice u suglasnosti s pravim narodnim predstavnicima muslimanâ. Kadić se tuži da se u upravu Islamske vjerske zajednice uvlači stranačka politika. (HS 28. VII. 1933. Zapljenjena vijest.)

Muslimani su protiv mješovitih brakova jer su oni ružni i štetni, a lako dolazi do razvoda braka; različno uzgajane osobe ne mogu se u braku složiti za dulje vrijeme. Islam, doduše, dopušta da musliman uzme nemuslimanku, ali to treba pobijati jer su mješoviti brakovi uvijek rakrana. (HS 25. X. 1933.)

»Gajretova« srpska ideologija potječe od Osmana Đikića iz g. 1909. On se priznavao Srbinom i okupio oko sebe malen broj pristalica. (HS 9. I. 1934, br. 6.)

Reis-ul-ulema, vjerski poglavar muslimana u Jugoslaviji, javno je 1935. zabranio muslimanskoj školskoj mladeži sudjelovati u svetosavskim proslavama u bilo kojem obliku. Ministar prosvjete bio je naložio svoj djeci, osim muslimanske, da održavaju svetosavske proslave, pa kako se toga neke škole nisu držale, bilo je potrebno da reis-ul-ulema izda posebnu zabranu svojim vjernicima. (HS 28, 29, 30. I. 1935. – NB. I zagrebački nadbiskup dr. Antun Bauer izdao je odredbu protiv sudjelovanja katoličke djece u svetosavskoj proslavi i pozvao se na ministarske naredbe u tom smislu. Framazoni i unitaristi osudili su stav nadb. Bauera, a kao dokaz netolerancije tvrde da ne razlikuje građansku od vjerske tolerancije.)

Gradska općina u Mostaru odbila je molbu muslimanskog kulturnog društva »Narodna uzdanica« za pomoć. Razlog: u tom su društvu bili i članovi koji su se

osjećali Hrvatima. Mostar je, doduše, pripadao tada Primorskoj banovini (Split), ali su u njemu vladali i odlučivali unitaristi. (HS 26. I. 1935.)

Nova uredba o muslimanskoj vjerskoj zajednici određuje da sjedište reis-ul-ulema bude u Sarajevu gdje žive brojni muslimani, a nalaze se i brojne mošeje; vjerska je samouprava bolje osigurana i ispravljene su razne odredbe koje muslimani nisu mogli prihvatiti. Ni druge vjerske zajednice nisu zadovoljne svojim pravnim položajem obzirom na državnu upravu nego traže određene izmjene. (HS 6. III. 1936.)

Umro je 1938. reis-ul-ulema Čaušević, koji se priznavao Hrvatom i hrabro se opirao diktatorskom režimu Pere Živkovića. (HS 31. III. 1938.)

Odnosi katolikâ i muslimanâ uglavnom su srdačni. Muslimani su u Nišu postali pravoslavni zbog političkog pritiska. Beogradsko »Vreme« piše protiv islama zbog čega prosvjeduje reis-ul-ulema. (HS 1940/2.)

Muslimansko kulturno društvo »Gajret« prozvalo se u doba diktature Srpskim društvom. Prema svjedočanstvu reis-ul-ulema, to je društvo muslimanima silom oteto, pa su oni osnovali drugo društvo pod imenom »Narodna uzdanica«. Društvo »Gajret« prosvjeduje protiv izjave reis-ul-ulema, traži od njega zadovoljštinu i da se bavi vjerskim stvarima, a ne političkim. (HS 18. VII. 1940.)

Reis-ul-ulema Fehim Spaho složio se sa srpskim patrijarhom Gavrilom da ne primaju vjerskih prelaznika koji vjeru mijenjaju iz špekulantskih razloga. (HS 9. II. 1940.)

Hamdija Kreševljaković rodio se u Sarajevu 1890. Član je Akademije u Zagrebu, objavio je veći broj radova iz povijesti Bosne i Hercegovine. – Zaključci muslimanskih vjerskih predstavnika: Građanski se brak ne može smatrati pravovaljanim, ako se ne ponovi pred šerijatskim sudom; u tuđim bogomoljama muslimani ne moraju skidati fesova; prosvjed zbog državnoga komesarijata u muslimanskoj vjerskoj upravi u Skoplju. (HS 13. IX. 1940.)

Bosanski muslimani tuže sudu beogradsku radio-stanicu (činovnika muslimana) zbog vrijeđanja islama. (Hrvatski glas 14. II. 1941.)

Muslimani prosvjeduju zbog rušenja džamija u Makedoniji. (HG 22. III. 1941.)

Muslimani se tuže na klevete i izazove (HG 1. IV. 1941.)

Politički stav Hrvatâ muslimanâ

Ugledni bosanski muslimani Hrvati: Bašagić, Kreševljaković, Nametak surađuju u kalendaru Hrvatskog kulturnog društva »Napredak«. (HS 4. I. 1931.)

Na priredbi »Narodne uzdanice« u Sarajevu bili su nazočni muslimani i katolici i tako manifestirali kulturnu i političku solidarnost. (HS 25. I. 1934, br. 20)

Vlada dra. Stojadinovića, u kojoj sudjeluju bosanski muslimani i dr. Korošec u ime Slovenaca, obećava prekinuti oštru dikaturu i uvesti neke političke slobode, pa zato »Islamski svijet« u Sarajevu iznosi želje muslimanâ: da sjedište reis-ul-ulema ne bude više Beograd nego Sarajevo koje je pravi centar svih muslimana u Jugoslaviji; da se poštuje vjerska sloboda i vjerska samouprava; da se u školskim priručnicima poštuju vjerski osjećaji muslimanâ; da se bosanskim muslimanima omogući studij islamske kulture i vjerske nauke u inozemstvu: da se bosanski agrar podvrgne temeljitoj reviziji. (HS 7. VII. 1935.)

»Islamski svijet« iz Sarajeva piše pohvalno o katoličkim svećenicima: »Ne možemo, a da ne spomenemo, da smo gotovo svi s udivljenjem, a često i sa zavišću gledali i sveudilj gledamo na uzoritu vjersku upravu naših sunarodnjaka katoličke vjere; promatrajući uzoritost rada njihovih vjerskih predstavnika, njihovu čednost i samoprijegor, njihovu visoku izobrazbu i nesalomivu odlučnost u potrebnom času, njihovu ljubav za vjeru i za njihovo vjersko stado, njihovu brigu za dobrobit i napredak vjerske zajednice kojom upravljaju, nismo se mogli oteti dojmu, da su oni uistinu predstavnici svoje vjere, da uistinu taj častan naslov zaslužuju i da imaju prava u svom poslu od svojih vjernika tražiti povjerenje. I vidjeli smo da su takvim ljudima predvođene vjerske zajednice jake, otporne, žilave i za život sposobni organizmi, koji u svojim željama za boljitkom ne gube ni jedan dan, ni jedan čas.« (HS 6. VIII. 1935. sa svoje strane napominje: Svakako je dobro na ovo upozoriti one katolike koji u katoličkog klera vide samo nedostatke.)

U »Muslimanskoj svijesti« piše Munir Šahimović Ekrem kako je potrebno da bosansko-hercegovački muslimani konačno shvate da su Hrvati, da su ih stoljeća tako opredijelila, da u njihovim žilama teče hrvatska krv, da govore hrvatski i da potječu od naroda hrvatskoga. »Kao Hrvati mi smo ravnopravni i jednakovrijedni članovi naroda hrvatskog.« (HS 10. XII. 1937.)

Dr. Ante Starčević uvijek je i svuda isticao da su bosansko-hercegovački muslimani po narodnosti Hrvati. (HS 12. II. 1938.)

Hrvati katolici i Hrvati muslimani moraju poštovati jedni drugima vjersko uvjerenje i složno raditi na suzbijanju bezboštva. Hrvati odbacujući katoličanstvo ne mogu iskreno surađivati s Hrvatima muslimanima kojima suzbijanje katoličanstva nužno postaje sumnja u karakter. Nije danas ni potrebno ni korisno isticati nekadašnju borbu Hrvata katolika protiv polumjeseca, jer je to bila zapravo borba protiv Turaka osvajača protiv kojih su bosanski muslimani vodili građanski rat. Stanovište nadbiskupa Šarića prema muslimanima svakako je ispravno, ali nije stanovište biskupa Milete i nekih hrvatskih liberalaca. (HS 14. VII. 1938.)

»Muslimanska svijest« u Sarajevu 1939/19. pod naslovom »Bošnjaštvo i hrvatstvo« piše: »Narodoznanci su nedvolumno utvrdili, da smo mi bosansko-hercegovački muslimani, a isto tako i muslimani Novopazarskoga sandžaka rasni Hrvati, tj. da po svome porijeklu pripadamo hrvatskom narodu. Među b-h. muslimanima uglavnom je prevladalo uvjerenje da mi po krvi i jeziku pripadamo hrvatskom narodu; nitko više ne sumnja u to da osim vjere nemamo ničeg zajedničkog s Turcima ...Mnogi zaostaju na pola puta. Priznaju da pripadaju ovoj zemlji i narodu, nu još se ponešto nećkaju javno priznati svoje hrvatsko narodno porijeklo. Bošnjaštvo je kompromisna ideja, obična fikcija koja se tečajem vremena razvija u svjesni, jasno formulirani osjećaj hrvatstva.« (HS 24. V. 1939. Tekst je ovdje zaplijenjen.)

Bosanski su muslimani među sobom podijeljeni: Kulenović je vođa muslimanâ Hrvatâ, a Firdus je na čelu muslimanâ Srba koji su doduše malobrojni, ali uživaju povlašten položaj. Drugi je vođa Srba muslimana Kurtović, treći dr. Šefkija Behmen. (HS 31. X, 14–16, 18. XI.)

Muhamed Hadžijahić piše u »Hrvatskom narodu« (Zagreb), da su Hrvati u vjerskom pogledu podijeljeni nekada u katolike i patarene, a danas u katolike i musli-

mane; da se narod Bosne i Hercegovine nekada služio ikavicom, i njome su pisane stare bosanske isprave; ovdasnji ugledni muslimani osjećali su se u starije vrijeme Hrvatima. (HS 7. II. 1940.)

Ismet Šarić piše u »Hrvatskom dnevniku« da muslimani Bosne i Hercegovine čine 1879. 38,73% od ukupnog stanovništva, a 1931. samo 30,92%. Po naravnom priraštu oni su ovdje na trećem mjestu, katolici na drugom, a pravoslavni na prvom. Muslimani su u stranačkom pogledu podijeljeni. Treba da stvore odozdo jednu jedinstvenu stranku radi svoga dobra. Treba svijet upoznati s činjenicom da su muslimani rasni Hrvati i da trebaju u politici surađivati s Hrvatima katolicima. (HS 23. I. 1940.)

Prof. Hakija Hadžić, predsjednik muslimanske organizacije HSS, piše pa pita: »Kako će Džafer Kulenović kao Hrvat u Radikalnoj stranci (Zajednici) raditi za autonomiju s najnovijim svojim, velikosrpski orijentiranim drugovima, članovima drugih centralističkih stranaka, koji su i osobno uvijek bili protiv autonomije i protiv svake hrvatske orijentacije?« Hadžić dalje tvrdi: »Muslimani su za autonomiju i cjelovitost Bosne i Hercegovine. Prilika za dobivanje te autonomije bila je: 1921, 1928, 1935, 1937, 1938, 1939, ali muslimanski politički predstavnici na vlasti nisu rukom maknuli da se autonomija dobije, nego su od nje pobjegli. Muslimani ne mogu više lavirati između Zagreba i Beograda, pa ako ne mogu postići autonomiju Bosne i Hercegovine, svi od reda žele u autonomiju Hrvatske. Fehim Spaho brat je Mehmeda Spahe i uvijek se nalazio na onoj strani gdje su svi muslimani, a to je sada strana Džafera Kulenovića.« (HS 9. II. 1940.)

»Muslimanska svijest« piše 1939: »Ne možemo dozvoliti dijeljenje Bosne ...Naša je teza bila i ostaje da su bosansko-hercegovački muslimani sastavni i jednakopravni dio hrvatskog naroda i da je potrebno da se iz ovakvog stava povuku sve potrebne konsekvencije, pa ma kako one bile časomično teške i neprihvatljive. Čuju se raznoliki, često gotovo bi rekli, autoritativni prijedlozi, da se Bosna i Hercegovina podijele na hrvatsku i srpsku zonu, da se negdje dolinom Vrbasa ili dolinom Bosne povuče trajna, dakle definitivna granica između zemlje Hrvatâ i zemlje Srba. Mi smo odlučno protiv ma kakve diobe Bosne i Hercegovine, jednako kao što smo bili protiv dosadašnje diobe Bosne na banovine. Mi ne možemo dozvoliti da nas podijele, a da nas ne pitaju. Dobro shvaćeni interesi nacionalne stvari traže da bosansko-hercegovački muslimani stoje na okupu. Diobom Bosne i Hercegovine Hrvatska bi dobila malen broj graničnih siromašnih kotara, a izgubila za sva vremena najveći dio svoje etnički najčišće grupe: bosansko-hercegovačke muslimane. MS se zalaže za autonomiju Bosne i Hercegovine.« (HS 12. IV. 1939. Pretiskavanje zaplijenjeno.)

Politička grupa Hakije Hadžića traži autonomiju BH-e. Ta grupa je na prošlim izborima dobila 35.000 glasova. Na političkom sastanku okupilo se 65 delegata. (HS 13. IV. 1939. Zapljena.)

»Muslimanska svijest« piše: »Pristajemo na to da se čitava Bosna i Hercegovina pripoje Hrvatskoj ili da ostane autonomna upravna jedinica, ali nikada nećemo pristati da nas dijele, a da nas ne pitaju. Mi protestiramo protiv takvih namjera, i ako se one ostvare, mi odmah najavljujemo našu borbu. Bosansko-hercegovački birači nisu nikome dali pravo na diobu. Ni muslimani ni katolici ni pravoslavni.« (HS 8. V. 1939.)

»Muslimanska svijest« piše: Muslimani žele da Hrvatska dobije ljudstvo, teritorij i prava, i da ništa ne žrtvuje od onoga što je bitno za opstanak jednoga naroda, ali su protiv dijeljenja Bosne. Ne protive se pripajanju BH-e Hrvatskoj, »jer bi bilo sigurno da i Hrvatska mora Bosni i Hercegovini kao historičkom individualitetu i gospodarskoj cjelini podijeliti bilo kakvu autonomiju«. (HS 23. V. 1939. Zaplijena.)

Ministar Kulenović, iako član JRZ, poslije sporazuma Cvetković-Maček i osnutka Banovine Hrvatske, traži autonomiju BH-e i predlaže da se narod plebiscitom odluči za autonomiju. Siguran je da bi za nju glasala golema većina birača. (HS 2. II. 1940.)

Muslimani Hrvati protiv muslimana centralista drže da će se muslimani BH-e u sastavu Banovine Hrvatske lakše boriti za pravedan politički položaj ostalih muslimana u Jugoslaviji. (HS 15. II. 1940.)

Ministri Cvetković i Kulenović ne slažu se kad govore o političkom položaju Bosne i Hercegovine. Dragiša Cvetković priznaje da je zbog sudbine Bosne nastala svada u narodu; on je protiv autonomije BH-e; spor treba rješavati u stranci JRZ. Naprotiv, Džafer Kulenović traži slogu između muslimana, katolika i pravoslavnih, a protiv neiskrenosti, dvoličnosti i samovolje; prijeti da će istupiti iz JRZ ako se u njoj bude radilo protiv BH. (HS 2. IV. 1940.)

U Zagrebu je osnovano Društvo bosansko-hercegovačkih Hrvata. Zadaća je društva što više kulturno povezati BH-u sa Zagrebom kao glavnim gradom sviju Hrvata. (HS 17. IV. 1940.)

Muslimanski pokret obuhvaća sve muslimane na izvanstranačkoj osnovi. Politika bosanskih muslimana nije htjela dosad da se nacionalno izjašnjava ni za hrvatstvo ni za srpstvo već jedino za bošnjastvo što ubuduće ne može biti. A. Starčević je prvi među Hrvatima tvrdio da bosanski muslimani nisu Turci, iako su se nekada borili na turskoj strani protiv Austrije i Venecije kao što su se Hrvati katolici borili protiv Turske na strani Austrije i Venecije. (HS 24. IV. 1940.)

Prof. Hadžić i dr. Kulenović su se sastali u ministarstvu dra. Kulenovića u Beogradu. Obojica su Hrvati i žele autonomiju BH-e. Razlika je što Hadžić traži granice BH-e iz g. 1918, a Kulenović misli da bi se granice Bosne mogle izmijeniti na zapadu, istoku i jugu. Dr. Kulenović brani politiku Jugoslavenske radikalne zajednice (JRZ). (HS 26. IV. 1940.)

»Narodna pravda«, organ dra. Kulenovića, Hrvata, ministra, prigodom godišnjice Banovine Hrvatske piše da bosansko-hercegovački muslimani jasno izražavaju svoj pravedan zahtjev da Bosna i Hercegovina budu posebna autonomna jedinica. Za to nema smetnje s hrvatske strane, nego sa srpske. No Hrvati nikako ne pristaju na to da dio Bosne, koji se nalazi izvan Banovine Hrvatske, bude pripojen Srbiji. (HS 1. IX. 1940.)

Politički stav unitarista

Predsjednik vlade Stojadinović na političkom zboru u Sarajevu tvrdi da su integralni Jugoslaveni (»pohorci«) razdvojili u Bosni muslimane i pravoslavne te obećaje da će, zajedno sa Spahom, poraditi oko sloge ne samo pravoslavnih i muslimana nego i katolika koji nisu ušli u njegovu vladu. (HS 1. X. 1935.)

U Omaljskoj kod Prijedora prigodom sajma dogodila se tučnjava 1938. između muslimana i pravoslavnih. Organi vlasti ustanovili su da je osobna zavada dvojice seljaka jedini razlog ovoga nemilog događaja. Povod: svađa u gostionici između Jusufa Lukića i Stojana Radonića, starih protivnika. Lukić je najprije ošamario Radonića, a zatim pucao, ubio njega i još neke. Uto je nastala opća tučnjava među seljacima na sajmu. U tučnjavi je ubijen Lukić i još četvorica, dvojica su teže ranjena, a osam lakše. Odvezeni su u banjalučku bolnicu. Jedan je na putu umro od zadobivenih rana. Kako su se sudionici u tučnjavi razbježali kućama, kasnije je ustanovljeno da ih je lakše ranjeno oko stotinu. (HS 14. I. 1938.)

Srpska zemljoradnička stranka širi u Bosni, osobito u okolici Banjaluke i Prijedora, političku mržnju protiv muslimana. (HS 1. II. 1938.)

Krsta Cicvarić 1939. u svom dnevniku »Balkan« ljući se što su neki Srbi u Bosni glasali za Mačeka. »Vratiti Srbe u Bosni, sve Srbe na državni front ...Bosna je srpska. Srbi tamo čine relativnu većinu, a ima i dosta muslimana koji se osjećaju srpski. Tamošnji muslimani postali su od Srba i oni svi treba da se vrate svojoj matici, srpskoj matici. Katolici u Bosni koji se nazivaju Hrvatima, to su došljaci poslije okupacije, to su upravo bili austrijski agenti ili austrijski eksponenti, i oni su trebali napustiti Bosnu zajedno s okupatorima.« (HS 4. I. 1939. Preneseni tekst ovdje je zaplijenjen.)

Dr. St. Moljević napisao je brošuru pod naslovom »Uloga i značaj Vrbaskе banovine«. U toj brošuri tvrdi: Vrbaska je banovina gotovo čista etnička srpska cjelina. Uz nju se nalaze kao predstraža kotari sa srpskom većinom: Slatina, Grubišno Polje, Daruvar, Pakrac, Okučani, Kostajnica, Glina, Vrginmost, Vojnić, Slunj, Korenica, Donji Lapac, Udbina, Gračac, Benkovac, Knin. Na cijelom tom području živi 1,200.000 Srba. Srbi ne smiju dopustiti da budu podvrgnuti Zagrebu, pa ni Sarajevu u autonomnoj Bosni i Hercegovini, nego Vrbaska banovina mora ostati da čuva Jugoslaviju, jer su Srbi »nemalo jedini istinski nosioci i državne i jugoslavenske misli u ovoj zemlji«. (HS 15. IX. 1939. Djelomično zaplijenjeno.)

Šukrija Kurtović traži da se cijela Bosna i Hercegovina pripoje Srbiji, pa bi se tako svi muslimani našli na okupu u jednoj federativnoj jedinici. On zaboravlja na težak položaj muslimanâ u Srbiji. Bosansko-hercegovački muslimani takav položaj ne mogu sebi željeti. (HS 25. I. 1940.)

Milan Grol tvrdi da je zbog Bosne i srpskog interesa u Bosni došlo do sarajevskog atentata i prvog svjetskog rata. Službena je Srbija tvrdila da u atentat nije umiješana. (HS 15. II. 1940.)

Srpski političari tvrde kako su u Bosni povlašteni položaj imali najprije muslimani, a zatim katolici, što Srbi ne mogu prihvatiti. Oni nude muslimanima samoupravu u Bosni, što ovi ne prihvaćaju. Muslimani su nesložni: dr. Behmen prihvaća velikosrpsku politiku, a dr. Kulenović unutar JRZ i Hakija Hadžić unutar HSS se bore za autonomiju Bosne i Hercegovine. (HS 5. IV. 1940.)

Dr. Behmen tvrdi da je on nasljednik dra. Spahe koji je prihvaćao velikosrpski centralizam. Zato beogradski tisak hvali dra. Behmena iako on ima sasvim malo političkih pristalica. Međutim, istina je da su i pok. dr. Spaho i njegov pravni na-

sljednik dr. Kulenović tražili uvijek autonomiju BH-e kao i velika većina muslimana. (HS 10. IV. 1940.)

Srpske novine »Naš dom« uzalud pozivaju makedonske i kosovske muslimane da se osvijeste kao Srbi, iako oni to nisu ni po podrijetlu ni po osjećaju. (HS 22. VIII. 1940. Zapljena.)

»Narodna odbrana« izjavljuje da se Srbija nije borila za autonomiju Bosne, ona je protiv utjecaja begova i frankovaca odn. hrvatskog državnog prava u Bosni. – Dr. Kulenović je protiv laviranja muslimana između Beograda i Zagreba, njegova je politika za muslimane prihvatljiva, tvrdi »Muslimanska svijest«. – Reis-ul-ulema Fehim Spaho pohodio je nadb. Šarića i s njim dulje vremena srdačno razgovarao. (HS 5. IX. 1940.)

»Narodna odbrana« priznaje srpski narod, hrvatsko pleme, bolesne plemenske ambicije ... Bosna i Hercegovina bile su od pamtivijeka srpske zemlje. To su i danas. To će i u buduću biti. Svi etnički importi, sve smeće što ga je tamo navaljala i ubacila crno žuta hidra ...nisu joj oduzeli niti su mogli da oduzmu srpski karakter. I danas tamo živi najčistiji srpski epski duh. (HS 26. IX. 1940.)

Marksisti muslimani, studenti u Beogradu tvrde da su bosanski muslimani posebna nacionalna skupina, ravnopravna Hrvatima i Srbima. Muslimani studenti u Zagrebu osjećaju se Hrvatima. Među njima djeluje Hasan Kikić. (HS 27. IX. 1940.)

»Otađbina«, list prote Dušana Kecmanovića i samostalnih demokrata u Bosanskoj krajini, protivi se tome da bi Vrbaska banovina pripala Bosni i priključila se »bosanskom pašaluku« u Sarajevu. (HS 22. VI. 1937.)

Ministar Kujundžić u beogradskoj skupštini izjavljuje: Bosna može biti srpska ili jugoslavenska, ničija više. (HS 30. XI. 1937.)

Mostarci Srbi su poslali pismo patrijarhu Varnavi u kojem tvrde da su oni nekada davali pravac srpskoj politici u Bosni, a sada su srpski politički interesi ovdje ugroženi (zbog pripadnosti Primorskoj banovini u Splitu!) Tvrde da je Hercegovina srpska kao što to tvrdi i Sekula Zečević u beogradskoj skupštini. (HS 20. II. 1937. Zapljena.)

Cicvarićev »Balkan« osuđuje pravoslavnog svećenika koji je glasao za muslimana prof. Hakiju Hadžića, po osjećaju Hrvata, a to zapravo za autonomiju BH-e. To glasanje za Cicvarića znači pomagati antisrpsku i antidržavnu propagandu, raditi na štetu svoje nacije i države. »Balkan« poziva nadležne građanske i crkvene vlasti da ne prelaze ćutke preko ovakvog javnog političkog nevaljalstva. (HS 3. II. 1939. Zapljena.)

»Jugoslavenska pošta« (Sarajevo) upozorava »Muslimansku svijest« da se Makedonija u ovoj zemlji zove – Južna Srbija, što znači priznavati naš nacionalni i državni integritet, a izraz »Makedonija« odgovara drugoj suprotnoj koncepciji. »Muslimanska svijest« kaže da se služi riječju Makedonija zato jer ta riječ toliko smeta jeftičevsku »Jugopoštu«. Ona na to primjećuje da je sve ovo dobra pouka za sve one koji su dužni voditi računa o pojavama u našem javnom životu. (HS 19. VII, 8. VIII. 1939. Zapljena.)

Poslije »Sporazuma« 1939. počeo je u Sarajevu izlaziti novi list »Bosna«, glasilo autonomističkog pokreta. Iz Banjaluke dolazi poruka da Srbi ni u kojem slučaju ne pristaju na autonomiju BH-e. (HS 18. XI. 1939.)

Momir Nikolić u brošuri »Prigovori uredbi o Banovini Hrvatskoj« tvrdi da je Banovina Hrvatska ušla u srpske zemlje i da Srbi moraju to prihvatiti kao žrtvu zbog dobra države. »Hrvatski dnevnik« odgovara da dijelovi Bosne, pridruženi Banovini Hrvatskoj, nisu srpske zemlje. Prigodom pregovora o preuređenju države Srbi političari nisu htjeli pristati na autonomiju BH-e. (HS 1. II. 1940.)

»Narodna pravda«, novine dra. Kulenovića, odgovara »Narodnoj odbrani«, kako njezino pisanje vrijeđa muslimane koji će joj dostojno odgovoriti kad joj to bude najneprijatnije. Njoj ne smeta hrvatstvo dra. Kulenovića ni drugih narodnih zastupnika muslimana Hrvata, nego njihov zahtjev da Bosna i Hercegovina dobije autonomiju. (HS 1. X. 1940.)

HS odgovara »Narodnoj odbrani« na napadaje i pobija njezine tvrdnje da su muslimani po jeziku i običajima Srbi te da Bosna nije zaostajala u gospodarskom pogledu krivnjom unitarističke politike. Naprotiv, istina je da su muslimani ikavci kao i katolici, i da su se narodni zastupnici muslimani često javno tužili kako muslimani gospodarski propadaju krivnjom stanovite politike. (HS 8. X. 1940.)

Srpski političari Miša Trifunović, Milan Grol i Vladimir Ćorović traže da cijela BH pripadnu Srbiji jer bez nje ne mogu gospodarski postojati. To ne može ni Banovina Hrvatska. Oni se protive autonomiji BH-e. (HS 6. XI. 1940.) (Preneseno iz novina »Naša Bosna«.)

Novine »Srpska gruda« priznaju da su muslimani sudjelujući u vladi, primali samo mrvice ispod sofe; nagrada je imala biti za to što jeftinija prema načelu: Oj, Turčine, za nevolju kume! U državnoj upravi muslimani nisu mogli postići više položaje. (HS 10. XI. 1940.)

Srpske centralističke novine nevješto i proturječno tumače povijesne činjenice radi političke propagande, vrijeđajući pri tom bosanske muslimane. Prema tome pisanju, Srbi su jedanput tursko roblje, a drugi put predziđe kršćanstva, junački borci za zapadnu kršćansku civilizaciju. (HS 21. XI. 1940.)

»Narodna pravda« odbija sumnjivu brigu Staje Stajića koji o muslimanima piše: »Nacionalne probleme muslimana ne smijemo više prepuštati destruktivnom utjecaju strane propagande.« Poznati su protivnici političke ravnopravnosti muslimanâ: Stajić, Božović, R. Grgić, dr. Vladimir Ćorović, Velja Popović, Čeda Mitrinović, pa se tako mora shvatiti svaka njihova briga i izjava o muslimanima. (HS 27. XI. 1940.)

Antropološka istraživanja u BH-i dokazuju da muslimani i katolici imaju jednaku boju kose i očiju. »Samouprava« omalovažava vrijednost antropološkog istraživanja. (Hrvatski glas 14. II. 1941.)

»Delo« (Lazica Marković) tvrdi da su muslimani u Bosni Srbi, a novosadski »Dan« da u nacionalnom pogledu nisu svjesni, htijući tako pobijati njihovo hrvatstvo. (HG 19. II. 1941.)

»Narodna pravda« traži samoupravu za BH-u u povijesnim granicama radi slobodnog kulturnog i gospodarskog razvitka. (HG 6. III. 1941.)

Beogradske »Nedjeljne ilustracije« vrijeđaju i izazivaju muslimane zbog čega prosvjeduje sarajevska »Narodna pravda«. (HG 25. III. 1941.)

Muslimani, koji su se iselili u Tursku poslije okupacije 1878, govore ikavicom i najčistijim hrvatskim jezikom. Ima ih oko 250.000. Svakako je velika šteta što nisu ostali u svojoj domovini. (HG 1. IV. 1941.)

»Katolički list« na suvremeno pisanje centralističkih i unitarističkih novina reagira ovako: Pripominjemo da je etnografsko-politički položaj Srba težak. Srbi su kompaktni jedino u Srbiji i južnom Banatu. U ostalim krajevima Vojvodine samo s Hrvatima čine većinu. Između srbijanskih i bosansko-hrvatskih Srba nalazi se hrvatsko-katoličko-muslimanski lanac. Srbi političari vrlo dobro znadu da Srba u Jugoslaviji ima 30%, a Hrvata uopće – u svijetu ima više nego Srba. Prema tome, trajna srpska hegemonija u Jugoslaviji nije moguća, a kulturno-gospodarsko-političko razvijanje svih srpskih snaga moguće je jedino u zajedničkoj državi s Hrvatima kojima također treba priznati pravo na slobodan kulturno-gospodarsko-politički razvitak. Ovako misle pravi političari, a demagozi i dalje propovijedaju hegemoniju. (HS 17. II. 1940.)

Zakon o muslimanskoj vjerskoj zajednici

Zakon o islamskoj vjerskoj zajednici propisao je i proglasio Kralj. Svi muslimani u Jugoslaviji sačinjavaju jednu samostalnu islamsku vjersku zajednicu pod reis-ul-ulemom kao vrhovnim vjerskim starješinom. On stanuje u Beogradu, imenuje ga Kralj, kao i članove ulema medžlisa i muftije, a na prijedlog ministra pravde i uz suglasnost predsjednika vlade. Imovina islamske vjerske zajednice služi samo njenim vjerskim ciljevima, osim u slučaju eksproprijacije, predviđene zakonom. Islamska vjerska zajednica samostalno upravlja i slobodno raspolaže vjerskom imovinom, vakufima (zakladama) u granicama ovoga zakona i drugih ustanova, a pod vrhovnim nadzorom države. Sve državne vlasti, koje po svojoj nadležnosti pokrenu krivični postupak protiv kojeg islamskog vjerskog službenika, dužne su da odmah o tome izvijeste nadležna muftijstva, kao i o konačnoj odluci koju budu donijele po tom predmetu. Sva ona lica koja po nadležnosti postavljena vrše vjersku islamsku službu nisu obavezna vršiti lično one javne poslove koji se protive njihovom vjerskom pozivu i ugledu.

Priraz na neposredan porez, koji plaćaju poreznici islamske vjere u državi imaju pravo da raspišu vakufsko-mearivska vijeća, sreska vakufsko-mearivska vijeća i džematski medžlis. Taj priraz ubiru organi državne poreske administracije i predaju ga nadležnom vjerskom organu.

U svim državnim i privatnim školama islamska se vjerska nauka predaje u suglasnosti s nadležnim islamskim vjerskim vlastima. Učenici islamske vjere ne mogu ni surađivati ni prisustvovati nekoj svečanosti bilo u školi bilo van škole, koja nosi obilježje svečanosti isključivo druge vjere. Nastavne planove i programe za predavanje vjeronauka propisuje nadležni ministar na prijedlog ulema medžlisa. Sve vjeronaučne udžbenike odobrava ulema medžlis. Islamske vjeroučitelje imenuje ministar, a predlaže vjerska vlast. Sve islamske vjerske autonomne škole su pod upravom i

nadzorom vjerske vlasti. Ministarstvo prosvjete odobrava osnivanje ovih škola kao i nastavni plan, te je njihov vrhovni nadzornik.

Stupanjem na snagu ovoga Zakona prestaje važiti zakon o statutu za autonomnu upravu islamskih vakufa i vakufsko mearifskih poslova u Bosni i Hercegovini od 15. IV. 1909. (HS 2. II. 1930.)

Kao što je naprijed rečeno, muslimani nisu bili zadovoljni ovim i ovakvim Zakonom nego su tražili njegovu temeljitu izmjenu koja je kasnije i provedena.

PRAVOSLAVLJE

HS često puta piše o pravoslavlju: o crkvenom zakonodavstvu, o hijerarhiji i svećenicima, o kanonskim pohodima, o gradnji novih crkava, o odnosima prema drugim crkvama i vjerama, o vjerskim prelazima. Spominju se i sastanci pravoslavnih i katoličkih crkvenih prelata. S katoličke strane htjela se tako dobiti suradnja u borbi protiv širenja bezboštva i nemorala, ali prava suradnja nije nikada postignuta. Zašto? Jedan od razloga je svakako i taj, što su framazonske lože napadale i progonile samo Katoličku Crkvu, a nisu se usudile istupati protiv pravoslavlja. Osim toga, lože su preko državnih organa nastojale spriječiti sastanke katoličkih i pravoslavnih biskupa bojeći se da ne bi »klerikalizam« od katolika prešao i među pravoslavne prelate i vjernike.

Polemiku s pravoslavnom crkvenom štampom vodio je zagrebački »Katolički list«, a ne i HS koja je svoje vijesti o pravoslavlju uglavnom prenosila iz drugih listova, crkvenih i profanih. Pa ipak, te je vijesti zagrebačka državna cenzura vrlo često plijenila iz nerazumljivih razloga, odnosno, zato da HS-i nanese što veću materijalnu štetu i tako je posve uništi. Jasno je da s time nema veze pravoslavlje, nego unitaristička politika uperena protiv hrvatske nacionalne svijesti koju je zastupala i branila HS.

Crkveno zakonodavstvo

Zakon o Srpskoj pravoslavnoj crkvi određuje: državne vlasti na zahtjev crkvene vlasti pružaju administrativnu pomoć; izbor patrijarha i eparhijskih arhijereja potvrđuje kralj na prijedlog ministra pravde; prirez na neposredni porez raspisuju Patrijaršija, Eparhija i Crkvene općine; o crkvenoj upravi ovise vjerska obuka, vjeroučitelji, vjerski udžbenici i vjerske škole. (HS 12. XI. 1929.)

Nacrt Ustava Srpske pravoslavne crkve. (HS 21. VIII. 1930; 20. XI. 1931.)

Ukida se Srpsko pravoslavno svešteničko udruženje. (HS 1. VIII, 19, 20. VIII. 1933.) Potvrđena su nova pravila pravoslavnih svešteničkih udruženja. Eparhijsko udruženje stoji pod neposrednim nadzorom i pokroviteljstvom nadležnog eparhijskog arhijereja, a savez eparhijskih udruženja pod nadzorom arhijerejskog sabora. (HS 6. X. 1933.)

Kralj ukazom, na prijedlog ministra pravde, u smislu Ustava Srpske pravoslavne crkve, imenuje Jovana za niškog episkopa. (HS 10. VIII. 1933.)

Neka mišljenja o stanju u Srpskoj pravoslavnoj crkvi

Jovan Dučić, pjesnik i kraljevski poslanik u Italiji, piše u beogradskoj »Politici« o vjerskom stanju među pravoslavnim Srbima: Po svom mjestu u narodu i državi naši svećenici bili su više činovnici crkve nego misionari vjere. Oni se tuže da su ih baš inteligentni ljudi ometali u radu, držeći ih u materijalnoj bijedi. Ali crkva ne zna za granice, ni svećenici za prepreke. Postoji jedna politika crkve, a to je propaganda vjere. Kršćanstvo je jedina vjera osnovana na mučeništvu. Svećenik je jedini čovjek koji ne vjeruje u opasnost, nego samo u vjeru. Naša crkva ne smije biti zatvorena, a naš svećenik ne može ostati samo njen ključar. Naša pobožnost danas je u krizi. Nitko se na to toliko ne žali koliko izvjesni svećenici koji istinski pate od ove nesreće ...Ima u nas ogromni dio svega instinktivno naklonjenog vjeri ...i drugi dio svijeta koji je instinktivno protivnik svih zakonâ, pa i vjerskih ...podržavaju moralnu anarhiju našeg kršćanskog čovjeka. (HS 11. IX. 1929, br. 61.)

Mih. Marinković, brat ministra vanjskih poslova, piše u »Politici« od 16. IX. 1929: »Uistinu naša crkva, ili bolje rečeno, naša crkvena organizacija, ovakva kakva je danas, predstavlja jedan anahronizam, jednu zastarjelu i preživjelu društvenu ustanovu. Ona je stoga, dakle, zrela za korjenitu reformu ...Danas naša crkva nema svojih protivnika. Nju danas nitko ne napada kao što se njenih anatema nitko ne plaši. Ona danas ne predstavlja ni sjaj, ni bogatstvo, ni moć, ni utjecaj. Nitko je za to ne mrzi, ali se malo tko njome mnogo oduševljava, niti ona mnogo kome imponuje. Svijet je prema njoj i njenoj sudbini postao ravnodušan. I ta krajnja apatija njenih vjernih, to je ono što je najopasnije, jer to je u stvari kriza pobožnosti, kriza savjesti. Kad u jednom društvu jedna ustanova dođe na tu mrtvu točku, onda ju je teško podići i vaskrsnuti.« (HS 17. IX. 1929, br 66.)

Dopis iz Smedereva: Opada ugled pravoslavnog svećenstva. (HS 8. VII. 1933.)

Pravoslavni crkveni sud tuži protu Bogičevića sudu zbog članka u »Politici«. (HS 19. X. 1933.) – »Grijesi« pravoslavnog svećeničkog udruženja. Svađa među svećenicima. (HS 1. XI. 1933. Zaplijenjena vijest.)

Postupak Pravoslavne crkve prema svojim vjernicima grešnicima. (HS 6. X. 1934.)

Rezolucija pravoslavnih svećenika u obranu javnoga morala. (HS 19. XI. 1934.)

Dr. Antun Vrgoč, sveuč. prof. i pisac, Šokac iz Srijema, piše o pravoslavlju. (HS 7. VIII. 1935.)

Šabački episkop o izboru svećenika za narodnog zastupnika. (HS 2. IV. 1935.)

Drugi brak kod pravoslavnih svećenika. (HS 6. VII. 1935.)

Studenti marksisti u Beogradu slave sv. Savu (HS 4. II. 1937. Zaplijenjena vijest.)

Patrijarh Varnava izjavljuje: »Srpski narod nije nikada bio u težim prilikama nego je danas.« (HS 17. II. 1937.)

Crkva protiv vjerskog indiferentizma u Beogradu i kod Srba. (HS 25. XI. 1937.)

Jugoslavenstvo i Crkva, prijedlog pravoslavcima. (HS 28. XII. 1937. Zaplijenjena vijest.)

»Glas Boke« u Kotoru o pravoslavlju. (HS 20. VII. 1938. Zaplijenjena vijest.)

Pravoslavni svećenici u Crnoj Gori. (HS 30. XII. 1938. Zapljena.)

Prosjeti Srpske patrijaršije. (30. VII. 1939. Zapljena.)

Dr. Pero Ivanišić, profesor đakovačke bogoslovije, o srpskoj pravoslavnoj teologiji. (HS 12. X. 1939.)

Prof. Vaso Bogdanov o pravoslavnom klerikalizmu. (HS 27. IV, 25. IX. 1940.)

Pravoslavna Crkva prema katolicima

»Duhovna straža« Sombor (iguman Stefan) o Jeleničevoj »Povijesti Hristove Crkve« u svjetlu pravoslavnih. (HS 16. VI. 1931.)

Knin, katolici i pravoslavni zajedno štiju Bogorodicu. (HS 24. VII. 1931.)

Ministarstvo saobraćaja preporučuje knjigu Hranislava Tomića koji se isticao u svojim knjigama kao protivnik Katoličke Crkve. (HS 6. VI. 1933.)

»Svetosavlje« za crkveno jedinstvo. (HS 21. VI. 1933.)

Živi jezik u katoličkoj i pravoslavnoj Crkvi. (HS 22. VIII. 1933.)

Pravoslavna crkva ne odobrava mješovite brakove. (HS 17, 23. IX, 4. X. 1933.)

Srpska pravoslavna crkva prema katolicima i drugim vjerama. (HS 17. XII. 1936.)

Antonije, ruski metropolit emigrant, protivnik katolika. (HS 11. VIII. 1937.)

Episkop Irinej protiv konkordata. (HS 29. I, 4. II. 1938. Zapljena.)

Pravoslavna crkva i vlada prema konkordatu. (HS 10, 21. II, 5. III. 1938.)

»Misionar«, organ Saveza pravoslavnih bratstava Narodne kršćanske zajednice piše u br. 1/1938: »Nesreća je evropskog čovjeka u tome, što je upoznao Kristovu Blagovijest kroz najstrašniji njen falsifikat, rimokatolički. Rimski je crkva samo transformacija onog kurjačkog carstva koje se zvalo rimsko i koje je išlo za svjetovnom vladavinom, a svoje cezare proglašavalo za bogove. Katolicizam je rimska pseudomorfoza kršćanstva koja u ime Krista, sasvim neevanđeoski, ukida ljudsku slobodu, svim sredstvima proširuje svoj imperium, i kroz instituciju papstva pretvara crkvu u državu, zamjenjujući nebo zemljom, a proglašenjem papske nepogrešivosti vrši akt divinizacije smrtnog čovjeka...« (HS 12. III. 1938.)

Episkop Nikolaj Velimirović uvredama i neistinama napada Katoličku Crkvu i ranije i sada. »Ujedinjenom snagom i složnim zamahom narod je oborio onu nepravdu što se nazivala konkordatom ...To je pobjeda nad rimokatoličkom internacionalom ...« (HS 30. III, 28. IV. 1938. Pretiskane su vijesti u HS zaplijenjene.)

Izidora Sekulić piše s mnogo pohvala o knjizi Tome Kempenca »Nasljeduj Krista«. (HS 11. I. 1939.)

Pravoslavna crkva prema starokatolicima

Srpska pravoslavna crkva hvali starokatolike. (HS 14. VII, 29. IX. 1931.)

Marko Kalodera o sjedinjenju starokatolika s pravoslavicima. (HS 3. V. 1934.)

Starokatolici i pravoslavni protiv katolika. (Hrvatski glas 9. III. 1941.)

Prozelitizam

Ministar saobraćaja odobrio popust 50% polaznicima na posvetu pravoslavne crkve na Visu koju su sagradili prozeliti, bivši katolici. Društvo »Kneginja Ljubica« dijeli karte za popust. Vis ima 10.000 stanovnika, od toga 200 ili 2% novo-pravoslavnih koji su obavili prijelaz 1925. prigodom agrarne reforme i agitacije. (HS 10, 11, 15. XI. 1933. Zaplijenjena vijest.)

Albanci na Kosovu neće da sudjeluju u svetosavskim proslavama. (HS 20. II. 1934. Zapljena.) Neće ni bosanski muslimani i hrvatski katolici o čemu se govori na drugom mjestu.

Madžari iz Krstura kod N. Kanjiže prelaze u pravoslavlje, Hrvati na Mljetu. (HS 24. I, 5. III. 1935.)

Društvo za širenje pravoslavlja u Sloveniji. (HS 27. IV. 1934. Zapljena.) – Pravoslavna općina i crkva u Mariboru. (28. VIII. 1934.)

Kongres pravoslavnih Slovenaca u Celju. (HS 2. VI. 1935.)

Vjerski prijelazi u Sarajevu na štetu katolika. (HS 11. XI. 1937.)

Vlada u Pragu poklonila pravoslavcima porušenu katoličku crkvu. (HS 10. I. 1934. Zapljena.)

Iz života i djelovanja Srpske pravoslavne crkve

Pravoslavni svećenici traže crkvenu autonomiju. (HS 31. VIII, 17. IX. 1929.)

Umro patrijarh Dimitrije, izabran je novi patrijarh Varnava. (HS 8–12, 15. IV. 1930.)

Nova pravosl. crkva u Osijeku, Gornjem gradu. (HS 9. V. 1930. Zapljena.)

Putovanje patrijarha Varnave u »Južnu Srbiju« (Skoplje, Đakovica, Prizren). (HS 12. VII. 1930. Zapljena.)

Srpska pravoslavna metropolija u Zagrebu. (HS 30. VIII. 1930.)

Odredbe o ponašanju pravosl. svećenikâ. (HS 27. IX, 2. X. 1930.)

Patrijarh Varnava protiv adventistâ. (HS 3. XI. 1930. Zapljena.)

Srpska pravoslavna crkva prema državi. (HS 3. IV. 1932.)

Aktivnost pravoslavnih svećenika. (HS 1, 2. IX. 1932.)

Vijest o namjeravanoj gradnji pravosl. katedrale u Zagrebu na Zrinjevcu i kupnji palače »Seljački dom« za metropoliju. (HS 3. XII. 1932. Zapljena.)

Srpski patrijarh u Sarajevu pozdravljen od pravoslavaca, katolika i muslimana. (HS 19, 20. IX. 1933.)

Gradska općina u Zagrebu poklonila zemljište na Rebru za gradnju »Doma sv. Save« za smještaj studenata Srba. (HS 17, 18. X. 1933. Zapljenjena vijest.)

Oko gradnje hrama sv. Save u Beogradu. (HS 19. II. 1934. Zapljena.)

Gradnja nove pravosl. crkve u Sarajevu. (20. IV. 1934. Zapljena.)

Pravoslavna proslava u Korčuli uz sudjelovanje katolika na banketu. (HS 25. XI. 1934.)

Poslanica patrijarha Varnave o sv. Savi. (HS 27. I. 1935.)

Krivi lik sv. Save kao državnika. (HS 27. IV. 1935. Zapljena.)

Petar Teslić, umro u Zagrebu 30. I, a pokopan u Sisku. Bio je austrijski, a kasnije jugoslavenski vojnički časnik, politički pristalica Svetoz. Pribičevića, zatim 6-januarskog režima i unitarist, industrijalac, podigao više tvornica, u Sisku je radio na osnutku pravoslavne crkvene općine, želio je sagraditi crkvu, ali nije dospio. (HS 1, 2. II. 1936.)

Patrijarh Gavriilo na Cetinju 24. IX. 1940. govorimo: »Molimo svevišnjeg Boga da nam pomogne ...da mi odavde ...ostanemo verni tradiciji naših predaka i ustrajemo na braniku slobode naše pravoslavne crkve, na dobro našeg mladog Kralja Petra II. i sveg našeg naroda«. (HS 25. IX. 1940.)

KATOLICI U SRBIJI I MAKEDONIJI

Poslije 1918, u zajedničkoj državi Srba, Hrvata i Slovenaca, prirodno je da se pravoslavni sele od istoka prema zapadu i grade crkve u Ljubljani, Celju i Mariboru, a katolici od zapada prema istoku i podižu svoje crkve u Beogradu, Srbiji i Makedoniji. Neki su to gledali krivim okom, osobito u vjersko-političkoj borbi oko konkordata. Osim tih vanjskih teškoća, imala je Katolička Crkva ovdje i svoje unutrašnje teškoće o kojima nećemo govoriti. HS je registrirala neke događaje i pojave.

Gradnja katoličke crkve u Zaječaru i Šapcu. (HS 4. VII, 9. VIII. 1929.)

Beograd ima 33.000 katolika, od toga 11.750 Hrvata, 9000 Nijemaca, 5334 Slovenaca. U Prizrenu je ubijen katolički svećenik. (HS 18. X. 1929.) Zvao se Stefani. Ubistvo se dogodilo između sela Graljika i Zjuma. Stefani je bio ugledan i omiljen. Njegov pratilac Frok Peču pobjegao je i tako se spasio. Državni organi vode istragu. (HS 16. X. 1929, br. 91.)

O gradnji katoličke katedrale u Beogradu. (HS 18. V. 1930.)

Veličanstvena proslava tijelova u Beogradu. (HS 28. VI. 1930.)

Izjava patrijarha Varnave protiv Katoličke Crkve koja tobože nanosi štetu Pravoslavnoj crkvi. (HS 2. IX. 1930.)

»Politika« hvali papinu encikliku »Casti conubii«. (HS 8. II. 1931.)

Beogradska »Pravda« (dr. Ivan Nevistić) napada Društvo sv. Jeronima. (HS 11. IV. 1931. Zapljena.)

Euharistijski kongres u Letnici na Kosovu. (HS 22. VIII. 1931.)

Ministarstvo pravde (Čičić) poziva vjernike na građansku toleranciju prema inovjercima. (HS 18. IX. 1931.)

»Slobodna tribuna« o katol. katedrali u Beogradu. (HS 25. XII. 1931.)

O katolicima u Nišu. (HS 9. VI. 1932.)

Brojčani podaci o katolicima u Srbiji. (HS 10. IX. 1932.)

Župa u Vrnjačkoj Banji ima 80 vjernika. (HS 2. IV. 1933.)

Spor isusovaca s beogradskom općinom. (HS 29. IX. 1933. Zapljena.)

Kraljevo, posveta katoličke crkve. (HS 23, 26. XI. 1933.)

Hranislav Tomić, pravosl. svećenik, protivnik katolika, osuđen na 3 mjeseca zatvora; pobjegao iz zatvora. (HS 2, 7–14. III, 7. XI. 1934, 25. V. 1940.)

Osuđeni klevetnici beogradskog nadbiskupa Rodića. (HS 23. XI. 1935.)

Teškoće oko gradnje katoličke kapele u Ohridu. (HS 21. VII. 1939.)

1939. kršteno u Beogradu 801 katoličko dijete. (HS 23. I. 1940.)

STAROKATOLICI

Poslije Prvog svjetskog rata 1918. zavladao je u Hrvatskoj duhovna kriza, sjemeništa su ostala napola prazna, a neki katolički svećenici su napustili svoje crkvene službe, osnovali Hrvatsku narodnu crkvu i nastojali za nju predobiti što veći broj vjernika Rimokatoličke Crkve. Agitiralo se krilaticama: ukidanje svećeničkog celibata i nerazrješivosti ženidbe, narodni jezik u bogoslužju. Protiv ove prozelitske akcije istupili su biskupi, vjerni katolički svećenici i sav katolički tisak. Državna

vlast u Kraljevini SHS nije priznavala nikoju novu vjersku organizaciju, pa su zato oženjeni »narodni« svećenici osnovali Hrvatsku starokatoličku crkvu koju je država priznala jer je u bivšoj Austro-Ugarskoj monarhiji bilo starokatolika, priznatih od te monarhije. Razni beogradski režimi podupiru starokatolike novčano, toleriraju njihova nasilja protiv rimokatolika želeći tako oslabiti hrvatski narod i Katoličku Crkvu i njihovu borbu za političku i vjersku slobodu. HS piše o starokatoličkim nasiljima u pojedinim naseljima, o njihovim nezakonitim brakovima i međusobnim svadama.

Starokatolici u Šaptinovcima i Stenjevcu. (HS 20. II, 16. V. 1930.)

Pravosl. svećenik obučava u vjeri starokatolike. (HS 24. VIII. 1930.)

Starokatolik Zagorac tužio S. Bakšića, sveuč. prof. zbog klevete. Parnica završena nagodbom. Inkrimirani članak u Katol. listu pisao je prof. dr. Oberški. (HS 25-31. X, 9. XI, 23. XII. 1930, 11. I. 1931.)

Agitacija starokatolika u Ludbregu. (HS 9. V. 1931.)

Kalođera Marko osuđen zbog sklapanja nezakonitih ženidaba. (HS 26. VI. 1932.)

Dr. Bartoš za civilni brak protiv 13 vjerskih zajednica u Jugoslaviji. (HS 7. II. 1934.) I neki su crkveni krugovi bili za civilni brak kao manje zlo da se tako spriječi drska agitacija starokatolikâ.

Katoličke žene protiv civilnog braka. (HS 27. III. 1935.)

Starokatolici u Šaptinovcima i Star. Jankovcima. (HS 29. IV, 10. XI, 1, 8. XII. 1935.)

Ivan Cigula, starokatolički svećenik, spriječen u agitaciji po Podravini. Izjava njegove majke. (HS 11. VIII, 6, 27. X, 17. XI. 1935.)

Borbe među starokatolicima koji su podijeljeni u stranke. (HS 7, 8. V. 1940.)

Zusammenfassung

HRVATSKA STRAŽA
(Kroatische Wache) – Katholische Tageszeitung

Diese Tageszeitung erschien in Zagreb ab Mitte des Jahres 1929. bis zum Anfang des Jahres 1941. Ihr Ziel war es, die kroatischen Katholiken über alle wichtigen religiösen und politischen Ereignisse in der Heimat und in der Welt zu informieren. Außerdem mußte man einerseits das religiöse, katholische Bewußtsein wecken gegen den religiösen Indifferentismus und Liberalismus und gegen die altkatholische und orthodoxe Beeinflussung, andererseits das kroatische Nationalbewußtsein gegen eine totalitäre jugoslawische Einheit und für eine föderative Ordnung im Königreich Jugoslawien stärken. Die Zeitung hat ständig hervorgehoben, parteilos zu sein, aber im Dienste des kroatischen Volkes zu stehen. Darum hat sie auch das politische Programm der kroatischen Volksbewegung unter der Führung von Dr. Vlatko Maček unterstützt.

Die Verantwortung für Herausgabe, Finanzierung und Redaktion der HS übernahm Dr. Janko Šimrak, Universitätsprofessor und Kanonikus in Križevci (später Bischof von Križevci). Eine große moralische und materielle Unterstützung bekam HS von den Zagraber Erzbischöfen Dr. A. Bauer und Dr. A. Stepinac, wie auch von Weihbischof Dr. D. Premuš und von einer großen Zahl von Kanonikern und Pfarrern. Durch ihr großes Wissen und ihren katholischen Geist ragten besonders die weltlichen Redakteure Dr. Đuro Ljubić und Mario Matulić hervor, nicht weniger aber auch die freien Mitarbeiter Dr. Ljubomir Maraković, Prof. Petar Grgec und andere.

In der Zeit von 1928 bis 1941 sind folgende wichtigen Ereignisse festzuhalten: 1928 Attentat im Parlament von Belgrad und Tod von Stjepan Radić, 1929 das Außerkraftsetzen des Grundgesetzes und die Ausrufung der Diktatur, 1934 die Ermordung von König Aleksander, 1939 Bestimmung Kroatiens zum Banenland, 1941 Zusammenbruch und Besetzung Jugoslawiens. Die zentrale katholische Kirchenpersönlichkeit war der Erzbischof Dr. A. Bauer, Vorsitzender der Bischofskonferenz, die oft tagte und über verschiedene Schwierigkeiten des kirchlichen Lebens diskutierte. Die Bischöfe empfahlen die Feier der Eucharistischen Kongresse und die Verbreitung der Katholischen Aktion. Sie setzten sich außerdem ein für den Religionsunterricht in den Schulen und für die privaten katholischen Schulen. Weiter haben sie einen Pastoralbrief verfaßt gegen die gottlose Ideologie von Tirš, dem Gründer des Sokol-Vereins. Den Kampf gegen das Konkordat haben sie als einen Angriff gegen die religiöse Toleranz verurteilt.

Die Kroaten in Bačka (Bunjevci und Šokci) hat man auf verschiedene Weise verfolgt: Die Machthaber lehnten es ab, ihnen ihre kroatische Nationalität anzuerkennen, die kroatischen Beamten wurden entlassen usw. Die dortigen Kroaten verlangten entweder die Autonomie für Vojvodina oder den Anschluß jener Gebiete, wo die Kroaten die Mehrheit bildeten, an das Banenland Kroatien.

Unitaristisch-zentralistische Staatsgewalt Jugoslawiens hat Bosnien und Herzegovina in drei verschiedene Banenländer geteilt, um die großserbische Politik gegen die Kroaten und Moslems leichter durchsetzen zu können. Das Banenland Kroatien hat die Nationalitätenfrage in Bosnien und Herzegovina nicht gelöst, sondern noch mehr zugespitzt. Die Moslems und die Kroaten-Katholiken verlangten, daß die Gebiete, die im Laufe der Geschichte zu Bosnien und Herzegovina gehörten, zu einem autonomen Land oder einem Bundesland werden, was die Anhänger eines zentralistischen Staates stets abgelehnt haben. Durch Zeitschriften und Schulbücher beleidigten sie das Nationalgefühl der Moslems und der Kroaten und die katholischen Priester haben sie mit Zustimmung der Gerichte verfolgt und festgenommen. Den Moslems zwangen sie das ungerechte Gesetz von der moslemischen religiösen Gemeinde auf und verwarfen gleichzeitig das Konkordat mit der katholischen Kirche.

Der Wunsch der katholischen Prälaten war es, zusammen mit den orthodoxen Kirchenführern die Rechte der beiden Kirchen zu verteidigen. Zu einer solchen Zusammenarbeit ist es aber nicht gekommen. Im Gegenteil war die HS oft gezwungen, die katholische Kirche gegen die Angriffe der orthodoxen Prälaten und gegen die orthodoxe Presse zu verteidigen.

Die staatliche Macht hat die Altkatholiken gegenüber den römischen Katholiken favorisiert, worüber HS oft schrieb.

(übrs. I TOMLJENOVIC)